

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՁԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ

(Կրթական երիտասարդական համագումարի
նյութերի ժողովածու)
Ծաղկաձոր, հունիսի 8-10, 2007թ.

ԵՀԽ Հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական
Կլոր սեղան հիմնադրամ

Երևան 2007

ՀՏԳ- 37. 01
ԳՄԴ- 74. 00
Կ 839

Կ 839 Կրթությունը՝ զարգացման նախապայման (Կրթական երիտասարդական համագումարի նյութերի ժողովածու): Եր., ԵՀԽ Հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամ, 2007, 166 էջ

Ժողովածուն ներկայացնում է Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի Հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամի կողմից՝ Կրթական և զարգացման ծրագրի շրջանակներում 2007 թվականի հունիսի 8-10-ը Ծաղկաձորում կազմակերպված «Կրթությունը՝ զարգացման նախապայման» կրթական երիտասարդական համագումարի ընթացքին ներկայացված զեկուցումները և համագումարի հուշագիրը:

Ձեկուցումները հիմնականում արծարծում են կրթական բարեփոխումներին, արտադպրոցական և միջին մասնագիտական կրթությանը, քրիստոնեական դաստիարակությանը, կրթական ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության պետական տարբեր մարմինների, Եկեղեցու և հասարակական կազմակերպությունների համագործակցությանն առնչված խնդիրներ:

Գիրքը նախատեսված է կրթության ոլորտի մշակների, կրթական խնդիրներով զբաղվող հասարակական կառույցների և ընթերցող լայն շրջանների համար:

ԳՄԴ- 74.00

Ժողովածուն պատրաստվել է Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի Հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամի նախաձեռնությամբ և հրատարակվել Եկեղեցական զարգացման ծառայության՝ Գերմանիայի բողոքական եկեղեցիների միության (EED) ֆինանսական օժանդակությամբ:

ISBN 978-99941-2-102-1

© ԵՀԽ Հայաստանյան միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղան հիմնադրամ, 2007թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կարեն Նազարյան - Երկու խոսք	4
ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ	
Տ. Վազգեն վարդապետ Նանյան - Անհատի ձևավորման խնդիրն արդի արժեհամակարգի և կրթության համատեքստում	7
Տ. Կյուրեղ քահանա Տալյան - Քրիստոնեական դաստիարակություն	11
ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ	
Մարինե Հակոբյան - Կրթության համակարգի իրավական կարգավորումը. հնարավորություններ և խնդիրներ	17
ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ	
Արտակ Աղբալյան - Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության համակարգը և նրա բարեփոխման առկա իրավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում	27
Վաղարշակ Խաչատրյան - Կրթական բարեփոխումներ, մասնագիտական կրթություն-աշխատաշուկա	35
Սելանյա Դավթյան - Մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրները հանրակրթական դպրոցում	43
ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	
Աստղիկ Ասրյան - Սոցիալական կենտրոնների և հասարակական Կազմակերպությունների դերն արտադպրոցական կրթության զարգացման գործընթացում	50
Վարդգղատ Կարապետյան - Հասարակական հատվածի դերը արհեստագործական կրթության զարգացման գործում	53
Նազարեթ Նազարեթյան - Կրթություն ողջ կյանքի ընթացքում. արհեստագործական ոլորտի զարգացում, միջազգային կազմակերպությունների դերն ու համագործակցության հեռանկարները	57
ԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԱՊՀ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹՅՈՒՆ	
Նանա Դուլիաշվիլի - Թբիլիսիի Երիտասարդաց տան հիմնադրամ	62
Իռան ավագ սարկավագ Դիդենկո - Բարեփոխումներն Ուկրաինայի կրթական համակարգում	70
Սիլվա Մատրունչիկ - Ջարգացում՝ յուրաքանչյուր կազմակերպության կայունության միակ հուսալի հիմքը	74
ԱՄՓՈՓՈՒՄ	82

Երկու խոսք

«Հայաստանյան Կլոր Սեղանը սերտորեն աշխատում է տեղական եկեղեցիների և հասարակական կազմակերպությունների հետ՝ իր նպաստը բերելու քաղաքացիական հասարակության զարգացմանը Հայաստանում, ինչպես նաև Լեռնային Ղարաբաղում»: Այս է Հայաստանյան Կլոր Սեղանի հիմնադրամի առաքելությունը:

Կրթությունը մեզ համար զարգացման ամենակարևոր բաղադրիչն է: Բաղաքական, հասարակական և տնտեսական փոփոխություններից հետո կրթությունը Հայաստանում, իրապես, ձեռք է բերել կենսական նոր նշանակություն: Հայաստանի կրթական համակարգում վերափոփոխումներ սկսվեցին իրականացվել անկախության առաջին իսկ օրերից: Սակայն դրանք միայն այսօր են դարձել տեսանելի և անշրջելի: Հայաստանը կրթական տարբեր ոլորտների վերաբերյալ ընդունված փաստաթղթերի և հռչակագրերի միջոցով համաձայնել է միանալ եվրոպական մի շարք գործընթացների: Այժմ դրանք դեպի Եվրամիություն, եվրոպական արժեքներ և եվրաինտեգրում տանող ամենից ակնհայտ կապերն են:

Իր հիմնադրումից՝ 1997 թվականից սկսած, Հայաստանյան Կլոր Սեղանի հիմնադրամն առաջնային նշանակություն է տվել կրթական ծրագրերին: Հստակ է, որ թե՛ պատմության ընթացքում, թե՛ այսօր մեր երկրի ապագայի և նրա զարգացման մասին խորհելիս պետք է նախևառաջ ապավինել մարդկային ներուժին: Ինչպես վերջերս նշեց Հայաստանի Հանրապետության վարչապետը, մենք չունենք մեծ բնական ռեսուրսներ, ուղղակի ելք դեպի ծով, իսկ մեր երկրի չորս սահմաններից երկուսը փակ են հարևան երկրների կողմից: Միակ ներուժը, որին մենք կարող ենք ապավինել, մարդկային ռեսուրսն է, որն առանց ժամանակակից և բարձրակարգ կրթության չի կարող կշիռ ունենալ: Բարեբախտաբար, կրթությունն ու գիտելիքը մշտապես կարևոր մասն են կազմել մեր ազգային արժեքների. մի արժեք, որը համահունչ է 21-րդ դարի՝ կրթության և բարձր տեխնոլոգիաների դարի միտումներին: Նոր դարաշրջանի մարտահրավերները դիմագրավելու համար լավ պատրաստված լինելու համար մենք պետք է գիտակցենք, որ միայն կրթված և փորձառու մարդկանց աշխատանքով կարող ենք ապահովել մեր երկրի բարգավաճ և անամպ ապագան ժողովրդավարական հասարակության մեջ:

Այս իմաստով բարեփոխումների այս շրջանում Եկեղեցու և հասարակական կազմակերպությունների համատեղ ջանքերով տարրական դպրոցում իրականացվող փոփոխությունները, միջին մասնագիտական կրթության բարելավումը և արտադպրոցական ուսուցման զարգացումը հիմնարար նշանակություն ունեն ապագա սերունդների համապատասխան և արդյունավետ կրթության համար: Հայաստանյան Կլոր Սեղանը կշարունակի իր ջանքերը գործադրել հանուն առավել արդյունավետ և ժամանակակից կրթական համակարգի՝ նկատի առնելով ավանդականը և մեր պատմական արժեքների պահպանումը:

Կարեն Նազարյան

**Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի Հայաստանյան
միջեկեղեցական բարեգործական Կլոր սեղանի հիմնադրամի
գործադիր տնօրեն**

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

**Անհատի ձևավորման խնդիրն
արդի արժեհամակարգի և կրթության համատեքստում**

Աշխարհն այսօր այնքան արագ է զարգանում, որ մարդը կարծես չի հասցնում համապատասխան կեցվածք և դիրքորոշում ընդունել շատ ու շատ խնդիրների նկատմամբ: Գիտատեխնիկական աննախադեպ զարգացումն էականորեն փոխում է ոչ միայն մարդու կենսակերպը, այլև կյանքի որակն ու մակարդակը, ինչը, սակայն, այդչափ մտահոգիչ չէ, որքան այն իրողության գիտակցումը, որ աստվածամասն մարդը՝ բնության և արարածական աշխարհի թագն ու պսակը, այլևս նույն պատվին ու բարձրությանը չէ. մարդու ստեղծածն է, որ ղեկավարում և թելադրում է մարդուն իր անելիքը:

Հոռետեսական նրբերանգներ պարունակող այս մտքերը պետք չէ, որ վերջնական հուսալքման պատճառ դառնան: Ընդհակառակը, մենք համոզված ենք, որ միայն իրատես ու բազմակողմանի գնահատման դեպքում կարելի է ճիշտ և հեռանկարային եզրակացությունների հանգել, ինչի օգնությամբ միայն մարդկությունը կկարողանա ստեղծված բարդ ու հակասական թնջուկի ճիշտ հանգուցալուծումը գտնել:

Ուշադրություն դարձրեք այն փաստին, որ օգտագործում են «մարդկություն» հավաքական հասկացությունը և փոխարենը չեն խոսում այս կամ այն ժողովրդի, էթնիկ խմբի, հասարակության և կամ պետության ներքին դժվարությունների մասին: Եւ դա այն պատճառով, որ մերօրյա գլոբալիզացված աշխարհում խնդրահարույց դժվարությունները վտանգավոր ու վարակիչ ախտերի պես արագորեն տարածվում են և առկա են ամենուրեք: Ուստիև, համամարդկային այնպիսի գերխնդիրներ, ինչպիսիք են կրթությունն ու արժեհամակարգի ձևավորումը և կամ դրանց փոխազդեցությունը, ծնում են հարցեր, որոնք չունեն բոլորի համար ընդունելի պարզ ու միանշանակ պատասխաններ:

Ամենքիս էլ հասկանալի է թե՛ կրթական և թե՛ արժեքային համակարգերի անփոխարինելի դերակատարության կարևորությունը մարդ անհատի ձևավորման, նրա կայացման գործընթացում:

Սակայն այս գիտաժողովի բուն նյութին առնչվող առանցքային իմ հարցադրումը հետևյալն է՝ արդյոք ի՞նչ ենք մենք այսօր հասկանում կրթություն ասելով, ինչպիսի՞ վիճակում է այսօրվա արժեհամակարգը և հատկապես ի՞նչ ազդեցություն է թողնում այս ամենը մարդ անհատի ձևավորման գործում:

Կրթություն

Անհրաժեշտ է անմիջապես փաստել այն իրողությունը, որ այսօր խոսել կրթության մասին, բառիս դասական իմաստով, միանգամայն ժամանակավրեպ է և անիմաստ: Ինչպես ամեն բան, այնպես էլ կրթությունն ու կրթական համակարգը և դրանց մասին մեր ըմբռնումները զգալիորեն փոփոխվել են: Առանց խորամուխ լինելու կրթական արդի համակարգերի քննության մասնագիտական բարդ գործի մեջ՝ կարող ենք միայն արձանագրել, որ անցյալ դարի ակադեմիական կրթական համակարգը, որի ուժեղագույն կողմերից մեկը, անտարակույս, կարելի է համարել տարբեր առարկաների ամբողջացումը, այսպես ասած, ընդհանուր գիտելիք կադապարի մեջ, այսօր այլևս անցյալի մի հուշ է: Մերօրյա գրեթե բոլոր կրթահամակարգերն օժտված են միևնույն խտանով, որ է՝ ներքին մասնատվածությունը: Այն հանգեցնում է մի շատ զավեշտալի իրավիճակի, երբ կյանքի շեմին կանգնած երիտասարդն ունի բազում մասնավոր գիտելիքների պաշար, սակայն ընդունակ չէ կատարելու դրանց համադրումն ու առավելագույն վերացարկումը, այն է՝ փոքրիկ մասերից ստանալ ընդհանուր և վերջնական խճանկար: Գիտական շրջանակում այս երևույթը ծանոթ է «մտավոր կարճատեսություն» անունով:

Այսօր տեղի են տվել նաև կրթական այնպիսի ավանդական լծակներ, ինչպիսիք են ընտանիքը, միջավայրը և հասարակությունը: Մեր օրերում ավելի ու ավելի տարածում է ստանում մի տեսակ պապիվ և աննպատակային ինքնակրթությունը, իբրև առանցք ունենալով այն փորձառությունների ու գիտելիքների ամբողջությունը, որը հանրամատչելի է դառնում զանգվածային լրատվամիջոցների՝ հեռուստատեսության, ռադիոյի, պարբերական մամուլի և համացանցային հզոր ներուժի իրականացրած ակտիվ քարոզարշավի միջոցով:

Ուստիև, նման վիճակում հաճախ ականատես ենք դառնում մի երևույթի, երբ ընտանեկան դաստիարակի դերը ստանձնում են հեռուստատեսային «դիդակտիկ» սերիալները, կրթական հարցերով «լրջորեն» զբաղվում են մի շարք հանրամատչելի ռադիո և հեռուստածրագրեր, իսկ գիտությունն առհասարակ փոխարինվում է տեղեկատվությամբ և այսպես շարունակ:

Ճշմարտության, ազատության, արդարության և համերաշխության արժեհամակարգի վրա հիմնված տեղեկատվությունը պետք է նպաստի անհատի և հասարակության ներդաշնակ և խաղաղ գոյակցությանն ու զարգացմանը: Սակայն երբեմն այն մարդուն առաջնորդում է ճիշտ հակառակ ուղղությամբ այն պարզ պատճառով, որ ոչ միշտ է հիմնվում վերոհիշյալ արժեքների վրա, այլ պարզապես հետապնդում է շատ որոշակի, նեղ, մասնավոր, պատվիրված և շահադիտական նպատակներ:

Արժեքային համակարգ

Այն օրվանից, երբ նիհիլիզմի հիմնադիր, գերմանացի փիլիսոփա Ֆրիդրիխ Նիցշեն իր հանրահռչակ «Չվարթ գիտություն» աշխատության մեջ առաջին անգամ գուժեց Աստծո մահվան լուրը, արժեքային համակարգի հիմքերը ամբողջովին խախտվեցին, և այս մասին խոսելը դարձավ չափազանց դժվար մի գործ: Յուրաքանչյուր արժեհամակարգ, տարբեր արժեքներ իր մեջ մեկտեղելուց բացի, ունի նաև համընդհանուր սկզբունքներ՝ սյուներ, որոնց վրա և հիմնվում է արժեքային նվիրապետությունը: Հիրավի, այդ համակարգի երկու ամենագլխավոր և ամրակուռ հիմնասյուները դարեր շարունակ եղել են Աստված և մարդը: Սակայն ինչպես Ռոմանո Գուարդինին է նշում իր «Մոդեռն ժամանակաշրջանի ավարտը» աշխատության մեջ. «Աստված կորցնում է իր տեղը, և նրա հետ իր տեղն է կորցնում նաև մարդը», որով Գուարդինին պարզում է, որ մարդու կյանքը սերտորեն առնչված է Աստծո կյանքի հետ: Եւ այն պահից, երբ Աստված մեռնում է, մեռնում է նաև մարդը, նա, ով «չկամենալով կրել Աստծո պատկերն ու նմանությունը, դառնում է մեքենայի պատկերն ու նմանությունը կրող մի էակ», - գրում է ռուս փիլիսոփա Նիկոլայ Բերդյաևը «Մարդու ճակատագիրը ժամանակակից աշխարհում» գլուխգործոցի մեջ և ապա շարունակում, - «պատերազմն այլ բան չարեց, քան հաստատեց այն իրողությունը, որ մարդ անհատը դադարել էր ոչ միայն գերագույն արժեք, այլև ընդհանրապես որևէ արժեք լինելուց»:

Հասկանալի է, որ ներքին հավասարակշռություն չունեցող և ներդաշնակությունից զուրկ որևէ մի արժեհամակարգ չափազանց անկայուն է, անկանխատեսելի և անհուսալի: Աշխարհն ամեն անգամ վերաբժնորում, իսկ ավելի ճիշտ, արժեզրկում է այն ամենը, ինչն առ այսօր համարվում էին արժեքներ՝ սեր, գեղեցկություն, կյանք, ազատություն, ընկերություն, արժանապատվություն, հայրենասիրություն, ընտանիք, սրբություն և ի վերջո՝ մարդ և Աստված:

Մերօրյա արժեքային համակարգերը, իսկ դրանք ցավոք սրտի բազում են, և դրանցից յուրաքանչյուրը հավակնում է լինել միակն ու անկրկնելին, նմանվում են դրամատների կողմից սահմանվող արտարժույթի փոխարժեքների, որոնք մշտապես ենթակա են փոփոխության:

Իբրև հետևանք վերանում է ամենասկզբունքային հարցերի սահմանագիծը: Ինչպես կասեր Մայակովսկին՝ ո՞րն է ճիշտը և ո՞րն է սխալը, ո՞րն է բարին և ո՞րը՝ չարը: Օրինակ՝ ինչպե՞ս կարող են այսօր բողոքական շատ համայնքներ միասեռականությունը համարել ընդունելի, եթե ոչ՝ սուրբ, երբ մինչ այժմ այն համարվում է մեղք Եկեղեցու համար: Մտածենք ինքներս՝ ինչպե՞ս կարող է երեկվա խոսելին այսօր դառնալ ընդունելի, ի՞նչպես կարելի է այսօր անել բարիք՝ չբացառելով, որ վաղը այն կարող է դառնալ չարիք: Այսպես շարունակելով՝ իրավացիորեն հարց է առաջանում՝ այդ դեպքում ի՞նչ կարիք կա առհասարակ որևէ բան անելու: Եկեք համալրենք անտարբերությամբ

և ապատիայով տարված հոգնած մարդկանց շարքերը, չէ՞ որ ոչինչ իմաստ չունի: «Ունայնություն ունայնությանց. ամեն ինչ ունայն է» (Ժող. Ա 2), - ասում էր Ժամանակին Ժողովողը:

Եզրակացություն

Գալով գեկույցիս վերջնամասին՝ մի պարզ հարցադրում եմ ուզում անել: Ինչպիսի՞ կրթություն և ինչպիսի՞ արժեքային համակարգ ունենք այսօր և կամ կուզենայինք ունենալ ապագայում: Այո՛, ամեն մի կրթություն և ամեն մի արժեքային համակարգ ձևավորում է մարդուն և որոշ առումով նպաստում նրա կայացմանը: Սակայն ինչպե՞ս են ձևավորում և իբրև ի՞նչ են կայացնում. սա է հարցերի հարցը: Պետական քրեակատարողական հիմնարկների մարդիկ ևս կրթվել ու ձևավորվել են: Այս ամենը մեզ բավականաչափ հայտնի է:

Այսօր Հայաստանը և առհասարակ մարդկությունն ապրում է պատմական մի ժամանակաշրջան, երբ ականատես ենք մարդկային կյանքի ամենանշանակալի իրադարձություններից մեկի՝ նոր հասարակության հիմնարկերի սրբազան արարողությանը: Մի գործընթաց, որի ազդեցությունը հետագա ժամանակաշրջանում լինելու է ոչ միայն ակնհայտ, այլև՝ բախտորոշ:

Հետևաբար, եթե մեզ իսկապես մտահոգում է մեր հասարակության ապագան, ապա անհրաժեշտ է անհապաղ քայլեր ձեռնարկել կրթական համակարգի առկա կացությունը բարվոքելու համար՝ այն հնարավորինս սրբազրելով օտարամուտ, մեր իրականությանը բնավ չհամապատասխանող և մեր ազգային շահերից չբխող դրույթներից և համակարգերից, որոնք երիտասարդների մոտ, ի թիվս այլ ախտերի, առաջացնում են նաև «գոյաբանական ապակողմնորոշում» (existencial disorientation): Միաժամանակ անհրաժեշտ է կանգ առնել արժեքային համակարգի այնպիսի մի մոդելի վրա, որը լավագույնս կարտահայտի հայ տեսակի որակական և բնորոշ առանձնահատկությունները՝ ներառելով հայ ժողովրդի պատմությունն ու ընդհանուր քրիստոնեական արժեքները և գերազանցապես Հայոց Եկեղեցու հավատամքը՝ նախադրյալներ, որոնք դարեր շարունակ հայի գոյատևման միակ գրավականն են եղել և անտարակույս երաշխիքն են մեր լուսավոր ապագայի:

Քրիստոնեական դաստիարակություն

Քրիստոնեական դաստիարակությունը չպետք է ընկալել սահմանափակ կերպով: Այն ընդգրկում է ամեն մի երևույթ: Հաճախ քրիստոնեական դաստիարակությունն ընկալվում է զուտ որպես ծանոթություն Աստվածաշնչին, ծանոթություն Նոր Կտակարանին, Եկեղեցու պատմությանը: Բայց քրիստոնեական դաստիարակությունը, իմ խորին համոզմամբ, նաև հայրենասիրության դաստիարակություն է, իդեալների, արժեքային համակարգի ձևավորում և այլն: Այս ամենին անդրադառնալուց առաջ մենք պետք է նախևառաջ պատկերացնենք, թե ի՞նչ խնդիրներ են ծառացած այսօր մեր պետության, մեր ժողովրդի, մեր Եկեղեցու առջև, որովհետև առանց այդ խնդիրները պատկերացնելու չենք կարող մշակել ռազմավարություն: Իհարկե, գերագույն նպատակը միշտ և բոլոր ժամանակներում նույնն է՝ մարդու հոգու փրկագործության խնդիրը:

Մարդու նպատակն իր մեջ Աստծու նմանությունն ու պատկերը լիարժեք կերպով իրականացնելն է, Աստծուն նմանվելը, աստվածանալը, քանզի մեր Տերն ասում է. «Սովորեցե՛ք ինձանից» (Մատթ. ԺԱ 29): Հետևաբար, մեր նպատակն Աստծուն նմանվելն է, որովհետև մարդն Աստծու նմանությամբ և պատկերով է ստեղծված: Այս առումով քրիստոնեական դաստիարակությունը չափազանց կարևոր է:

Այսօր մի շարք խնդիրներ են ծառացած ողջ մարդկության առջև: Դրանցից առաջինն արժեքային համակարգի արմատական փոփոխությունն է: Մարդ արարածը դարձել է նյութապաշտության երևույթի մենք կարող ենք հանդիպել ամեն քայլափոխի: Նյութապաշտության տարածմանը նպաստում են թե՛ զանգվածային լրատվական միջոցները՝ հեռուստատեսությունը, ռադիոն, թե՛ կրթական համակարգը:

Խոսվեց մասնագիտական կողմնորոշման մասին: Մասնագիտությունը կարևոր է, բայց մի՞թե կարող է գոյատևել և լինել առողջ՝ բարձրակարգ արհեստավարժներից բաղկացած մի հասարակարգ, որը չունի կայուն բարոյական սկզբունքներ: Նման խնդիր մենք տեսնում ենք նաև զարգացած երկրներում: Եվ քրիստոնեական դաստիարակության նպատակն առաջին հերթին պետք է լինի արժեքային համակարգի վերականգնումը:

Մյուս կողմից, աշխարհում ինչ-ինչ ուժերի գործունեության հետևանքով տարածվել է մի շարժում, որը, ըստ էության, հեթանոսության վերահաստատումն ու վերականգնումն է աշխարհում: Անգամ ամենագարգացած երկրներում տեսնում ենք զարգացած, կիրթ մարդկանց, ովքեր

հետևում են ամենատարբեր մոգական գուշակությունների, օկուլտ երևույթների և հեշտությամբ ընկնելով այդ ծուղակը՝ արհամարհում են քրիստոնեական արժեքները, արհամարհում եկեղեցին: Գոյություն ունի «Նյու էյջ» շարժում, որը տարածվում է ամբողջ աշխարհում՝ ընդգրկելով ամենատարբեր աղանդներ, նաև հեթանոսական խմբավորումներ, ինչպիսիք են գաղտնագիտությունը (էզոտերիան) և այլն:

Հաջորդ խնդիրն այն է, որ մեր երկրում այսօր ստեղծվել է սպառողական հասարակություն, սպառողական մտածողություն: Այս մասին խոսվում էր դեռ խորհրդային տարիներին: Այդ տարիները ևս մեծապես նպաստեցին մեր հասարակության, մեր ժողովրդի սպառող դառնալուն: Փողոցում նետված պաղպաղակի թղթերը, ծխախոտի դատարկ տուփերը վկայում են մեր սպառող լինելու մասին: Հայաստանում գրեթե չկա մի գեղատեսիլ վայր, որ աղբանոցի վերածված չլինի: Այսինքն՝ մենք տերը չենք մեր երկրի, մենք տերը չենք մեր մշակույթի, մենք տերը չենք մեր պետության և մենք տերը չենք մեր Եկեղեցու: Եկեղեցի ասելով նկատի չունենք միայն հոգևորականներին: Եկեղեցին շատ ավելի լայն հասկացություն է: Մեր Եկեղեցին մենք բոլորս ենք: Մենք սպասավորներն ենք մեր Եկեղեցու: Ամեն մարդ, ով ծնվում է Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ավագանից, որդեգրվում է Աստծուն և դառնում է Եկեղեցու լիարժեք անդամ: Այդ իսկ պատճառով սա բոլորիս խնդիրն է, բոլորիս գործն է: Իսկ սպառող հասարակությունը զարգացում ունենալ չի կարող: Եթե մարդը միայն վերցնում է և փոխարենը ոչինչ չի ավելացնում, զարգացումը բացառվում է: Ապացույցներն ամենուր են:

Սպառողական հասարակություն ձևավորելուն նպաստում են հատկապես հեռուստատեսային գովազդները, որոնք մղում են մարդուն ավելի լավ ուտելուն, ավելի լավ խմելուն, ավելի լավ հագնելուն, ավելի լավ ինչ-որ բարիքներ ունենալուն: Եվ սա տպավորվում է հատկապես անպաշտպան մանկական հոգիներում: Այդ առումով այսօր Եկեղեցու դերն անփոխարինելի է մեր հասարակության համար: Եկեղեցու դերն անփոխարինելի է արժեքային համակարգի վերականգնման գործում: Ես չեմ խոսում ուրիշ երկրների մասին, քանզի մեր ցավը մեր երկիրն է, մեր ցավը մեր հայրենիքն է և մեր ժողովուրդը:

Եկեղեցու առաքելությունն առաջին հերթին քարոզչությունն է, Ավետարանի լույսը մարդկանց հոգիներին հասցնելը: Որովհետև Աստված լույս է, և այդ լույսը մարդիկ այսօր կորցրել են, խավարի մեջ խաբիսավում են և չգիտեն, որ կողմ գնալ, որ կողմ քայլել: Որպեսզի մարդը կողմնորոշվի, պետք է նրա առջև լույս վառել: Դա Եկեղեցու խնդիրն է. նախևառաջ հոգևորականներին և հետո՝ Եկեղեցու ամեն մի անդամի: Որևէ համայնքի ներկայացուցիչ, ով իրեն համարում է Եկեղեցու լիարժեք անդամ, ով մասնակցում է պատարագներին, ով հաղորդություն է ստանում Սուրբ Մեղանից, նա իր առաքելությունը չի կարող սահմանափակել միայն այդքանով:

Եկեղեցին կարևորագույն դեր ունի նաև իդեալների ձևավորման գործում: Ես հիշում եմ խորհրդային տարիները (ինքս էլ այդ տարիների

աշակերտ եմ եղել): Խորհրդային տարիներին մենք իդեալներ ունեինք: Ես միշտ մտածում եմ, թե ինչպե՞ս այդ իդեալները, որոնք մեծ մասամբ կեղծ էին, սուտ և արհեստական, այնուամենայնիվ, օգնում էին մեզ կողմնորոշվել կյանքում: Մենք, որ հետևում էինք այդ իդեալներին, չգիտեինք, որ դրանք կեղծ են, և ձգտելով մնանվել դրանց՝ փորձում էինք դառնալ ավելի լավը, քան էինք, փորձում էինք ավելի վեր բարձրանալ: Սակայն մեր իդեալներն ուղղակի փլուզվեցին, որովհետև կեղծ էին: Իսկ այսօր երիտասարդների, պատանիների մեջ մնան իդեալներ ընդհանրապես գոյություն չունեն:

Ես ծխական քահանա եմ և, բնականաբար, ամեն օր և ամեն ժամ շփվում եմ մարդկանց հետ, նաև երիտասարդների, պատանիների հետ: Հաճախ հարցնում եմ նրանց, թե ու՞մ կուզեին մնանվել: Պատասխանը գրեթե նույնն է՝ ինքս ինձ: Սա վերլուծության անհրաժեշտ շատ լուրջ խնդիր է: Կարծում եմ, որ «ինքս ինձ» պատասխանը մերժումն է այն հասարակարգի, այն դրվածքի, այն ընթացքի, որ ի վերջո ստեղծել ենք մենք: Որովհետև հասարակությունն այսօր հիմնված է բռնության, ուժի, փողի, կեղծ, ժամանակավոր, անցողիկ արժեքների վրա: Երիտասարդը բնագոյաբար, ենթագիտակցորեն մերժում է այս ամենը, որովհետև կարիքն ու մղումն ունի, կարոտն ունի արդարության, սիրո, ջերմության, որոնք չի ստանում հասարակությունից: Երիտասարդության մեջ ծնված ներքին ըմբոստությունն ու բողոքը նրան մղում են ամենատարօրինակ արարքների:

Մի դպրոց հանդիպման էի հրավիրված: Դասիլծում մոտ 600 երիտասարդ էր նստած: Չգիտեմ՝ ինչպես նրանց գրավել: Նրանց գլխին քարոզ կարդալը որևէ օգուտ չէր բերելու, ճիշտ հակառակը, որովհետև նրանք սովոր են քարոզների: Ծնողներն ասում են՝ մի՛ ծխիր, և նրանք ծխում են, ասում են՝ մի՛ խմիր, և նրանք խմում են, ասում են՝ մի՛ գողացիր, և նրանք գողանում են: Դատարկ, փուչ խոսքեր են: Բարեբախտաբար ինձ հաջողվեց գրավել այդ պատանիներին: Ես ասացի, որ ընդունում և հասկանում եմ նրանց ըմբոստությունը հանդեպ այն հասարակության և այն համակարգի, որ ստեղծել ենք մենք՝ մեծահասակներս: Սակայն բողոքը պետք է կառուցողական լինի, ըմբոստությունը պետք է հանգեցնի դրական փոփոխությունների: Հանդիպումից հետո նրանք մի քանի ժամ ինձ շրջապատել և հարցեր էին տալիս: Ամեն մի պատանի, ամեն մի երիտասարդ իր հարցն ունի տալու և կամենում է ստանալ այդ հարցի պատասխանը: Եվ նրանց իդեալների ձևավորման գործում անփոխարինելի դեր ունի Եկեղեցին:

Վերջերս կարդացի մի հոդված Իրանի մասին: Հոդվածագիրը նշում էր, որ Իրանում կրոնական իշխանության հաստատումից հետո շատերի կարծիքն էր, որ դա երկար չի տևելու: Բայց այն շարունակվում է երեսուն տարուց ավելի: Սա խոսում է այն մասին, որ կրոնը ոգի արթնացրեց այդ հիմնավոր ժողովրդի մեջ, խոսում է այն մասին, որ նույնիսկ այդ համակարգին դեմ անհատները պատրաստ են իրենց կյանքը զոհելու իրենց պետության, իրենց երկրի շահերի համար, այն, ինչը բացակայում է մեր մեջ: Այսօր հաճախ ենք լսում. «Ի՞նչ է,

զնամ սրանց համա՞ր կռվեն»: Ովքե՞ր են «սրանք»:

Մեր համոզմամբ իդեալներ ձևավորելու լավագույն ճանապարհը սրբերի վարքերի հրատարակությունն է: Մենք ունենք մեծագույն սրբեր, հերոսներ, ովքեր իրենց կյանքը զոհաբերել են հանուն ճշմարտության, հանուն լույսի, հանուն հավատի, հանուն ժողովրդի: Կարծում եմ՝ հրատապ անհրաժեշտություն է, որ ամեն հայ մարդու սեղանին դրված լինի սրբերի վարքը: Նրանցից պատանիները և երիտասարդները, ինչո՞ւ չէ նաև երեխաները կարող են մեծ օգուտ քաղել՝ ձգտելով նմանվել այս կամ այն սրբին: Ի վերջո, այս մասին խոսում է նաև մեր Տերը: Նա ասում է. «Կատարյալ՝ եղեք, ինչպես ձեր Հայրն է կատարյալ» (Մատթ. Ե 48):

Ինչպես ասացի, քրիստոնեական դաստիարակությունն ընդգրկում ոլորտ է: Քրիստոնեական դաստիարակությունը պետք է մարդասիրություն սերմանի անհատի մեջ: Ինչպե՞ս կարող է մարդը սիրել իր հայրենիքը, եթե չի սիրում իր մերձավորին, իր առջև կանգնած մեկին: Ինչպե՞ս կարող է մարդը սիրել մերձավորին, եթե չի սիրում Աստծուն:

Մենք խոսում ենք խնդիրների մասին: Իսկ թե ինչպե՞ս դրանք պետք է լուծել, սա արդեն քննարկման չափազանց լուրջ հարց է: Ինչպե՞ս պետք է երեխաների հետ խոսել հավատքից, ինչպե՞ս պետք է երեխաների հետ խոսել Աստվածաշնչից: Արդյոք նրանց ճառեր և դասախոսություններ մատուցելն արդյունավե՞տ ճանապարհ է: Ես հաճախ եմ զրուցում իմ համայնքի պատանիների և երեխաների հետ, տղաների հետ նույնիսկ ֆուտբոլ եմ խաղում, նրանց առջև ներկայանում եմ որպես իրենցից մեկը, իրենց ընկերը և ոչ թե ամբիոնի մոտ կանգնած, վերևից նայող և բարի խրատներ տվող մի մարդ:

Քրիստոնեական դաստիարակությունը պետք է մարդու մեջ ձևավորի պատասխանատվության զգացում, որպեսզի մենք կարողանանք տեր լինել մեր երկրին: Որովհետև երկիր, հայրենիք, ընտանիք, լեզու, սրանք աստվածատուր բաներ են, որոնք մեզ ի վերուստ են տրված: Մենք այդ ամենն Աստծուց ենք ստացել, և մենք Աստծուց ստացած մեր տնտեսության համար պատասխանատու ենք: Բայց այսօր մեր փոքր հայրենիքում մենք հավատարիմ տնտեսներ չենք: Հավատարմությունը չափազանց կարևոր խնդիր է քրիստոնեական դաստիարակության համար:

Հայրենասիրություն...: Հայրենասիրությունը վերացական չի կարող լինել: Այն համայնքում, որտեղ ես ի պաշտոնե հոգևոր հովիվ եմ, հաճախ կազմակերպում ենք ուխտագնացություններ: Հոգ չէ, որ դրանք ավելի հաճախ նմանվում են էքսկուրսիաների և հոգևոր լիցք առանձնապես չեն կրում: Թեև կան նաև մարդիկ, որոնք իրենց աղոթական կեցվածքով օրինակ են ծառայում մյուսներին: Այդ ուխտագնացությունների ժամանակ մարդիկ ճանաչում են իրենց հայրենիքը, իրենց արժեքները, իրենց լքված և ավերված տաճարներն են տեսնում: Մասնակից դառնալով ուխտագնացությունների՝ նրանք պատասխանատվություն են զգում իրենց ունեցած ժառանգության

հանդեպ: Այս հարցում մեծագույն դեր ունեն նաև մեր մտավորականները: Սակայն հազվագյուտ են այն մտավորականները, ովքեր քրիստոնեական արժեքների կրող են: Հիշենք սուրբ Մովսես Խորենացու «Ողբը», հիշենք Ներսես Շնորհալու «Թուղթ ընդհանրական»-ը: Այս հիվանդությունը վաղուց է, հնուց է գալիս: Ռուբեն Սևակն ասում էր. «Երբ գլուխը հիվանդ է, մարմինը անկանոն շարժումներ է անում»: Չէ՞ որ մտավորականությունը միշտ եղել է որպես օրինակ ժողովրդի առջև:

Ինչ վերաբերում է մեր ծխին և ծխական գործին, ապա այն առաջին հերթին աշխատանք է ընտանիքների և անհատների հետ: Մեր եկեղեցում շատ են երեխաները: Ես երեխաներին եկեղեցի բերելու պահանջ եմ դնում ծնողների առջև, որպեսզի նրանք մասնակցեն պատարագներին և հաղորդություն ստանան: Բայց նաև արգելում եմ բռնանալ երեխաների վրա, ստիպել նրանց անշարժ հետևել ողջ պատարագին: Եվ չկա այնպիսի ծնող, ով կստիպի երեխային երկու ժամ պատարագի մասնակցել:

Որևէ մեկը թող իրեն չխաբի, որ միայն մոմ վառելով կարող է իրեն քրիստոնյա համարել: Առանց հաղորդության քրիստոնեություն լինել չի կարող, և պատարագն այդ առումով քրիստոնյա մարդու աստվածաշնորհության գերագույն կետն է: Երեխաները գալիս են, երեխաները ազատ են զգում իրենց, եկեղեցին դառնում է երեխայի համար սիրելի մի վայր: Չափազանց կարևոր եմ համարում հաղորդություն ստանալը երեխաների թե՛ ֆիզիկական և թե՛ հոգևոր առողջության համար: Սա քրիստոնեական դաստիարակության կարևորագույն խնդիրն է:

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ

Մարինե Հակոբյան
ՀՀ ԱԺ գիտության, կրթության, մշակույթի, երիտասարդության և սպորտի
հարցերի մշտական հանձնաժողովի փորձագետ - գլխավոր մասնագետ

Կրթության համակարգի իրավական կարգավորումը. հնարավորություններ և խնդիրներ

Կրթության և ուսուցման գործընթացը մարդկության զարգացմանը համընթաց ևս զարգացել է, որտեղ էական ազդեցություն է ունեցել հոգևոր-մշակութային ու կրոնական գաղափարախոսությունը: Կրթությունը, ինչպես և կյանքի մյուս ոլորտները, իրականացվել ու կառավարվել է Եկեղեցու և հոգևոր դասի կողմից:

Մարդկության պատմության ու ժողովրդագրության հոլովություններում կրթա-մշակութային դրսևորումներն արհեստագործության, արվեստի և գիտության տարբեր ճյուղերի առաջացմամբ աստիճանական զարգացում են ապրել: Մեր նախնիները, իրենց իմաստությունն ու հոգևորը ներդնելով սերունդների կրթության ու դաստիարակության գործում, ձևավորել, կուտակել, հղկել, պահպանել և որոշակի կանոնակարգմամբ մեզ են փոխանցել սերունդներին կրթելու և երկրի քաղաքացիներ դաստիարակելու առաքելությունը:

Այսօր էլ կրթության պետական քաղաքականությունը, որ համարվում է Հայաստանի երրորդ Հանրապետության զարգացման գերակա ուղղություն և ազգային անվտանգության հիմք, արմատական բարեփոխումների է ենթարկվում, որոնց սկզբունքները և ուղղությունները սահմանվում են համապատասխան իրավական ակտերով և ծրագրերով: Այդ բարեփոխումների շրջանակներում նշանակալի կարող են լինել նաև Եկեղեցու, պետական կառույցների, գործատուների, ՀԿ-ների, մասնավոր և միջազգային կազմակերպությունների փոխհամաձայնեցված գործողությունները, կրթության և ուսուցման ծրագրերի համագործակցված իրականացումը, ֆինանսական ներդրումների նպատակայնությունը՝ համարվելով կրթության որակի բարելավման երաշխիք:

Ցավոք, Եկեղեցին դեռևս բավականաչափ ներգրավված չէ կրթության ոլորտում տեղի ունեցող գործընթացներին: Մինչդեռ Ազգային դպրոցի կայացման, հայապահպանության, երեխայի արժեքային համակարգի ձևավորման և հատկապես սոցիալական գործընկերության հարաբերություններում Եկեղեցին պետք է փորձի գտնել իր մասնակցության ձևն ու դրսևորումները՝ շեշտը դնելով արտադպրոցական կամ լրացուցիչ ուսուցման ու արհեստագործական կրթության, ինչպես նաև հասարակության խոցելի խմբերի

ու դժվարին իրավիճակում հայտնված անձանց, հատկապես երեխաների հետ տարվող աշխատանքների վրա: Այդ ամենի համար բավարար պայմաններ է ստեղծում նաև օրենսդրական դաշտը:

Ասվածը հիմնավորելու համար փորձենք կրթության և սոցիալական ոլորտի իրավական դաշտը դիտարկել Եկեղեցու հետ համագործակցության հնարավորության կտրվածքով:

Մեր օրերում կրթությունը կրում է աշխարհիկ բնույթ: Սակայն շարունակվում է կարևորվել Ազգային Եկեղեցու դերը:

Դրա մասին է վկայում ՀՀ Սահմանադրության 8.1 հոդվածում ամրագրված հետևյալ դրույթը.

«Հայաստանի Հանրապետությունում եկեղեցին անջատ է պետությունից:

Հայաստանի Հանրապետությունը ճանաչում է Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու՝ որպես ազգային եկեղեցու բացառիկ առաքելությունը՝ հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում, նրա ազգային մշակույթի զարգացման և ազգային ինքնության պահպանման գործում:

Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերությունները կարող են կարգավորվել օրենքով»:

Նշված օրենքի ընդունումը շատ չուշացավ: 2007 թվականին ՀՀ ԱԺ-ն ընդունեց «Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերությունների առանձնահատկությունների մասին» օրենքը, որում ևս մեկ անգամ անդրադարձ է արված կրթության ոլորտում Ազգային Եկեղեցու դերին և մասնակցության հնարավորությանը, հատկապես՝ հանրակրթության իրականացման գործում: Օրենքում մասնավորապես սահմանված է՝

1. Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցին իրավունք ունի՝

ա) հիմնելու կամ հովանավորելու նախադպրոցական, տարրական, միջին, ավագ դպրոցներ, միջնակարգ մասնագիտական և բարձրագույն մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ՝ ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան,

բ) մասնակցել պետական կրթական հաստատություններում «Հայ եկեղեցու պատմություն» առարկայի ուսումնական ծրագրերի մշակմանը, այն դասավանդող ուսուցիչների որակավորման պահանջների սահմանմանը և դպրոցներին ներկայացնելու այդ ուսուցիչների թեկնածությունները,

գ) պետական կրթական հաստատություններում կամավոր ուսումնական դասընթացներ կազմակերպելու՝ օգտագործելով դրանց շենքերն ու ռեսուրսները՝ այդ հաստատությունների հետ համաձայնեցնելով դասընթացների իրականացման հետ կապված խնդիրները,

դ) նպաստել հասարակության հոգևոր կրթությանը կրթական հաստատություններում՝ օրենքով սահմանված կարգով:

2. Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու ստեղծած ուսում-

նական հաստատությունները պետք է ստանան այն աջակցությունը, որ պետությունը ցուցաբերում է մասնավոր հաստատություններին:

3. Պետությունը երաշխավորում է կրոնական կրթության իրավունքի իրացումը կամավորության հիման վրա»:

Շարունակելով վերջին դրույթը՝ հարկ է շեշտել, որ խոսքը վերաբերում է կրոնական կրթությանը, ինչը կարող է լինել կրթական ծրագրի բաղկացուցիչ մաս, այլ ոչ թե կրոնական գործունեությանը, որն ուղղակիորեն առնչվում է կրոնական կազմակերպությունների հետ՝ ներառելով նաև քարոզչություն, այս կամ այն դավանանքի տարածում և այլն:

Անդրադառնալով օրենքի վերոհիշյալ դրույթներին՝ ակներև է, որ օրենքի 1-ին մասի «ա» կետից դուրս է մնացել նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական հաստատությունը (ՈւՀ), իսկ «միջին մասնագիտական» եզրի փոխարեն օգտագործվել է «միջնակարգ մասնագիտական» եզրը, ինչը կարող է շփոթություն առաջացնել: Սակայն դրանք, ըստ էության, տեխնիկական վրիպակներ են, և հուսանք, որ չեն ազդի Ազգային Եկեղեցու և մասնագիտական կրթության՝ իբրև ամենամատչելի ու մասսայական ոլորտի միջև համագործակցության կայացմանը:

Ինչ վերաբերում է «Հայ Եկեղեցու պատմություն» առարկայի ուսումնական ծրագրի մշակմանը Եկեղեցու մասնակցությանը, ապա այստեղ նույնպես նկատելի է ոչ ճիշտ ձևակերպում, քանի որ «առարկայի ուսումնական ծրագիր» հասկացությունը օրենսդրությամբ սահմանված չէ: Խոսքը վերաբերում է առարկայական չափորոշիչին:

Անդրադառնալով «Կրթության մասին օրենք»-ի (ընդունվել է 1999 թ.) 3-րդ հոդվածին, համաձայն որի «Հայաստանի Հանրապետության կրթական համակարգը նպատակաուղղված է հայ ժողովրդի հոգևոր եւ մտավոր ներուժի ամրապնդմանը, ազգային եւ համամարդկային արժեքների պահպանմանը եւ զարգացմանը: Այդ գործին իր նպաստն է բերում նաև Հայ Եկեղեցին»: Վերջինիս տեսանելի հետևանքը եղավ այն, որ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում ներդրվեց «Հայոց եկեղեցու պատմություն» առարկայի դասավանդումը: Հուսանք, որ Հայ Եկեղեցու կողմից բերվող նպաստն այսքանով չի սահմանափակվի, հատկապես, որ օրենսդրությունն իրավական այլ հնարավորություններ էլ է ընձեռում:

Համագործակցության եզրերն առավել պատկերավոր դարձնելու նպատակով փորձենք առավել մանրամասնորեն ներկայացնել կրթական ծրագրերի սկզբնական ու հիմնական բաղադրիչի՝ հանրակրթության համակարգի հիմքերը:

Ընդհանրապես ցանկացած մակարդակի կրթության հիմքը կրթական ծրագիրն է՝ անկախ դրա կազմակերպման և ուսումնառության ձևից, իրականացման վայրից կամ իրականացնող կազմակերպությունից: Այստեղ էականը պետական կրթական, առարկայական կամ մասնագիտական չափորոշիչների ապահովումն է: Սակայն կրթական յուրաքանչյուր մակար-

դակի ծրագիր հիմնական (այսինքն՝ պետական պարտադիր) լինելուց բացի կարող է նաև լրացուցիչ լինել: Համաձայն «Կրթության մասին» օրենքի 10-րդ հոդվածի՝ հանրակրթական հիմնական ծրագրերը ներառում են՝

1. նախադպրոցական կրթությունը,
2. տարրական ընդհանուր կրթությունը,
3. հիմնական ընդհանուր կրթությունը,
4. միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթությունը,
5. հատուկ ընդհանուր կրթությունը:

Լրացուցիչ կրթական ծրագրերը (հանրակրթական և մասնագիտական) նպատակաուղղված են հիմնական ծրագրերից դուրս սովորողների և մասնագետների կրթական պահանջների բավարարմանը և նրանց որակավորման բարձրացմանը:

Ինչպես նկատելի է, լրացուցիչ կրթությունը մայր օրենքում սահմանված է բավականին ընդհանուր բնորոշմամբ և վերաբերում է թե՛ հանրակրթության և թե՛ մասնագիտական կրթության համակարգերին: Հանրակրթությանը լրացնելու է գալիս նաև արտադպրոցական դաստիարակությունը, որի նպատակն է սովորողների ազատ ժամանցի կազմակերպման միջոցով պայմաններ ստեղծել նրանց հետաքրքրությունների զարգացման համար: Այն նպատակաուղղված է սովորողի հոգևոր, գեղագիտական, ֆիզիկական զարգացմանը, ռազմաօդային և արտակարգ դաստիարակությանը, բնապահպանական և կիրառական գիտելիքների ձեռքբերմանը:

Վաղ հասակից կրթությունը և մասնագիտական կողմնորոշումը ստեղծում են նախադրյալներ երեխայի ինքնուրույն և անկախ ապագայի, անձի արժևորման համար:

Զարգացող և առաջընթացի ձգտող երկրներում բոլոր տիպի կրթական և ուսուցողական ծրագրերի համապատասխան չափորոշիչներն ամբողջացվում են, երբ համապատասխան գիտելիք ձեռք բերելուց բացի, հիմքեր են ստեղծվում նաև երեխայի հմտությունների և կարողությունների բացահայտման, զարգացման, արժեքային համակարգի ձևավորման, շուկայական տնտեսական համակարգ ունեցող երկրի պարագայում նաև՝ մասնագիտական կողմնորոշման համար: Նշված սկզբունքներով է կառուցված Հանրակրթության պետական կրթակարգը, ինչը, սակայն, վերաբերում է հիմնական ծրագրերին: Լրացուցիչ կամ արտադպրոցական դաստիարակության սկզբունքներն ըստ էության դեռևս վերանայման կարիք ունեն: Օրինակ՝

1. «Արտադպրոցական ուսուցումը հանրակրթական ընդհանուր ծրագրերից դուրս երեխայի ազատ ժամանցի կազմակերպման միջոցով, սովորողի նախասիրություններին և հետաքրքրություններին համապատասխան, ուսուցման գործընթաց է, որը նպատակաուղղված է նրա կարողությունների և հմտությունների բացահայտմանը, դրանց

կատարելագործմանը, հոգեւոր, գեղագիտական, ֆիզիկական զարգացմանը, ռազմահայրենասիրական, քնապահպանական կիրառական գիտելիքների ձեռքբերմանը, մասնագիտական կողմնորոշմանը:

2. Արտադպրոցական ուսուցումն իրականացվում է հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում կամ հանրակրթական ծրագրեր իրականացնող այլ կազմակերպություններում, մանկապատանեկան ստեղծագործական և գեղագիտական կենտրոններում, երաժշտական, նկարչական և արվեստի դպրոցներում, մարզադպրոցներում, ճամբարներում, արտադպրոցական ուսուցում իրականացնող այլ կազմակերպություններում»:

Թե ինչպես կարող է Եկեղեցին իր մասնակցությունն ունենալ հանրակրթության հիմնական ծրագրերի մշակման ու իրագործման գործում, արդեն խոսվել է վերևում: Կարծում ենք՝ համագործակցության և առանձին գործունեության իրական հնարավորություններ են ստեղծված լրացուցիչ և հատկապես արտադպրոցական ուսուցման ոլորտներում, որտեղ Եկեղեցու դերը էական կարող է լինել անձի արժեքային համակարգի ձևավորման գործում:

Յավոք, հասարակության մեջ դեռևս կան սոցիալական տարբեր կարգավիճակում գտնվող անձինք կամ խոցելի խմբեր, ներառյալ՝ երեխաներ, որոնց կրթության իրավունքը կամ հնարավորությունը տարբեր պատճառներով սահմանափակ է: Նրանք կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձինք են՝ հաշմանդամներ, բռնությունների զոհ դարձած, առանց ծնողական խնամքի կամ ծնողագուրկ (միակողմանի, երկկողմանի), հակասոցիալական վարք դրսևորած կամ ազատության սահմանափակման մեջ գտնվող երեխաներ և ուրիշներ:

2005 թվականին ընդունված «Սոցիալական աջակցության մասին» օրենքում սահմանված են թե՛ «կյանքի դժվարին իրավիճակ» և այդ «իրավիճակում հայտնված անձ» հասկացությունները և թե՛ նրանց տրամադրվող օգնության ձևերը: Սակայն այս սահմանումներին չէ, որ ուզում են անդրադառնալ: Համաձայն նշված օրենքի՝ ներդրվել է «սոցիալական աշխատողի» ինստիտուտը: Այն սոցիալական, մարդասիրական ծառայություններ մատուցող անձանց կարգավիճակն է, որին կարող է հավակնել եկեղեցապատկան կառույցների զգալի մասը:

Հղում անենք նաև այլ օրենքների, որոնք կհամալրեն վերն ասվածը:

Համաձայն «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» օրենքի՝ հաշմանդամ անձանց կամ առանց առանձնահատուկ պայմանների կրթություն ստանալու դժվարություններ ունեցող անձանց համար իրենց կամ նրանց օրինական ներկայացուցիչների ընտրությամբ հնարավոր է իրականացնել կրթություն ներառական, տնային ուսուցման կամ վարպետային ուսուցման ձևերով: Նշված բոլոր ձևերն էլ օրենքով սահմանված կարգով պետության կողմից ճանաչվում են որպես համապատասխան մակարդակի կրթական ծրագրի իրականացման ձև:

Փորձենք հստակեցնել և գտնել համագործակցության եզրերը:

Ներառական կրթությունն իրականացվում է հանրակրթական և մասնագիտական ՈւՀ-ներում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող (այսուհետ՝ ԿԱՊԿՈւ) անձանց և դրանց կարիքը չունեցող անձանց համատեղ ուսումնառության ձևով՝ ապահովելով կրթության առանձնահատուկ պայմանները:

Համաձայն օրենքի՝ ԿԱՊԿՈւ անձն անհրաժեշտության դեպքում իրավունք ունի օգտվել օգնականի ծառայությունից, իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը հնարավորություն է ընձեռում այդ հարաբերությունները կառուցել պայմանագրային հիմունքների վրա՝ որպես ֆիզիկական անձի կողմից ֆիզիկական անձին մատուցած ծառայություն:

Տնային ուսուցումը կազմակերպվում է առողջական վիճակի պատճառով ուսումնական հաստատություններ ժամանակավորապես կամ մշտապես հաճախել չկարողացող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար: Ուսուցումն իրականացնում է տվյալ անձի մշտական ուսումնառության վայրի ուսումնական հաստատությունը կամ այդ անձի բնակության վայրին առավել մոտ գտնվող պետական, հավատարմագրված համապատասխան ուսումնական հաստատությունը, ինչպես նաև անհատական մասնագիտական ուսուցում իրականացնող և համապատասխան արտոնագիր ունեցող վարպետը՝ եռակողմ պայմանագրի հիման վրա:

Հաշմանդամ երեխաների պարագայում արտադպրոցական դաստիարակության կամ նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթության կազմակերպմանը եկեղեցապատկան կառույցների մասնակցությունը կնպաստի այդ երեխաների ինքնուրույնության ձևավորմանը, մասնագիտական կողմնորոշմանը, սոցիալիզացման խորացմանը, նրանց հնարավորություն կտա հետագայում օգտակար լինել թե՛ հասարակությանը, թե՛ սեփական ընտանիքին:

Անհրաժեշտ է ուսուցման հիմք ընդունել այն արհեստները և արվեստները, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի զարգացնել բնակչության խոցելի խմբերի ունակություններն ու հմտությունները՝ հետագայում հասարակության մեջ նրանց առավել արդյունավետ և շահավետ կերպով ներգրավելու համար: Ապագայում աշխատանքով ապահովված լինելու միտքը երեխաներին լավատեսություն և ինքնավստահություն է հաղորդում, հասարակության և ընտանիքի համար բեռ լինելու փոխարեն պիտանի լինելու գիտակցությունը օգնում է ազատվել իր անձի նկատմամբ անլիարժեքության բարդույթից: Իսկ եթե դրան հավելենք հոգևոր կրթությունը, ապա արդյունքն անհամեմատ բարձր ու աստվածահաճո կլինի:

Հայտնի է, որ նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգն ավելի արագագործ է, քանի որ մասնագետ է պատրաստում կարճ ժամկետներում: Այն ճկուն է, քանի որ

անմիջապես արձագանքում է շուկայի անընդհատ փոփոխվող պահանջներին և մատչելի է ցածր եկամուտ ունեցող խավերի համար:

Մասնագիտական կրթության և ուսուցման համակարգում պետական քաղաքականությունը պետք է ունենա երկու ուղղվածություն: Առաջինը՝ ինչպես մատուցել ծառայություններ, որոնք կբավարարեն այսօրվա կարիքներին, և երկրորդ՝ մշակել քաղաքականություն՝ միտված ապագա կարիքների բավարարմանը:

Հետևաբար, ուսումնական հաստատությունները և շահագրգիռ կազմակերպությունները պետք է նույն տրամադրվածությամբ և պատրաստականությամբ դիտարկեն հանրային կարիքները, որոնց թվում՝ խոցելի խմբերի, աշխատաշուկայի առկա վիճակը: Նրանք պետք է նաև կանխատեսեն ապագան՝ հիմք ընդունելով պետական քաղաքականությունը, միջազգային համագործակցության և պայմանագրերի ընձեռած հնարավորությունները, միջնաժամկետ ծրագրերը, ձեռներեցության ռազմավարությունը, հասարակական սեկտորի հնարավորությունները, կոնկրետ գործատուի մենեջմենթը, շուկան և սոցիալ-տնտեսական զարգացումները:

Կրթական ծառայությունների մատուցումը կարելի է սահմանել որպես ձևափոխվող (տրանսֆորմացիոն) գործընթաց, որի ընթացքում որոշակի ռեսուրսներ ձևափոխվում են և համապատասխանեցվում որոշակի պահանջների բավարարմանը:

Սակայն այս ընկալումը դեռևս չի ամրապնդվել գործընկերության կողմ հանդիսացող անձանց շրջանում: Այսպես օրինակ՝ ուսումնական հաստատություններին հիմնականում չի հետաքրքրում իրենց շրջանավարտների հետագա ճակատագիրը, մասնագիտական հաջողությունները: Հետադարձ կապի բացակայությունը շրջանավարտի և մասնագիտական ուսումնական հաստատության միջև հանգեցնում է նրան, որ մասնագիտական գիտելիքներ մատուցող կազմակերպությունը փորձ չի անում հասկանալու աշխատաշուկայի և գործատուի կողմից մասնագետներին ներկայացվող պահանջները, կրթություն է իրականացնում հանուն կրթության, այլ ոչ մասնագետի՝ աշխատաշուկայում մրցունակ լինելու և աշխատանքային տեղ ապահովելու համար:

Հակառակ դրան՝ զբաղվածության բնագավառներում պետական քաղաքականությունը կառուցված է սոցիալական գործընկերության և ըստ պահանջարկի սկզբունքների կիրառմամբ, իսկ զբաղվածության և գործազրկության վիճակագրությունը կազմվում է հիմք ընդունելով՝

ա. մասնագիտական ուսուցման համակարգի կողմնորոշումը՝ աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան,

բ. աշխատուժի ազատ տեղաշարժի (ներքին և արտաքին) ապահովումը,

գ. սոցիալական գործընկերությունը:

Ենթադրաբար շուկայի համար մասնագետ պատրաստող մասնագիտական կրթության և ուսուցման կազմակերպությունները պետք է հետևեն այդ վիճակագրությանը:

Համաձայն «Բնակչության զբաղվածության և գործազրկության սոցիալական պաշտպանության մասին» օրենքի՝ մասնագիտական կրթություն չունեցող գործազուրկ անձանց նպատակահարմար է այն աշխատանքը, որը պահանջում է մինչև վեց ամիս ժամկետով նախնական մասնագիտական պատրաստում և արհեստագործական ուսուցում: Դրանից հետևում է որ, եկեղեցապատկան ուսումնական կենտրոնները կարող են լուրջ անելիքներ ունենալ կարճատև մասնագիտական ուսուցում կազմակերպելու առումով:

Հարկ է նշել, որ բացի ուսումնական հաստատություններից կրթության և ուսուցման գործընթացներ կամ կրթական ծրագրեր կարող են իրականացնել նաև այլ կազմակերպություններ: Ըստ «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածի՝ «Արհեստագործական կրթությունը եւ ուսուցումը իրականացվում է արհեստագործական ուսումնարաններում, քոլեջներում, այլ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում, կազմակերպությունների ուսումնական կենտրոններում, քրեակատարողական հիմնարկներում, համապատասխան լիցենզիա ունեցող եւ անհատական մասնագիտական ուսուցում իրականացնող վարպետների մոտ»: Բոլոր այս հաստատությունները կարող են դիտարկվել որպես մրցակիցներ, սակայն կարելի է նաև հասնել դրանց համագործակցությանը:

Ուշագրավ է հատկապես քրեակատարողական հիմնարկներում արհեստագործական կրթության կազմակերպման հանգամանքը: Այդ նորմի նպատակն է ազատագրված մեջ գտնվող և հետագայում հանրային կյանք վերադարձող մարդկանց համար ստեղծել սոցիալականացման հնարավորություն՝ ձեռք բերած մասնագիտության միջոցով ունենալ որոշակի զբաղվածություն: Օրենքը թույլ է տալիս հոգևորականին անարգել գտնվել ազատագրված վայրերում, ինչը կարող է դառնալ հետագա համագործակցության ձևավորման միջոց:

Այս պայմաններում Եկեղեցին և իր ենթակայության տակ գտնվող ուսումնական կենտրոնները, հանդես գալով սոցիալական գործընկերության հարաբերություններում, նախաձեռնելու և արդյունավետ համագործակցություն իրականացնելու մեծ հնարավորություն ունեն: Այսպես օրինակ՝

1. գործատուներից (առանձին դեպքերում նաև օտարերկրյա պետությունների) և զբաղվածության վերաբերյալ տեղեկություններ տրամադրող այլ մարմիններից տեղեկություններ ստանալ թափուր աշխատատեղերի, ինչպես նաև սպասվելիք կառուցվածքային փոփոխությունների և այլ միջոցառումների մասին, որոնց հետևանքով կարող են տեղի ունենալ աշխատանքից ազատումներ,

2. ուսումնասիրել արտոնագրման (օրինակ՝ ուղեկցողներ) և կամ

ատեստավորման (օրինակ՝ մանկավարժներ) ենթակա գործունեության տեսակները, դրանցից յուրաքանչյուրին ներկայացվող պահանջները, դրանց ընդհանուր առանձնահատկությունները,

3. աշխատանք փնտրող անձանց «գործուղել» գործատուների մոտ՝ համապատասխան թափուր աշխատատեղերի առկայության դեպքում, դրա լավագույն ձևը և միջնորդավորման կերպը պայմանագրային համագործակցությունն է գործատուների, ուսումնական հաստատությունների և ուսումնական կենտրոնների միջև,

4. իրականացնել կրթության զարգացմանը նպաստող ծրագրեր, ապահովել ուսումնառողների կամ ունկնդիրների մասնակցությունն այդ ծրագրերում,

5. իրականացնել մեծահասակների կրթության և ուսուցման ծրագրեր,

6. ունկնդիրներին և շրջանավարտներին նախապատրաստել գործարար հաղորդակցության համար,

7. իրականացնել շրջանավարտների տեղաշարժի կարգավորմանն ուղղված միջոցառումներ, աշխատանք փնտրող շրջանավարտներին և ունկնդիրներին աջակցել աշխատանք ընտրելու հարցում, գործատուներին ապահովել անհրաժեշտ մասնագիտություն և որակավորում ունեցող մասնագետներով,

8. կազմակերպել գործազուրկների մասնագիտական ուսուցում,

9. կազմակերպել հաշմանդամների մասնագիտական ուսուցում,

10. աջակցել վարձատրվող հասարակական աշխատանքների, առանձին միջոցառումների կազմակերպմանը՝ ապահովելով անհրաժեշտ աշխատուժ,

11. միջոցներ ձեռնարկել ներառական կրթություն և ուսուցում իրականացնելու համար և այլն:

Դեռևս սակավ են մման աշխատանքներին Եկեղեցու մասնակցության նախադեպերը, և բավարար չափով կայացած չէ Եկեղեցի, գործատու և ուսումնական հաստատություն կապը, այլ կերպ ասած՝ սոցգործընկերությունը և համագործակցությունը: Պետք է նշել, սակայն, որ իրավական դաշտը լիովին տալիս է այդ հնարավորությունը, միջազգային և տեղական փորձը, առկա նախադեպերը հավաստում են դրանց իրագործելիությունը: Պարզապես, հարկ է հանդես գալ նախաձեռնողի դերում և կարողանալ արդյունավետ օգտագործել համագործակցության հնարավորությունը:

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

Արտակ Աղբալյան
ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարության
Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության վարչության պետ

**Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության համակարգը և նրա
բարեփոխման առկա իրավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում**

ՀՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործում էական նշանակություն ունի արհեստագործական և միջին մասնագիտական որակյալ ուսուցումն ու կրթությունը, որի ապահովումն ու մատչելիությունը հանրապետության տնտեսական աճի, աղքատության և սոցիալական անհավասարության մեղմացման կարևորագույն գործոններից մեկն է: Այսօր այդ բնագավառի հետագա զարգացումը, համաձայն ՀՀ «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի», դիտվում է որպես ՀՀ տնտեսության առաջընթացի գերակայություններից մեկը, քանի որ տնտեսության մեջ տեղի ունեցող կառուցվածքային փոփոխությունների պայմաններում հատուկ կարևորություն են ստանում մասնագիտական հիմնական և լրացուցիչ կրթական ծրագրերի որակի բարձրացումն ու համապատասխանեցումը երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման նպատակներին: Առանձնահատուկ կարևորություն են ձեռք բերում մասնագիտական կրթության և ուսուցման բարեփոխումների խնդիրները, որոնց լուծումը հնարավորություն կտա իրականացնել աշխատանքի շուկայի պահանջներին միտված ուսուցում՝ հատուկ ծրագիր նախատեսելով նաև երկարաժամկետ գործազրկության մեջ գտնվողների վերապատրաստման համար:

Այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են բազմաթիվ պետական, հասարակական, միջազգային և մասնավոր կազմակերպություններ, որոնց կողմից իրականացվող ծրագրերի բաղադրիչներից գոնե մեկը կապված է կրթության՝ ուսուցման կազմակերպման կամ իրականացման հետ: Կրթական կամ ուսուցողական այդ ծրագրերը, հաճախ չունենալով հստակ ռազմավարական խնդիրներ, փոխադարձ կապ, համարյա հաշվի չառնելով տեղական աշխատաշուկայի առաջադրած պահանջները, որոշակիորեն նպաստում են երկրի տնտեսական զարգացմանը:

Հենվելով մինչ այժմ գոյություն ունեցող փորձի վրա՝ կարելի է եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում տնտեսական զարգացման առավել մեծ արդյունքների կարելի է հասնել որոշակի պայմանների առկայության դեպքում: Դրանցից առավել նշանակալի կարող են համարվել պետական կառույցների, գործատուների, հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ), մասնավոր և միջազգային կազմակերպությունների փոխհամաձայնեցված

գործողությունների արդյունքով կրթական և ուսուցման ծրագրերի համագործակցված իրականացումը, տարածաշրջանների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի կազմումը, աշխատաշուկայի ուսումնասիրումը և մոնիտորինգը, կրթության որակի բարելավումը, ֆինանսական ներդրումների նպատակայնությունը: Այս պայմանների ապահովման նպատակով մասնագիտական կրթության և ուսուցման (ՄԿՈ) միջոցով կարելի է իրականացնել տեղական զարգացմանը նպաստող մի շարք միջոցառումներ, որոնք աշխատաշուկայի ուսումնասիրման և մոնիտորինգի հիման վրա ՀՀ-ում կստեղծեն մասնագիտական կրթության և ուսուցման ժամանակակից և կոռ համակարգ, որն իր զարգացման միտումներով և առանձնահատկություններով լիովին համադրելի կլինի Արևմտյան Եվրոպայի համանման համակարգին:

ՀՀ մասնագիտական կրթության համակարգը ձևավորվել է դեռևս 20-րդ դարի սկզբին և իր գոյության ընթացքում տվել է հարյուր հազարավոր մասնագետներ, որոնք անգնահատելի դեր են կատարել Հայաստանի տնտեսության ստեղծման և զարգացման գործում: Հարմարված լինելով խորհրդային պետության պլանաչափ զարգացող տնտեսության առանձնահատկություններին՝ մասնագիտական կրթության համակարգը 20-րդ դարի 80-ականների վերջին հասավ իր զարգացման գագաթնակետին և կտրուկ վայրէջք ապրեց ու կորցրեց իր երբեմնի նշանակությունը՝ 90-ականների կեսերին սոցիալ-տնտեսական խոր ճգնաժամ ապրող այնպիսի երկրի համար, ինչպիսին Հայաստանի Հանրապետությունն էր:

Այսօր Հայաստանում գործում է 2004-2005 թթ. վերաբացված կամ նոր հիմնադրված 27 արհեստագործական ուսումնարան, ինչպես նաև 16 քոլեջ, որտեղ ուսումնառություն է իրականացվում նախնական մասնագիտական շուրջ 20 մասնագիտության գծով՝ շուրջ 7000 ուսանողի համար: Ընդհանուր առմամբ, նախնական մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների ցանկը, որը 2003թ. հաստատել է ՀՀ կառավարությունը, պարունակում է 217 մասնագիտություն և մասնագիտացում:

Մասնագիտական կրթության հաջորդ մակարդակը միջին մասնագիտական կրթությունն է, որի նպատակն է միջին մասնագիտական որակավորման կադրերի՝ մասնագետների պատրաստումը, ընդհանուր և մասնագիտական գիտելիքների ընդլայնումն ու խորացումը, մասնագիտական կարողությունների և հմտությունների ձևավորումն ու ամրապնդումը: ՀՀ-ում ներկայումս միջին մասնագիտական կրթությունն իրականացվում է միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում՝ քոլեջներում, ինչպես նաև առանձին բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում՝ որպես միջին մասնագիտական կրթական ծրագիր:

Ներկայումս ՀՀ բոլոր մարզերում, բացառությամբ Արագածոտնի մարզի, գործում է 81 պետական և շուրջ 30 ոչ պետական միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն: Ուսումնական հաստատությունների հիմնական մասը՝ շուրջ 1/3-ը, կենտրոնացած է Երևանում (27 պետական և 15

ոչ պետական քոլեջ) ինչպես նաև՝ Գյումրիում և Վանաձորում: Ուսումնական այդ հաստատություններում սովորում է շուրջ 28 000 ուսանող:

Միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում այսօր կադրեր են պատրաստվում ամենատարբեր մասնագիտությունների գծով, որոնց թիվն անցնում է 100-ից (ընդհանուր հաստատված 450-ից): Դրանք ընդգրկում են տնտեսագիտության, ինֆորմատիկայի, գյուղատնտեսության, թեթև և ծանր արդյունաբերության, առողջապահության, սպասարկման, շինարարության, տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների, մանկավարժության, մշակույթի, հումանիտար և մի շարք այլ ոլորտներ:

Այսօր ՀՀ արհեստագործական ուսումնարաններում և քոլեջներում ուսանում են հիմնական ընդհանուր և միջնակարգ (ամբողջական) ընդհանուր կրթություն ունեցող ուսանողներ, որոնք այստեղ են գալիս նաև հանրապետության այլ մարզերից ու քաղաքներից: Առանձին դեպքում իրականացվում են նաև մասնագիտական վերապատրաստման կամ որակավորման բարձրացման դասընթացներ մեծահասակների համար, ինչը պարբերական բնույթ չի կրում:

Վերոնշյալ ուսումնական հաստատությունները հաճախ համագործակցում են մարզպետարանների, գյուղական համայնքների, տեղական ձեռնարկությունների կամ կազմակերպությունների հետ, որոնց կողմից ներկայացված պահանջարկի հիման վրա հաճախ ձևավորվում են այդ հաստատություններում ուսուցանվող մասնագիտությունների ցանկը և ուսանողների քանակը: Մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները համագործակցում են հանրակրթական դպրոցների հետ՝ դպրոցներում կազմակերպելով աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքներ: Համագործակցում են նաև առանձին հասարակական և միջազգային կազմակերպությունների հետ, որոնք երբեմն ուսումնական հաստատություններում իրականացնում են դրամաշնորհային ծրագրեր:

Այսօր գիտելիքների վրա հիմնված տնտեսության զարգացումը դանդաղ է ընթանում: Սա խոչընդոտում է ՄԿՈՒ համակարգի բարեփոխումների իրականացմանը: Բացի խոչընդոտներից առկա են նաև ՄԿՈՒ համակարգի բարեփոխումների իրականացմանը նպաստող հանգամանքներ, որոնցից մեկը հմուտ բանվորների պահանջարկի աճն է: Սա ապացույցն է այն բանի, որ տնտեսությունը հիմնված է հենց մասնագիտական կրթության վրա: Այժմ երիտասարդության մեծ մասը նախընտրում է ստանալ բարձրագույն կրթություն՝ առանձնապես չկարևորելով նախնական և միջին մասնագիտական կրթությունը:

ՄԿՈՒ ներկայիս համակարգը գնահատելու համար Հայաստանի Հանրապետությունում մշակվել են հատուկ չափորոշիչներ, որոնք բացահայտում են Հայաստանում ՄԿՈՒ համակարգի 4 հիմնական խնդիրները:

Առաջինը՝ երիտասարդների և մեծահասակների համար ողջ կյանքի ընթացքում մասնագիտական կրթության և ուսուցման անբավարար

հնարավորությունն է:

Մասնագիտական կրթությունը մատչելի չէ երիտասարդներին, խոցելի և սոցիալապես անապահով խմբերի համար գոյություն չունի մասնագիտական կրթություն ստանալու համապատասխան համակարգ, թույլ է նախնական և միջին մասնագիտական կրթության համապատասխանեցումը և դրանց փոխկապակցվածությունը կրթության այլ մակարդակների հետ:

ՄԿՈՒ համակարգի երկրորդ խնդիրը ՄԿՈՒ-ի իրականացման ցածր որակն է:

Այսօր գրեթե բացակայում են նախնական և միջին մասնագիտական կրթության կրթական չափորոշիչները, իսկ գործատուների մասնակցությամբ իրականացվող կարողությունների վրա հիմնված մասնագիտական չափորոշիչների մշակման գործընթացը սահմանափակվում է ընդամենը մի քանի մասնագիտությամբ: Գործատուն շահագրգռված չէ իրեն հարմար որակյալ մասնագետ ստանալու համար որոշակի աջակցություն ցուցաբերել մասնագիտական ուսումնական հաստատություններին և սահմանել չափորոշիչներ, որոնցով էլ կառաջնորդվեն այդ ուսումնական հաստատությունները:

ՄԿՈՒ երրորդ խնդիրը կազմակերպական թույլ կառույցները և գործընկերության բացակայությունն են:

ՄԿՈՒ համակարգը հսկող գործառույթները հստակորեն սահմանված և պատշաճ կերպով բաշխված չեն, բացակայում են ուսումնական հաստատություններին կանոնավոր աջակցություն տրամադրող ենթակառուցվածքային կազմակերպությունները, ուսումնական հաստատությունները չունեն ակադեմիական, ֆինանսական և կառավարման հարցերում ինքնավարություն, իսկ սոցիալական գործընկերությունը ՀՀ-ում համարյա թե ձևավորված չէ:

ՄԿՈՒ հաջորդ խնդիրը ռեսուրսների ներգրավման, բաշխման և օգտագործման անարդյունավետությունն է:

Վերոգրյալ խնդիրները լուծելու նպատակով ՀՀ-ում մշակվել են ՄԿՈՒ համակարգի բարելավմանն ուղղված ռազմավարական հետևյալ գերակայությունները՝

1. մասնագիտական կրթության և ուսուցման՝ կարողությունների վրա հիմնված չափորոշիչների ներդրում,
2. որակի վերահսկման մեխանիզմների արդիականացում,
3. տեխնիկական աջակցության և որակի երաշխավորման ենթակառուցվածքի ստեղծում,
4. ծախսերի արդյունավետություն և կրթական արդյունքների (ելքերի) բարելավում,
5. ՄԿՈՒ ֆինանսավորման օպտիմալացում,
6. ՄԿՈՒ արդիականացման ու մոնիտորինգի ազգային հնարավորությունների ստեղծում:

Մատնանշված գերակայությունները համապատասխանում են ՀՀ կառավարության հավանությունն ստացած Հայաստանի ՄԿՈւ ռազմավարությամբ: Դրանք իրականացնելու համար առկա են անհրաժեշտ միջոցները:

ՄԿՈՒ համակարգի առաջին գերակայությունն է մասնագիտական կրթության և ուսուցման՝ կարողությունների վրա հիմնված չափորոշիչների ներդրումը:

Հայաստանում ՄԿՈւ համակարգն իրականացնում է ուսուցում՝ առանց հաշվի առնելու ներկայիս աշխատաշուկայի պահանջները: Այնինչ, այն պետք է ուսուցումն իրականացնի, հաշվի առնելով աշխատաշուկայում կատարվող բոլոր փոփոխությունները, և հիմնվի այդ չափորոշիչների վրա: Այն պետք է պատրաստի որակյալ մասնագետներ՝ համապատասխան գիտելիքներով, հմտություններով և մոտեցումներով, որոնք կբավարարեն ներկայիս գործատուի պահանջները: Այս ամենն իրականացնելու համար պետք է մշակվեն համապատասխան մոդեր կամ չափորոշիչներ: Այս մոդերը կամ չափորոշիչները պետք է մշակվեն պետության, կրթական ոլորտի ղեկավար մարմինների, կրթական հաստատությունների և ուսանողների պահանջների համաձայն: Կարողությունների վրա հիմնված ՄԿՈւ չափորոշիչը սահմանում է տվյալ աշխատանքից պահանջվող հմտությունները: Այս չափորոշիչները կարող են ուսուցման ծրագրերի, ուսումնական պլանների, մեթոդների և ուսումնառության տեխնիկայի մշակման հիմք դառնալ:

Ըստ «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի՝ նախնական և միջին մասնագիտական կրթության ուսումնական պլանները պետք է մշակվեն հենց իրենց՝ ուսումնական հաստատությունների կողմից: Առաջարկվում է մշակել կարողությունների վրա հիմնված չափորոշիչներ, որոնք կկապեն ՄԿՈւ համակարգը տնտեսական հատվածի հետ և ուսուցման շուկան՝ աշխատաշուկայի հետ: Անհրաժեշտ է նաև ՄԿՈւ որակավորումների համակարգի կառուցվածքը և չափորոշիչները դարձնել միջազգային պահանջների հետ համադրելի: Բայց քանի որ հայաստանյան աշխատաշուկան չի համապատասխանում միջազգային պահանջներին, ուստի դժվար է այն կապել ուսուցման շուկայի հետ և միաժամանակ ուսուցման շուկան դարձնել միջազգային պահանջների հետ համադրելի: Ենթադրվում է, որ նախնառաջ աշխատաշուկան պետք է համապատասխանի միջազգային պահանջներին և մշակի այդ պահանջներին համապատասխան չափորոշիչներ, որոնցով էլ կառաջնորդվի կրթական համակարգը:

ՄԿՈՒ համակարգի երկրորդ գերակայությունը որակի վերահսկման մեխանիզմների արդիականացումն է:

Որակի վերահսկման մեխանիզմները բարելավելու համար առաջարկվում է ներդնել որակի ստանդարտ պահանջներ՝ վերահսկող կազմակերպությունների և մասնագիտական կրթություն և ուսուցում իրականացնող կազմակերպությունների համար: Դրանք թույլ կտան խստա-

ցնել ուսումնական հաստատությունների որակի պահանջները, չափորոշիչներ ներդնել վերահսկող կազմակերպությունների համար, ուսումնական գործընթացի վերահսկման և գնահատման գործառնությունները դարձնել ավելի հստակ, թափանցիկ ու հետևողական: Բացի այդ, պետք է ներդրվի նաև որակի կառավարման հստակ սահմանված համակարգ առանձին ուսումնական հաստատությունների և կրթության ոլորտի ղեկավար մարմինների համար:

Առաջարկվում է ստեղծել վկայագրող մարմիններ, որոնք կիրականացնեն ուսումնական հաստատությունների հավատարմագրում, վարչական և մանկավարժական անձնակազմի գնահատում և վկայագրում, հավատարմագրման չափորոշիչների կիրառման մշտական մոնիտորինգ, սովորողների հմտությունների, գիտելիքների և մոտեցումների միջանկյալ ու վերջնական գնահատում:

ՄԿՈՒ հաջորդ գերակայությունը տեխնիկական աջակցության և որակի երաշխավորման ենթակառույցի ստեղծումն է:

ՄԿՈՒ որակի երաշխավորման վերաբերյալ առաջարկությունները մինչև այժմ կապված էին առաջատար մեխանիզմների ու սարքավորումների ներդրման հետ:

Հայաստանն այն եզակի երկրներից է, որտեղ բացակայում է պետության կողմից հովանավորվող մասնագիտական կրթության և ուսուցման տեխնիկական աջակցության և որակի երաշխավորման որևէ ծառայություն: Այս իրավիճակը շտկելու համար ՄԿՈՒ ռազմավարությունն առաջարկում է ստեղծել նախնական և միջին մասնագիտական կրթությանը տեխնիկական աջակցություն տրամադրող կազմակերպություն: Այն պետք է ներգրավվի ՄԿՈՒ վարչական և դասախոսական անձնակազմի վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման ծրագրերի մեջ: Առաջարկվում է ստեղծել «ՄԿՈՒ զարգացման ազգային կենտրոն», սահմանել այդ կենտրոնի գործառնությունները, կազմակերպել այդ կենտրոնի անձնակազմի ուսուցում ՄԿՈՒ տեխնիկական աջակցության և որակի երաշխավորման տեխնիկայի ու մեթոդաբանության թեմաներով, ապահովել այդ կենտրոնի աշխատանքների արդյունավետությունը:

ՄԿՈՒ մյուս գերակայությունը ծախսերի արդյունավետության և կրթական արդյունքների (ելքերի) բարելավումն է:

Փորձագետների կարծիքով, Հայաստանի ՄԿՈՒ ներկայիս համակարգը արդյունավետ չէ: Այն պատշաճ կերպով չի բավարարում իր հաճախորդների ու սպառողների կարիքներն ու պահանջները: Այսինքն՝ այն պատրաստում է ոչ բավարար մասնագիտական գիտելիքներ և հմտություններ ունեցող մասնագետներ: Պատճառն այն է, որ ուսուցումն իրականացվում է՝ առանց հաշվի առնելու ներկայիս աշխատաշուկայի պահանջները և առաջնորդվում է հին մեթոդներով: Կարծում ենք, վաղուց արդեն ժամանակն է մոռանալ հին մեթոդները և մշակել կրթական նոր, ավելի ժամանակակից մեթոդներ:

Հաստատության կողմից արդյունքների բարձր որակ ապահովելու

համար անհրաժեշտ է կատարել շուկայի ուսումնասիրություն՝ հաճախորդի կարիքները և ցանկությունները պարզելու նպատակով, դրանց համապատասխան կազմակերպել նոր դասընթացներ, հետևել այդ դասընթացների ընթացքին՝ համոզվելու համար, որ հաճախորդի կարիքներն ու ցանկությունները լիարժեք բավարարվում են, ինչպես նաև բացահայտել աշխատողների և գործատուների հմտությունների, աշխատանք գտնելու հանգամանքները:

Մասնագիտական կրթության որակի բարելավման նպատակով անհրաժեշտ է լիարժեք օգտագործել բոլոր դասասենյակները և արհեստանոցները, կրճատել դասախոսական ժամերը՝ դրանք օգտագործելով դասազրույցների, դասավանդման նյութերի և ուսանողների պրակտիկ աշխատանքին անհրաժեշտ նյութերի կատարելագործման համար: Այսինքն՝ ուսանողներին տալ ինքնուրույն սովորելու հնարավորություն: Այս առաջարկի դրական կողմն այն է, որ ուսանողները դառնում են առավել ինքնուրույն: Սակայն դրա համար անհրաժեշտ են միջոցներ՝ գրականության, տեղեկատվական նյութերի և համակարգիչների մատչելիությունն ապահովելու համար: Բացասական կողմը դասավանդողների՝ ըստ ժամաքանակի վարձատրման եղանակն է, ինչը պետք է փոխարինել մեկ այլ եղանակով: Անհրաժեշտ է նաև ՄԿՈՒ տնօրեններին ուսուցանել կառավարման համապատասխան մեթոդներ և տեխնիկա, կիրառել դասավանդողների վճարման նոր նորմեր ու կանոնակարգեր, ստեղծել բազմապրոֆիլ նոր քոլեջներ, արդիականացնել ուսումնական հաստատությունների աշխատանքի մոնիտորինգի և վերահսկման մեխանիզմները:

ՄԿՈՒ հաջորդ գերակայությունը ՄԿՈՒ ֆինանսավորման օպտիմալացումն է:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ ՄԿՈՒ համակարգի ֆինանսավորման մեջ պետությունը կարող է կատարել հովանավորի (ծախսեր հոգացողի), գնորդի (ծառայությունը գնողի) և ներդնողի (կոնկրետ սոցիալ-տնտեսական արդյունքներ ստանալու համար միջոցներ ներդնողի) դեր: Հայաստանում պետությունը կատարում է միայն հովանավորի դեր: Այնինչ, ավելի արդյունավետ կլիներ, եթե պետությունը կատարեր գնորդի դեր, այսինքն՝ համապատասխան միջոցներ տրամադրեր որակյալ և իրեն անհրաժեշտ մասնագետներ ստանալու համար, իսկ հետագայում օգտվեր այդ մասնագետների ծառայություններից: Սա շահավետ կլիներ ոչ միայն պետության, այլև ՄԿՈՒ շրջանավարտի համար, քանի որ վերջինս հետագայում աշխատանք ունենալու առավել մեծ հնարավորություններ կունենար: Կարծում ենք, որ այս գործառույթը կարող է իրականացնել նաև առանձին գործատուն: Պետությունը կարող է իրականացնել այս գործառույթը «պետական պատվերի» փոխակերպման միջոցով: Ամեն տարի կրթական ծառայության հաստատությունները ներկայացնում են «բիզնես պլան»՝ որպես «պետական պատվերի» մախազիծ: Բիզնես պլանի մեջ մտնում են առաջարկվող ուսուցման

ծրագրերը և ուսանողների թիվը: Այս ցուցանիշները համաձայնեցվում են հնարավոր գործատուների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ: Պետության իրավունքն է որոշել՝ հատկացնել, թե՞ չհատկացնել բյուջետային միջոցներ «բիզնես պլանով» առաջարկված կրթական ծառայությունների դիմաց:

ՄԿՈւ բյուջետային ֆինանսավորումն արդիականացնելու համար Հայաստանի իշխանությունները կարող են տրամադրել նաև կրթական վարկեր և փոխառություններ, կրթական վճարատոմսեր, ֆինանսական ուղղակի հատկացումներ ուսանողներին և ծնողներին: ՄԿՈւ հաստատությունների նոր ինքնավար կարգավիճակը նրանց հնարավորություն է տալիս օգտվել նաև մասնավոր ֆինանսական միջոցներից՝ հովանավորներ, ուսանողներ և նրանց ծնողների անձնական միջոցներ, մեծահասակ անհատ քաղաքացիների, ձեռնարկությունների, հասարակական կազմակերպությունների միջոցներ, վարկատուներ: Սակայն ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ նրանց կողմից օգտագործվում է այս միջոցներից միայն մեկը՝ ուսանողների և նրանց ծնողների անձնական միջոցները: Հետևաբար, Հայաստանում ՄԿՈւ հաստատություններն ունեն դեռևս չօգտագործված եկամուտի այլ միջոցներ:

ՄԿՈւ վերջին գերակայությունը ՄԿՈւ արդիականացման ու մոնիտորինգի ազգային հնարավորությունների ստեղծումն է:

Վերջինիս իրականացումը կապահանջի ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության և Կրթության ազգային ինստիտուտի կարողությունների հզորացում: Անհրաժեշտ է վերապատրաստել հայ մասնագետների խումբ՝ գործատուների շրջանում ուսումնասիրություն անցկացնելու և մասնագիտական չափորոշիչների, ուսումնական պլանների և դասավանդման նյութերի մշակման համար: Անհրաժեշտ է նաև ՄԿՈւ տնօրենների համար մշակել կառավարման թեմայով վերապատրաստման ծրագիր, մշակել կարողությունների վրա հիմնված նոր ուսումնական պլաններ, ստեղծել ՄԿՈւ ազգային տեղեկատվական կենտրոն:

Վերոգրյալ գերակայությունների իրականացումը կնպաստի ՄԿՈւ համակարգի բարելավմանը, նրա նշանակության և որակի բարձրացմանը, ինչպես նաև կզարգանա գիտելիքների վրա հիմնված տնտեսությունը: ՄԿՈւ ուսանողները կունենան սովորելու և հետազայում աշխատանք գտնելու ավելի լայն հնարավորություններ: Կրթություն ստանալու համար աջակցություն կստանան սոցիալապես անապահով խմբերը: Այս ծրագրի իրականացումը կխթանի նաև գործազրկության նվազեցմանը:

**Կրթական բարեփոխումներ,
մասնագիտական կրթություն-աշխատաշուկա**

Հայաստանի կրթության ոլորտի զարգացման քաղաքականությունը սերտորեն կապված է միջազգային կրթական հանրության զարգացման միտումների հետ, որն իր հերթին պայմանավորված է զարգացող համաշխարհային տնտեսության մեջ տեղի ունեցող անշրջելի վերափոխումներով:

XXI դարի սկզբին համաշխարհային տնտեսության, գիտության զարգացման տեմպերը շատ ավելի բարձր են, քան երբևէ: Տնտեսության, արդյունաբերության, գիտության և հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում բարձր տեխնոլոգիաների ինտենսիվ ներդրումը և օգտագործումը հանգեցնում են ոչ միայն ազգային տնտեսությունների, այլև աշխատանքի համաշխարհային շուկայի կառուցվածքային փոփոխությունների: Աշխատուժի նկատմամբ ձևավորվում են նոր պահանջներ, նվազում է ցածր որակավորում ունեցող մասնագետների պահանջարկը, փոխարենն ավելանում է որակավորված մասնագետներինը, տեղի է ունենում մասնագետների ինտենսիվ տեղաշարժ:

XX դարի արդյունաբերական տնտեսությունը XXI դարի սկզբին վերափոխվում է «գիտելիքների տնտեսության», հասարակությունը՝ տեղեկատվական հասարակության կամ «գիտելիքների հասարակության»: «Մարդկային ներուժ» ավանդական արտահայտությունը վերափոխվում է «մտավոր ներուժի»: Մտավոր աշխատանքը դադարում է լինել միայն հասարակության փոքր խմբերի մենաշնորհ: Հասարակության ավելի ու ավելի շատ անդամներ են ընդգրկվում ստեղծագործական աշխատանքի մեջ:

Հասարակության զարգացման տեմպերի արագացմանը զուգընթաց առաջ են գալիս նաև համամարդկային հիմնախնդիրներ (բնապահպանական, սոցիալական, էթնիկական և այլն), որոնք կարող են լուծվել միայն միջազգային հանրության համախմբման և միասնական գործողությունների արդյունքում:

Այս պայմաններում կրթության գլխավոր նպատակը սովորողներին ոչ միայն կայուն, հիմնարար գիտելիքների հաղորդումն ու ուսուցումն է, այլև որոշումներ ընդունելու, ակտիվ հաղորդակցվելու ունակ քաղաքացու ձևավորումը: Նշված խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ է մեր երկրի կրթական համակարգում իրականացնել ոչ միայն կառավարման ու ֆինանսավորման, այլև բովանդակային բարեփոխումներ. վերանայել

պետական չափորոշիչներն ու ուսումնական ծրագրերը, ներդնել տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, պայմաններ ստեղծել մանկավարժական կադրերի մասնագիտական կատարելագործման համար, հարստացնել ուսումնական հաստատությունների (ՈւՀ) նյութատեխնիկական բազան և այլն:

Մասնագիտական կրթության համակարգի արդյունավետ գործառնությունն առանցքային նշանակություն ունի տնտեսության աճող պահանջարկի բավարարման, տնտեսական համակարգի զարգացման, բնակչության կրթամակարդակի բարձրացման, աշխատանքային զբաղվածության ծավալների ավելացման, գործազրկության կրճատման, աղքատության հաղթահարման և այլ հասարակական խնդիրների լուծման տեսանկյունից:

Ներկա ժամանակներում տնտեսվարող կազմակերպությունների գոյատևումը մեծապես կախված է նրանց արտադրողականության և մրցունակության անընդհատ աճից, որի առաջնային և ամենակարևոր գործոնը բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժի առկայությունն է: Նույնիսկ նորագույն տեխնոլոգիաներով զինված ձեռնարկությունները չեն կարող երկար ժամանակ արդյունավետ գործել, եթե չունեն որակյալ աշխատուժ: Կազմակերպությունների շարունակական զարգացման համար անհրաժեշտ են երիտասարդ որակյալ կադրեր, ովքեր ի վիճակի կլինեն արագ արձագանքել արտաքին փոփոխություններին և ապահովել կազմակերպության կայունությունը՝ անկախ արտաքին գործոնների ազդեցությունից: Իսկ անընդհատ երիտասարդ կադրեր ունենալու համար հարկավոր է ունենալ ճկուն կրթական համակարգ, որը կարող է կրթել որակյալ մասնագետներ՝ տնտեսության զարգացող և փոփոխվող պահանջներին համապատասխան:

Նախկին պլանային կրթական համակարգում ամեն ինչ հիմնավորված էր ու խարսխված տրամաբանական փաստարկների վրա, գոյություն ունեին ֆինանսավորման սահմանված սկզբունքներ և մեխանիզմներ: Համակարգը ոչ միայն պլանավորում էր անհրաժեշտ մասնագետների քանակը, որոշում մասնագետների որակական հատկանիշները, այլև բոլոր մասնագետներին անխտիր ապահովում էր աշխատանքով: Ֆինանսական բոլոր ծախսերը կատարվում էին բացառապես պետական բյուջեից, կրթությունն ընդհանուր էր և բոլորի համար անվճար: Նախկինում ուսումնական հաստատությունները սերտորեն աշխատում էին հիմնարկ ձեռնարկությունների հետ, որոնք ուսումնական հաստատությունների համար բազա էին հանդիսանում ուսանողների ուսումնական գործնական պարապմունքները անցկացնելու և տեսական գիտելիքները գործնական աշխատանքով ամրապնդելու համար:

1991 թվականից հետո, ինչպես տնտեսության բոլոր ճյուղերը, այնպես էլ կրթության ոլորտը ենթարկվում է արմատական փոփոխությունների: 90-ականների սկզբին Հայաստանի կրթական համակարգի զարգացումն ընթանում էր առանց պետական ծրագրավորված քաղաքականության: Մի

կողմից համակարգը պետք է դիմակայեր անցման շրջանի աննախադեպ դժվարություններին, հատկապես տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով պետական ֆինանսավորման կրճատմանը, ազգաբնակչության աղքատացմանը և շերտավորմանը, աշխատանքի շուկայում պահանջարկի կտրուկ անկմանը, մյուս կողմից՝ շատ կարճ ժամանակահատվածում այն պիտի բավարարեր նոր սոցիալական և տնտեսական համակարգի պահանջներին, ինչը, վերը նշած գործոնների առկայության պատճառով, գրեթե անհնար է դառնում:

1990-ականների սկզբներից սկսած՝ անցումային շրջանը, արտադրական ձեռնարկությունների համատարած անգործությունը, նոր հարաբերությունների և աշխատաշուկայի (ԱՇ) բացակայությունը շուրջ 10 տարի կաթվածահար արեցին նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթության համակարգը: Եթե 1990 թվականին Հայաստանում գործում էր 91 հաստատություն շուրջ 47000 սովորողներով, ապա 2006 թվականին նախնական մասնագիտական կրթություն իրականացվում էր 44 հաստատությունում (28 նախնական մասնագիտական ուսումնական հաստատություն (ՆՄՈՒՀ), 16 միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն (ՄՄՈՒՀ), ընդամենը 6500 սովորողով: Աճը նկատվում է 2004 թվականից, սակայն ոչ թե ԱՇ-ի ուսումնասիրության կամ սոցիալական գործընկերների շահագրգռվածության, այլ պետական շահագրգռվածության հետևանքով՝ պայմանավորված պետության կրթական համակարգն ամբողջացնելու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքն ապահովելու պարտավորությամբ:

Տնտեսության զարգացմանը զուգահեռ զգացվում է արհեստավորի (նախնական մասնագիտական կրթություն՝ ՆՄԿ) և մասնագետի (միջին մասնագիտական կրթություն՝ ՄՄԿ) աշխատուժի կարիք: ԱՇ և տնտեսության մասնագիտական կարիքների տեսական հաշվառմամբ՝ ՀՀ կառավարությունը հաստատել է 102 մասնագիտություն (393 որակավորում) պարունակող նախնական մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների ցանկը:

Սիաժամանակ, միջին մասնագիտական 83 պետական և 28 ոչ պետական ուսումնական հաստատություններում պատրաստվում են մասնագետներ շուրջ 100 մասնագիտությունների գծով՝ ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված ցանկի 315 մասնագիտություններից:

Այսուհանդերձ, այս հաստատություններում ուսուցումն իրականացվում է անցյալի իներցիայով, և տեսանելի է 2 խոշոր բացթողում: Նախ՝ բավարար չափով հաշվի չեն առնվում կամ գրեթե անտեսվում են ԱՇ-ի պահանջները, և երկրորդ՝ անբավարար է գործատուների, սոցիալական գործընկերների ներկայությունը ուսումնական հաստատությունների աշխատանքների կազմակերպման և կառավարման գործընթացում:

Ուսումնական հաստատություն «ԱՇ» սոցիալական գործընկերներ հարաբերություններին հատկանշական են՝

ա. դասավանդողների մասնագիտական որակների անհամապատաս-

խանությունը ներկա արտադրական պահանջներին,

բ. ուսուցման և գործնականի թույլ կապը, իսկ գործնականի կազմակերպման պարագայում՝ գործատուների շահագրգռվածության պակասը,

գ. գործազուրկների վերապատրաստման, արտադրական ծրագրերի իրականացման, ուսուցման և վերամասնագիտացման ծրագրերի անբավարարությունը,

դ. կարիերայի զարգացման համակարգի անկատարությունը:

Ընդհանուր առմամբ, մասնագիտական կրթություն - ԱՇ կապը բավական թույլ է, իսկ սոցիալական գործընկերների և շահառուների մասնակցությունը մասնագիտական կրթության զարգացման գործին առաջիմ աննշան է:

Անբավարար է հաստատությունների մեծ մասի ապահովվածությունը ուսուցման ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով, ուսումնական սարքավորումներով, տեղեկատվական, համակարգչային տեխնիկայով, կապի միջոցներով: Բոլոր ուսումնական հաստատությունների ուսումնականության բազան արդիականացման և վերազինման կարիք ունի: Շատ կրթօջախներում բացակայում են անհրաժեշտ կաբինետ-լաբորատորիաները, արհեստանոցները, իսկ առկա սարքավորումները ծայրահեղ հնացած են և, մասնակիորեն անգամ, հնարավորություն չեն ընձեռնում բավարար մակարդակով իրականացնել գործնական և լաբորատոր պարապմունքներ:

Հաստատությունների գրադարանային ֆոնդերը հնացած են և չեն համապատասխանում ժամանակակից գրադարաններին ներկայացվող պահանջներին՝ տարածքի, կահավորման և տեխնիկական սպասարկման առումով (էլեկտրոնային գրադարաններ):

Ուսումնական հաստատություններում կենտրոնացված շուրջ 1,5 միլիոն գրքային ֆոնդի գերակշիռ մասը բարոյապես և ֆիզիկապես մաշված է և չի օգտագործվում: Վերջին տարիների ընթացքում նոր մասնագիտական գրականություն շատ քիչ է հրատարակվել, արտասահմանյան գրականության ձեռքբերումը հնարավոր չէ ֆինանսական միջոցների սղության և լեզուների (բացի ռուսերենից) անբավարար իմացության պատճառով:

ՄԿՈՒ ոլորտում առկա են մի շարք կադրային հիմնախնդիրներ բազմաթիվ դրսևորումներով. անկատար է դասավանդողների պատրաստման համակարգը, նկատելի է կադրերի որակի անկում, համակազմի ծերացման կայուն միտում, սեռային անհամամասնություն, որակյալ կադրերի արտահոսք և այլն:

Մտահոգիչ է դասատուների տարիքային կազմը: Միջին տարիքը կազմում է 55 տարեկան, յուրաքանչյուր 6 աշխատողից մեկը կենսաթոշակառու է:

Հիմնվելով մի շարք հետազոտությունների, թրեյնինգների և քննարկումների վրա՝ կարող ենք նշել, որ ներկայիս կրթական համակարգը չի նպաստում մրցունակ կադրերի պատրաստմանը: Ավելին՝ շատ գործատուներ

համոզված են, որ ներկայիս կրթական համակարգը «պատրաստում է պոտենցիալ գործազուրկներ»:

Նման համակարգի շրջանավարտներին գործատուները ոչ միշտ են համարում մրցունակ և բարձր որակավորում ունեցող մասնագետներ: Ուստի, հետագայում աշխատանքի ընդունվելիս և աշխատաշուկային ինտեգրվելիս, նրանք հաճախ լուրջ խնդիրների առաջ են հայտնվում, քանզի չունեն աշխատանքային փորձ, համապատասխան հմտություններ և գիտելիքներ: Ներկայումս գործատուները գերադասում են աշխատանքի ընդունել այնպիսի մասնագետների, ովքեր կարող են անմիջապես անցնել աշխատանքային պարտականությունների կատարմանը: Գործատուները չեն ցանկանում ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսներ ներդնել երիտասարդ շրջանավարտների մասնագիտական հմտությունների զարգացման համար:

Ցանկացած տնտեսություն՝ զարգացած կամ նոր զարգացող, մշտապես կարիք ունի լավ կրթված, զարգացած և խելացի երիտասարդ մարդկանց, ովքեր կկարողանան ապագայում արձագանքել միջավայրի փոփոխությանը՝ ապահովելով տնտեսության կայունությունը: Ներկայիս շուկայական տնտեսության մեջ շատ ձեռնարկությունների արձանագրած հաջողությունները հիմնականում պայմանավորված են այդ ձեռնարկություններում առկա որակյալ աշխատուժով: Միայն բարձր որակավորում ունեցող և անընդհատ կատարելագործվող մասնագետները կարող են ապահովել ձեռնարկությունների բարձր մրցակցությունը և արտադրողականությունը: Հաշվի առնելով որակյալ մարդկային ռեսուրսի հույժ կարևորությունը ձեռնարկության հետագա զարգացման գործընթացում՝ եվրոպական շատ երկրներում, Միացյալ Նահանգներում և այլուր մշակվել են ուսումնական հաստատություն-ձեռնարկություն համագործակցության ծրագրեր:

Ուսումնական հաստատություն-ձեռնարկություն համագործակցության միջազգայնորեն ընդունված ամենահայտնի տեսակները հետևյալ են՝

- խորհրդատվություն (ինչպես ֆորմալ, այնպես էլ՝ ոչ ֆորմալ բնույթի),
- ուսուցում և ուսումնական ծրագրերի կատարելագործում (համատեղ կազմված ծրագրեր, շարունակական կրթության կարճաժամկետ, միջին և երկարաժամկետ դասընթացներ, ամձնակազմի փոխանակում և այլն),
- գիտահետազոտական աշխատանքներ,
- մասնագետների ներգրավում դասախոսական աշխատանքներում,
- ուսումնական պրակտիկայի համատեղ կազմակերպում,
- այլ (կանոնավոր այցեր, համատեղ կազմակերպված հանդիպումներ, կլոր սեղաններ, սեմինարներ, համատեղ հրատարակություններ, համատեղ մասնակցություն ցուցահանդեսներին, տոնավաճառներին, ձեռնարկությունների կողմից աջակցություն առանձին ուսանողների և այլն):

ՈւՀ-ների և ձեռնարկությունների համագործակցության արդյունքում կարող են ստեղծվել մոդուլային ուսուցման նոր ծրագրեր կամ այնպիսի ծրագրեր, որոնք առավելաբար ուղղված կլինեն տնտեսության կոնկրետ ճյուղի առանձնահատուկ խնդիրների լուծմանը: ՈւՀ-ների և ձեռնարկությունների համագործակցության մյուս կարևորությունն այն է, որ ուսումնական հաստատության ուսանողները հնարավորություն կունենան ուսումնական պրակտիկան անցկացնել ուսումնական հաստատությանը գործընկեր ձեռնարկություններում և ձեռք բերել համապատասխան աշխատանքային փորձ:

Տարբեր ձեռնարկություններում ուսանողների աշխատանքն առաջին հերթին կազմակերպվում է ուսանողի շահերից ելնելով: Սակայն լավ կազմակերպված ծրագրից կարող են շահել համագործակցող բոլոր կողմերը՝ ինչպես ուսանողները, այնպես էլ՝ ձեռնարկությունը և ուսումնական հաստատությունը:

Այսօր Հայաստանի ՈւՀ-ների և գործատուների պահանջների միջև առկա է լուրջ խզում, որի հետևանքով Հայաստանում նկատվում է մի կողմից՝ բարձրագույն և մասնագիտական կրթություն ունեցողների գործազրկության բարձր մակարդակ (բարձրագույն կրթություն ունեցողների 18,1%-ը և միջնակարգ մասնագիտական կրթություն ունեցողների 28,3%-ը գործազուրկ են), մյուս կողմից էլ շատ գործատուներ պնդում են, թե չեն կարողանում գտնել անհրաժեշտ որակավորում ունեցող մրցունակ մասնագետներ և որակյալ բանվորներ:

Մասնագիտությունների և պահանջարկի խզման առաջնային պատճառներից մեկն այն է, որ ներկայիս ուսումնական հաստատություններից շատ շատերում չեն գործում «կարիերայի կենտրոններ» կամ աշխատաշուկայի փոփոխությունները հետազոտող այլ մարմիններ: Ուստի, առանց աշխատաշուկայում տեղի ունեցող փոփոխություններին և հնարավոր միտումներին տեղյակ լինելու, բնական է, որ ուսումնական հաստատությունները չեն կարողանա կազմել ուսումնական այնպիսի ծրագրեր, որոնք հնարավորություն կտան կրթել այսօրվա գործատուի պահանջներին համապատասխան կադրեր:

Աշխատանքի տեղավորման գործակալությունների (ԱՏԳ) շրջանում անցկացված փոքրիկ հարցման արդյունքում պարզվել է, որ ԱՏԳ-ներից և ոչ մեկը չի համագործակցում ուսումնական հաստատությունների հետ և տեղյակ չի պահում աշխատաշուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունների և գործատուների պահանջների մասին:

Ուսանողների մասնագիտական կարողությունների զարգացման վրա բացասաբար է ազդում նաև դասախոսների ցածր մակարդակը: Ներկայումս շատ ուսումնական հաստատություններում աշխատում են Խորհրդային Միության տարիներին ուսում առած և վերապատրաստված դասախոսներ, ովքեր այլևս չեն վերապատրաստվել (տարբեր պատճառներով, հիմնականում՝ ֆինանսական) և տեղյակ չեն կամ չեն տիրապետում դասավանդման

արդիական մեթոդներին: Մյուս կողմից, այսօր մեր հանրապետությունում կան բազմաթիվ որակյալ մասնագետներ, ովքեր կրթություն են ստացել նաև արտասահմանում, բայց ուսումնական հաստատություններում բավական ցածր վարձատրության պատճառով գերադասում են աշխատել այլ ոլորտներում և չեն փոխանցում իրենց գիտելիքներն ու փորձը երիտասարդ մասնագետներին:

Հայաստանի կրթության ոլորտում հատկապես մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել մարդկային գործոնին, քանի որ մեր երկիրն ունի բնական սահմանափակ ռեսուրսներ: 2004 թվականին ՀՀ բնակչության թվաքանակը եղել է 3210 հազար մարդ, որի 26%-ը՝ շուրջ 840 հազարը, երիտասարդությունն է (18-30 տարեկան): Ուստի, երիտասարդությունը համարվում է երկրի կարևորագույն պոտենցիալը:

Տնտեսական ճգնաժամի, սոցիալական անհավասարությունների խորացման, ավանդական արժեքների քայքայման և գործազրկության բարձր մակարդակի պատճառով վատթարացան սոցիալական գրեթե բոլոր շերտերի, այդ թվում նաև երիտասարդների կենսապայմանները: Ներկայումս, ըստ պաշտոնական տվյալների, ՀՀ-ում գործազրկության մակարդակը մոտ 8% է: Ոչ պաշտոնական տվյալներով՝ այն հասնում է շուրջ 30%-ի: Մեր երկրում երիտասարդների շուրջ 22%-ը չունի աշխատանք: Հետաքրքրական է նաև այն, որ երիտասարդների 56%-ը չի աշխատում իր մասնագիտությամբ:

Մյուս կողմից գործատուներն այսօր հակված են աշխատանքի ընդունել ավելի հասուն տարիքի փորձված մասնագետների, քան երիտասարդների, ովքեր պակաս մրցունակ են՝ համապատասխան աշխատանքային փորձ չունենալու պատճառով:

Մեր օրերում աշխատաշուկայի պահանջներն այլևս կայուն և կանխատեսելի չեն: Այն, ինչպես անցյալում, այլևս չի առաջարկում ցմահ երաշխավորված և բնույթով անփոփոխ աշխատանքներ: Այդ իսկ պատճառով ներկայիս գործատուները գերադասում են ունենալ ճկուն աշխատուժ, որը պատրաստ է անընդհատ կատարելագործել գիտելիքներն ու հմտությունները՝ փոփոխվող տնտեսական միջավայրին համապատասխան:

Աշխատուժին ներկայացվող գործարարների պահանջները բաժանվում են երեք հիմնական խմբերի՝

1. անձնային որակական հատկանիշներ,
2. ընդհանուր գիտելիքներ և հմտություններ,
3. զուտ մասնագիտական գիտելիքներ և հմտություններ:

Առաջին հերթին, բոլոր գործատուներն անխտիր կարևորում են աշխատուժի **անձնային որակական հատկանիշները**՝ հատկապես առանձնացնելով հետևյալները՝

1. կարգապահություն,
2. ճշտապահություն,

3. ազնվություն,
4. հարգալից վերաբերմունք ինչպես գործատուի, այնպես էլ մյուս աշխատակիցների և հաճախորդների հանդեպ,
5. գաղտնապահություն,
6. անձնական հիգիենայի պահպանում:

Այնուհետև, գործատուները գրեթե **ցանկացած մասնագետից պարտադիր պահանջում են հետևյալ հիմնական գիտելիքներն ու հմտությունները՝**

1. օտար լեզվի իմացություն (անգլերենի իմացությունը պարտադիր է),
2. համակարգչային հմտություններ,
3. հաղորդակցման հմտություններ,
4. խմբում աշխատելու կարողություն,
5. էթիկայի տարրական կանոնների տիրապետում,
6. ինքնակրթությամբ զբաղվելու և անընդհատ կատարելագործվելու ցանկություն և կարողություն:

Այս ամենից հետո միայն գործատուները նշում են **գուտ մասնագիտական գիտելիքների** կարևորությունը, ինչն արդեն, կախված մասնագիտությունից, շատ տարբեր կարող է լինել:

Հատկանշական է այն պարագան, որ գործատուներն իրենց ելույթներում հաճախ նշում են, թե գերադասում են աշխատանքի ընդունել անձնային վերոնշյալ որակներով և հիմնական գիտելիքներին ու հմտություններին տիրապետող մասնագետների, թեկուզև պակաս աշխատանքային փորձով, քան՝ հարուստ աշխատանքային փորձ և գիտելիքներ ունեցող մասնագետների, որոնց մոտ բացակայում են գործատուների կողմից առանձնացված անձնային որակական հատկանիշները:

Մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրները հանրակրթական դպրոցում

Քաղաքական և տնտեսական ազատ շուկայական համակարգում աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշումը դառնում է միջնակարգ կրթության կարևորագույն խնդիրներից մեկը:

Կառավարման ամբողջատիրական համակարգում աշխատուժի առաջարկն ու պահանջարկը (շուկան) կարգավորվում էր ոչ թե ազատ շուկայական հարաբերությունների օրենքներով, այլ՝ կառավարման կանոններով: Քաղաքացին ապահովագրված էր բացահայտ գործազրկությունից, և դպրոցն աշխատուժի շուկայում կողմնորոշվելու հմտություններ ձևավորելու նպատակ չէր հետապնդում: Այն հիմնականում տալիս էր հիմնարար, տեսական (աշակերտի համար վիրտուալ) գիտելիքներ: Պրակտիկ գործունեությունը հասցված էր նվազագույնի, և շրջանավարտն անձանոթ էր մնում մեծահասակների աշխատանքային գործունեության առանձնահատկություններին:

Աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշումը հիմնականում իրականացվում էր «Աշխատանքի ուսուցում» առարկայի շրջանակներում: Իրականում այն զարգացնում էր կենցաղում կիրառելի և տարբեր մասնագիտությունների հետ առնչվող գործնական որոշ հմտություններ: Ընդհանուր առմամբ նմանօրինակ ուսուցումը բացահայտում է սովորողների որոշ նախասիրություններ, սակայն այդ ուսուցումը միայն վերապահումներով կարելի է կոչել մասնագիտական կողմնորոշում:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ անհրաժեշտ փոփոխությունների դեպքում «Աշխատանքի ուսուցում» առարկան կարող է աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման համար լավ ուղեցույց դառնալ:

Նախկինում գոյություն ունեին մասնագիտական կողմնորոշման «ուսումնական կոմբինատներ», որտեղ միջնակարգ կրթությանը զուգահեռ աշակերտները սովորում էին որոշ մասնագիտություններ (վարորդի, հյուսնի, փականագործի, ավտոմեխանիկի և այլն)՝ ստանալով համապատասխան որակավորում: Սակայն սա նույնպես լուրջ վերապահումներով կարելի է համարել մասնագիտական կողմնորոշում, քանի որ խիստ սահմանափակ էր և՛ նմանատիպ դպրոցների թիվը, և՛ ուսուցանվող մասնագիտությունների շրջանակը:

Կարծում ենք՝ զարգացնելով «ուսումնական կոմբինատների» փորձը, այն կարելի է լավագույնս կիրառել մասնագիտական ուսուցման և կողմնորոշման համար, հատկապես տեղական տարբեր տնտեսվարող հաստատությունների հետ համատեղ կրթական համալիրներ ձևավորելու

պարագայում: Նման հաստատությունների դերում կարող են հանդես գալ և՛ հզոր ձեռնարկություններ, և՛ փոքր ու միջին տնտեսվարողներ, օրինակ՝ Կապանի լեռնամետալուրգիական կոմբինատը, «Արզնի» գյուղատնտեսական համալիրը, կաթնամթերքի որևէ ձեռնարկություն և այլն: Այս մոտեցումն օգտակար կարող է լինել ինչպես միջնակարգ հանրակրթական, այնպես էլ միջնակարգ մասնագիտական դպրոցների համար:

Ազատ շուկայական տնտեսական հարաբերություններին անցումը քաղաքացիներից ջանքեր ու գիտելիքներ է պահանջում աշխատուժի շուկայում կողմնորոշվելու համար: Ազատական տնտեսությունը թելադրում է նոր մոտեցումներ մասնագիտական կողմնորոշումը կազմակերպելու գործում և առավել խստապահանջ է սովորողների անհատական ունակությունների, հակումների, իրական գիտելիքների, կարողությունների ձևավորման հարցում:

Կարևոր խնդիր է դառնում աշակերտի՝ սեփական **հավակնությունները** ձևակերպելու և **կարիերան** պլանավորելու կարողության զարգացման հարցը: Սեզանում, մինչև վերջերս, այս հասկացություններն օգտագործվել են բացառապես բացասական իմաստով: Մինչդեռ այսօր շատ կարևոր է աշակերտի մեջ զարգացնել սեփական ունակությունները, կարողությունները, տաղանդը տեսնելու, իրատեսական ինքնագնահատման հմտությունները, որոնք հետագայում կօգնեն նրան հետդպրոցական կրթության հարցում ճիշտ ընտրություն կատարել և որպես մասնագետ հասարակության մեջ սեփական տեղը գտնել:

Կարծում ենք՝ 12-ամյա միջնակարգ կրթությունն առավել մեծ հնարավորություն է ընձեռում իրականացնելու վերոհիշյալ խնդիրները. նախ՝ դրա համար անհրաժեշտ բավարար ժամանակի առումով, երկրորդ՝ համեմատաբար մեծ տարիքում աշակերտն ավելի պատրաստված է ընկալելու մասնագիտական կողմնորոշման անհրաժեշտությունը:

Չնայած հանրակրթական դպրոցում սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման վերաբերյալ մոտեցումները փոխելու անհրաժեշտության գիտակցությանը, իրավիճակն այսօր էլ առանձնապես չի փոխվել: Բացակայում է միջնակարգ դպրոցի աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը: Ցավոք, դրա անհրաժեշտությունը գրեթե չի հիշատակվում հանրակրթության մասին պետական կրթական քաղաքականության փաստաթղթերում, այդ թվում՝ հանրակրթության պետական կրթակարգում, միջնակարգ կրթության պետական առարկայական չափորոշիչներում և ծրագրերում:

Այսօր միայն մի քանի հաստատություններ սեփական նախաձեռնությամբ իրականացնում են մասնագիտական կողմնորոշման ծրագրեր: Նմանօրինակ աշխատանքի երկարամյա փորձ ունի «Մխիթար Մեբաստացի» կրթահամալիրը: Այս ուղղությամբ վերջին երկու տարիներին որոշ փորձեր են կատարվում նաև Երևանի թիվ 177 դպրոցում: Խոսքը վերաբերում է վաղ տարիքից (միջին դպրոց) սովորողների մասնագիտական կողմնորոշմանը:

Սակայն մասնավոր փորձերը բավարար չեն խնդրի լուծման համար:

Մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի հստակ ձևավորված քաղաքականության և ծրագրերի բացակայությունն իրենց դրոշմն են թողնում միջնակարգ դպրոցի շրջանավարտի անձնային որակների վրա: Շատ հաճախ **աշակերտը** չի պատկերացնում, թե ինչպիսի անձնային որակներ և ունակություններ են անհրաժեշտ այս կամ այն մասնագիտության համար և ընտրում է մասնագիտություն՝ լավ չպատկերացնելով անգամ այդ մասնագիտության գործառույթները, առանձնահատկությունները: Այս ամենին հետևում է հիասթափությունը, ծանր, հոգեմաշ աշխատանքը և ձախողումը:

Ուսուցիչներից շատերը պարզունակ պատկերացում ունեն մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրների վերաբերյալ: Հստակ չեն պատկերացնում իրենց դերը խնդրի իրականացման գործում: Ուսուցիչներից և կրթական համակարգի պաշտոնյաներից շատերը հայտարարում են, թե «ցանկացած առարկայի չափորոշիչներում, ծրագրերում, ինչպես նաև դասագրքերում ընդգրկված բոլոր պահանջները, թեմաներն ու նյութերը նվիրված են մասնագիտական կողմնորոշմանը»: Այսպես՝ ֆիզիկոսի մասնագիտությունն ընտրելիս աշակերտին կողմնորոշվելու հնարավորություն է ընձեռում ֆիզիկայի ուսուցումը:

Այն, որ հանրակրթական դպրոցում ուսուցանվող ամեն առարկա ուղղված է ապագա մասնագետի կրթությանը, կասկած չի հարուցում, բայց դա չի կարելի շփոթել համակարգված, պլանավորված, չափորոշված մասնագիտական կողմնորոշման հետ:

Բնականաբար շատ կարևոր է նաև **ծնողների**՝ որպես առաջին և հեղինակավոր խորհրդատուների դերը դպրոցականների մասնագիտական կողմնորոշման հարցում: Սակայն ժամանակակից աշխատուժի շուկայում մեծ թվով նոր մասնագիտությունների ի հայտ գալը նվազեցնում է ծնողների իրազեկությունը, բարդացնում երիտասարդներին օգնելու նրանց դերակատարությունը:

Ինչպես տեսնում ենք, «մասնագիտական կողմնորոշում» հասկացության վերաբերյալ ընկալումները մեզանում առայժմ հստակեցված չեն:

Մասնագիտական կողմնորոշում ասելով՝ մենք հասկանում ենք ստորև բերված կարողությունների և հմտությունների ամբողջությունը, որոնք անհրաժեշտ է ձևավորել աշակերտների մեջ՝

- սովորողների՝ սեփական ունակությունները, հակումները իրատեսորեն գնահատելու կարողությունների ձևավորում,
- տարբեր մասնագիտությունների (մասնագետների) գործնական և անձնային որակներին ներկայացվող ընդհանուր պահանջների իմացություն,
- դպրոցական գիտելիքների սահմաններում, մատչելի կերպով և միջոցներով առանձին մասնագիտությունների կամ աշխատանքային գործունեության բնագավառների առանձնահատկությունների վերաբերյալ գիտելիքների զարգացում և իրազեկության ապահովում,

- աշակերտների՝ դպրոցական որակյալ կրթության կարևորության գիտակցում՝ աշխատանքային շուկայում իրենց գործողությունների ազատությունն ու ճկունությունն ապահովելու նպատակով,
- աշխատուժի շուկայի մասին տեղեկացվածության ընդլայնում:

Աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման նպատակը

Միջնակարգ կրթության մասնագիտական կողմնորոշման **նպատակն** է ձևավորել այնպիսի որակներ, որոնք կօգնեն շրջանավարտին, ըստ իր ունակությունների և հասարակության ընձեռած հնարավորությունների, կողմնորոշվել մասնագիտություն ընտրելիս, ի հայտ բերել, հստակեցնել սեփական հավակնությունները, պլանավորել կարիերան:

Խնդիրները և մարտահրավերներն այսօր

- մշակել աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման պետական քաղաքականություն,
- մշակել աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման կազմակերպման սկզբունքները միջնակարգ կրթության տարբեր աստիճաններում՝ տարրական, միջին, ավագ դպրոցներում,
- ստեղծել աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման կազմակերպման ծրագրեր միջնակարգ կրթության տարբեր աստիճանների՝ տարրական, միջին, ավագ դպրոցների համար,
- կազմակերպել մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրներին նվիրված վերապատրաստման դասընթացներ դասղեկների, դաստիարակների, սոցիալական մանկավարժների համար, առավել ուշադրություն դարձնել նրանց գործառնություններում այդ խնդիրների արծարծմանը,
- բարձրացնել ուսուցիչների մասնագիտական հմտությունները աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրների լուծման բնագավառում,
- ընդլայնել տարբեր առարկաների չափորոշիչներ և ծրագրեր մշակող մասնագիտական խմբերի տեղեկացվածությունը մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրների վերաբերյալ՝ չափորոշիչներում և ծրագրերում խնդրի ներառումն ապահովելու համար,
- ստեղծել մասնագիտական կողմնորոշման կրթական նախագիծ-ծրագրեր դպրոցների և գործնական աշխատանքի բազա հանդիսացող հաստատությունների համատեղ գործունեություն իրականացնելու համար,
- կազմակերպել աշակերտական տարբեր միջոցառումներ (ցուցահանդեսներ, մրցույթներ)՝ նվիրված աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման հաջողություններին,
- մեծացնել ծնողների տեղեկացվածությունը սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման հարցերում:

Աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման որոշ դրույթներ

1. Տարրական դասարաններում երեխաներին մատչելի ձևերով տեղեկացնել տարբեր մասնագիտությունների և արհեստների, ինչպես նաև դրանց կարևորության մասին (օրինակ՝ ով ի՞նչ է ստեղծում կամ ի՞նչ կարևոր գործ է անում մարդկանց և երկրի համար):

Անկասկած, նման դասեր և նյութեր արդեն իսկ կան գործող դասագրքերում (նմանօրինակ դասերի բավական հաջող օրինակներ կան «Կյանքի հմտություններ» դասընթացում), սակայն դրանք շատ փոքրաթիվ են, ներկայացված են տարերայնորեն, մեթոդական ձեռնարկները և ուղեցույցները ուսուցիչների ուշադրությունը չեն բևեռում սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման խնդրի վրա: Մինչդեռ խնդիրը կարոտ է հայեցակարգային մոտեցման: Վերջինս հնարավորություն կտա մշակել աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման արդի քաղաքականություն, հարցը դարձնել կրթակարգային խնդիր՝ ինչպես հանրակրթության պետական, այնպես էլ դպրոցական կրթակարգերի մակարդակով:

2. Միջին դասարաններում շարունակել աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշումը՝ պարզաբանելով յուրաքանչյուր մասնագիտության համար անհրաժեշտ գիտելիքների և կարողությունների անհրաժեշտությունը:

Սա զգալի չափով կնպաստի աշակերտի սեփական առաջընթացը պլանավորելու հմտությունների զարգացմանը: Կարծում ենք՝ ուսուցիչների խնդիրն է աշակերտներին բացատրել այնպիսի հարցեր, ինչպես օրինակ՝ ի՞նչ կարող է տալ ֆիզիկայի, քիմիայի, լեզուների առանձին բաժինների իմացությունն ապագա մասնագետին՝ բժշկին, օդաչուին, վարսահարդարին և այլն: Չենք ընդունում մի շարք մասնագետների մտահոգությունը, թե սա կարող է հանգեցնել գռեհիկ օգտապաշտության (պրագմատիզմի)՝ դրդելով աշակերտին սովորել միայն որոշակի առարկաներ: Այստեղ խոսքը «սովորի՛ր, դա քեզ պետք է գալու» կարգախոսի մասին չէ, այլ այն մասին, որ աշակերտը հնարավորինս պետք է իմանա, թե ինչո՞վ է զբաղվում այս կամ այն մասնագետը և ի՞նչ գիտելիքներ և հմտություններ են անհրաժեշտ լավ մասնագետին:

Ներկայիս դասագրքերում ողջ սպեկտրով ներկայացված են հիմնարար գիտությունները, բայց հաճախ՝ հեռու ժամանակակից կյանքից և պրակտիկ կիրառման բնագավառներից: Աշակերտն իրավունք ունի իմանալու, թե որքանո՞վ է օրվա դասի նյութը կապված գիտության, տեխնիկայի, արտադրության ամենաժամանակակից ուղղությունների՝ բարձր տեխնոլոգիաների, հեռահաղորդակցության, կենսատեխնոլոգիաների, նանո-տեխնոլոգիայի և այլնի հետ, ինչպե՞ս կարելի է որակյալ կրթություն ստանալով՝ սեփական գիտելիքների, տաղանդի, հմտությունների շնորհիվ մասնակից դառնալ կյանքի առաջընթացին: Վերջերս «Մանկավարժություն» համդեսում («Կլոր սեղան», 2006, 3-4) Ս.Գալոյանը արդարացի կերպով նկատում է. «Դասագրքերն առ այսօր մնալով կրթության բովանդակության կառուցման գիտելիքային մոտեցման շրջանակներում՝ սովորողներին մատուցում են

պատրաստի գիտելիքներ: Ենթադրվում է, որ դրանք միանգամայն հավաստի աներեր ճշմարտություններ են, քանի որ չեն ներկայացվում իրենց պատմական զարգացման մեջ, չեն ընդգծվում դրանց ուժեղ և թույլ կողմերը, կիրառման ոլորտի սահմանափակությունները: Հասկանալի է, որ այս պարագան տարիների ընթացքում աշակերտների մեջ ձևավորում է ինտելեկտուալ անգործության որոշակի բարդույթ. բոլոր ճշմարտություններն այլևս հայտնագործված են և իրենց մնում է ընդամենը յուրացնել դրանք»:

Մինչդեռ դրա փոխարեն աշակերտի մեջ հարկ է ձևավորել՝ «ես կարող եմ» փաստարկված ինքնագնահատական տալու հմտությունը:

3. Ավագ դպրոցում սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրն առավել բազմաբնույթ է և ինքնատիպ: Բովանդակային առումով այստեղ առաջնային է մասնագիտությունների համակարգման, միմյանց միջև կապերի բացահայտման խնդիրը:

Կարևոր է նաև, որ սովորողներն իմանան ուսումնական առարկաների հետ մասնագիտությունների և տարբեր գիտությունների առնչությունները:

Լուրջ խնդիր է կյանքի շեմին կանգնած, հասուն անձի ինքնահաստատման և սոցիալական կյանքին արդյունավետորեն ներգրավվելու, հարմարվելու ունակության հարցը, ընտրած (ընտրելիք) մասնագիտության արժևորման և աշխատանքի շուկայում այդ մասնագիտության հանդեպ պահանջարկի ճիշտ գնահատման կարողությունը:

Սովորողը պետք է տարբերի ունակությունը, տաղանդը, շնորհը կարողությունից և հմտությունից: Նա պետք է կարողանա ճիշտ գնահատել ինքն իրեն, կարողանա պլանավորել սեփական ապագան՝ կարիերան, առաջընթացը:

Մասնագիտական կրթության հաստատությունների համակարգը սովորողներին նախապատրաստում է տնտեսական և սոցիալական ոլորտի որոշակի աշխատանքների: Որպես կանոն այդ հաստատությունների շրջանավարտներին տրվում է որակավորման աստիճան: Միջնակարգ կրթության ատեստատը պետք է երաշխավորի աշակերտի մասնագիտական կողմնորոշումը. այն է՝ ցանկացած մասնագիտությանն անհրաժեշտ ընդհանուր հմտությունների և որակների զարգացում՝ դպրոցի համար ընդունելի տարբերակով և սահմաններում:

Իհարկե, մասնագիտական կողմնորոշումը շատ ավելի լայն սոցիալական ընդգրկում ունի: Այն մի շարք պետական գերատեսչությունների խնդիր է, և սույն հոդվածն անդրադարձ է միայն հանրակրթության այդ բնագավառի որոշ հարցերին:

**ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

**Սոցիալական կենտրոնների և հասարակական կազմակերպությունների դերն
արտադպրոցական կրթության զարգացման գործընթացում**

Խորհրդային Միությունում գոյություն ուներ կազմակերպված, արդյունավետ և մատչելի արտադպրոցական կրթության բավականին հաջող համակարգ: Սակայն մի շարք գործոնների (հիմնականում սոցիալական) ճնշման տակ այդ համակարգը հիմնովին փլուզվեց: Անցումային շրջանի հենց սկզբից արտադպրոցական կրթության ոլորտ մուտք գործեցին հասարակական կազմակերպությունները: Սակայն այդ փուլում հասարակական դաշտի գործունեությունն ուղղված էր առավել խոցելի խավերի երեխաների (անօթևան, հաշմանդամ, փախստական, ծնողազուրկ) կենսական խնդիրների լուծմանը: Մյուս կողմից, դպրոցական կրթությունը կորցրել էր կենսական լինելու իր նախկին ընկալումը, իսկ արտադպրոցական կրթությունը դիտվում էր որպես ավելորդություն: Այսօր որոշ սոցիոլոգներ արտադպրոցական կրթության վերացմամբ են բացատրում անգամ դասական երաժշտության նկատմամբ անցումային սերնդի երեխաների՝ այսօրվա երիտասարդների հետաքրքրության պակասը:

Արդեն 90-ականների կեսերից արտադպրոցական կրթության ոլորտում տեղաշարժ նկատվեց: Սակայն այն կազմակերպվեց և մնաց հասարակական, սոցիալական, կրոնական և միջազգային կառույցների գործունեության դաշտում, ինչը հիմնականում պայմանավորված էր այդ կառույցների առավել արդյունավետ գործունեությամբ: Հասարակական դաշտը, լինելով ավելի ճկուն, առավել համահունչ էր հասարակության ակնկալիքներին և պահանջներին, քանզի թե՛ մարդկային ռեսուրսներով և թե՛ պատրաստակամությամբ պետական կառույցները զիջում էին հասարակական դաշտին: Այս առումով աշխարհում ևս կիրառելի է արտադպրոցական կրթության կազմակերպման պետական պատվերի հանձնումը սոցիալական կենտրոններին և հասարակական կառույցներին: Իսկ որոշ երկրներում այդ ոլորտն ի սկզբանե գտնվում է հոգևոր կառույցների գործառույթների շրջանակում: Հայաստանում երկու մոտեցումն էլ կիրառելի է:

Այս երևույթն իր հետ արտադպրոցական կրթության ոլորտ բերեց նոր տարրեր. Աստվածաշնչի ուսուցում, հանդուրժողականության, մշակութային բազմազանության կարևորության դաստիարակում, բախումների կանխարգելման, շփումների, պատասխանատվության և այլ կարողությունների զարգացում: Այս բոլորը լրացնում են դպրոցական և անգամ բարձրագույն կրթության բացերը, քանզի այդ ամենն ուղղված է հասարակական էակի կերտմանը:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ աշակերտների օրվա զգալի մասն անցնում է դպրոցի հսկողությունից դուրս: Ինչպե՞ս եք անցկացնում ձեր ազատ ժամանակը հարցին՝ շատ բարձր դասարանցիների տված պատասխանները մտահոգիչ են և բերում են այն համոզման, որ դպրոցականների զգալի մասն իր օրը չի պլանավորում և անց է կացնում տարերայնորեն: Մինչդեռ սա մի ժամանակ է, որ պետք է խելացիորեն օգտագործել՝ այն նպատակաուղղելով դպրոցականների ստեղծագործական ակտիվության բարձրացմանը:

Ժամանակի բնորոշ առանձնահատկությունը գիտության, ինֆորմացիայի և տեխնիկայի աննախընթաց զարգացումն է: Փոխվում է բարոյագիտական հասկացությունների բովանդակությունը, այն դառնում է ավելի բարդ ու դինամիկ: Աշակերտին այլևս չեն կարող հետաքրքրել այն դասընթացները, որոնք հոգևոր սնունդ չեն տալիս նրա մտքին, որտեղ աշակերտը չունի ակտիվ մասնակցություն և նախաձեռնելու հնարավորություն: Այսօր կրթական օջախները չեն կարող համաքայլ գնալ այն բոլոր զարգացումներին, որոնք առկա են մեր իրականության մեջ:

Ներկայիս գործող սոցիալական ու համայնքային կենտրոնները, հասարակական կազմակերպությունները լուծում են այնպիսի խնդիր, ինչպիսին է մանուկների, պատանիների և երիտասարդության զբաղվածությունը: Այստեղից բխում է մանկական հանցագործությունների թվի նվազեցումը, դպրոցական առաջադիմության վերելքը, որոշ դեպքերում նաև բարձր դասարանների աշակերտների հմտությունների և կարողությունների զարգացումը, մասնագիտության ձեռքբերումը և աշխատանքի տեղավորման խնդրի լուծումը:

Այս ոլորտում կան նաև մի շարք բացեր: Զգալի է երեխաների հետ աշխատելու էթիկայի մշակված ձևերի, փորձագիտությունների և իրավիճակային ուսումնասիրությունների բացակայությունը: Երեխաների հետ աշխատողները և անգամ քաղաքականություն մշակողները լավատեղյակ չեն «Երեխաների իրավունքների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի» դրույթներին (Հայաստանի կողմից վավերացվել է դեռևս 1992 թվականին): Այնուամենայնիվ, կոնվենցիայի հիման վրա մշակված «ՀՀ կառավարության 2004-2015թթ. գործողությունների պլան»-ում ներառված են քայլեր՝ ուղղված արտադպրոցական կրթության կազմակերպմանը: Ի լրումն դրա, ըստ կոնվենցիայի ստանձնած պարտավորությունների՝ կառավարությունը յուրաքանչյուր տարի պետք է ավելացնի նման ծրագրերի համար նախատեսված պետական հատկացումները:

Պետական աջակցության մեկ այլ դրսևորում է 2006 թվականին ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված «Ոչ ֆորմալ կրթության մասին հայեցակարգը»: Այն բազմապատկում է ոլորտի մեթոդական հնարավորությունները՝ արտադպրոցական կրթությունը դարձնելով դասընթացային (թրեյնինգային), ինչը մեծ տարածում ունի ժամանակակից աշխարհում:

Արտադպրոցական կրթության զարգացման գործընթացին իրենց լայնածավալ գործունեությամբ նպաստում են սոցիալական կենտրոնները, հասարակական կազմակերպությունները: Նրանց ծրագրերում տեղ են գտել ուսուցման առաջադեմ մեթոդներ ու նոր ձևեր՝ համակարգչային տեխնիկայի լայն օգտագործմամբ, ինչն այսօր բացակայում է ֆորմալ կրթություն իրականացնող հաստատություններում:

Ուսուցում իրականացնող սոցիալական կենտրոնների և հասարակական կազմակերպությունների կողմից առավել կարևորվում է ուսուցման համեմատաբար կարճատև ընթացքը, ինչը թույլ է տալիս սովորողին առավել կարճ ժամկետներում և սակավ ֆինանսական միջոցներով հասնել ցանկալի արդյունքի:

Սակայն հասարակական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող կրթական և ուսուցողական ծրագրերը հաճախ գործում են առանց համակարգման, անջատ-անջատ և ինքնանպատակ:

Ուստի, որպեսզի սոցիալական կենտրոնները և հասարակական կազմակերպություններն առավել արդյունավետ գործեն և առավել մեծանանրանց դերը արտադպրոցական կրթության զարգացման գործընթացում, անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալ գործոնները որպես առաջարկություն՝

- ՀՀ-ների՝ ուսուցման նոր մեթոդներ օգտագործելու, աշխատաշուկային արագ արձագանքելու, ուսումնամեթոդական նյութեր մշակելու, սոցիալական կենտրոնների հետ համագործակցելու փորձը կիրառել մասնագիտական կրթության ոլորտում ֆորմալ կրթություն իրականացնող հաստատություններում,

- միջազգային կազմակերպությունների կողմից իրականացվող կրթական կամ ուսուցողական ծրագրերը համակարգել և ուղղորդել մեկ միասնական կենտրոնի կողմից:

Վարագդատ Կարապետյան
«Գեղարքունիքի մարզի առևտրաարդյունաբերական պալատ»
հասարակական կազմակերպության նախագահ
Գավառի Պետական Համալսարանի ուսումնական գծով պրոռեկտոր

**Հասարակական հատվածի դերը
արհեստագործական կրթության զարգացման գործում**

Արհեստագործական կրթության զարգացումը Հայաստանում կապված է մի շարք հիմնախնդիրների լուծման հետ: Դրանք կարելի է խմբավորել հետևյալ կերպ.

Հիմնախնդիր Ա.

Արհեստագործական կրթությունը հիմնված է միայն փորձի և ցածրորակ աշխատանքային պրակտիկայի վրա:

Հիմնախնդիր Բ.

Արհեստագործների երիտասարդ սերունդը չի կարողանում գտնել սեփական գործ հիմնելու հնարավորություն և երկար ժամանակ զբաղվում է ցածրորակ և ցածր վարձատրվող աշխատանքով:

Հիմնախնդիր Գ.

Արհեստավորներն ի վիճակի չեն կիրառել նոր տեխնոլոգիաներ և ժամանակակից մեթոդներ:

Հիմնախնդիր Դ.

Արհեստների զարգացում և մրցունակության աճ չկա:

Հիմնախնդիր Ե.

Արհեստագործների եկամուտների աճի տեմպերը զգալիորեն զիջում են տնտեսության այլ ոլորտներում առկա եկամուտների աճին:

Հիմնախնդիր Զ.

Արհեստագործ որակյալ կադրերը հեռանում են Հայաստանից:

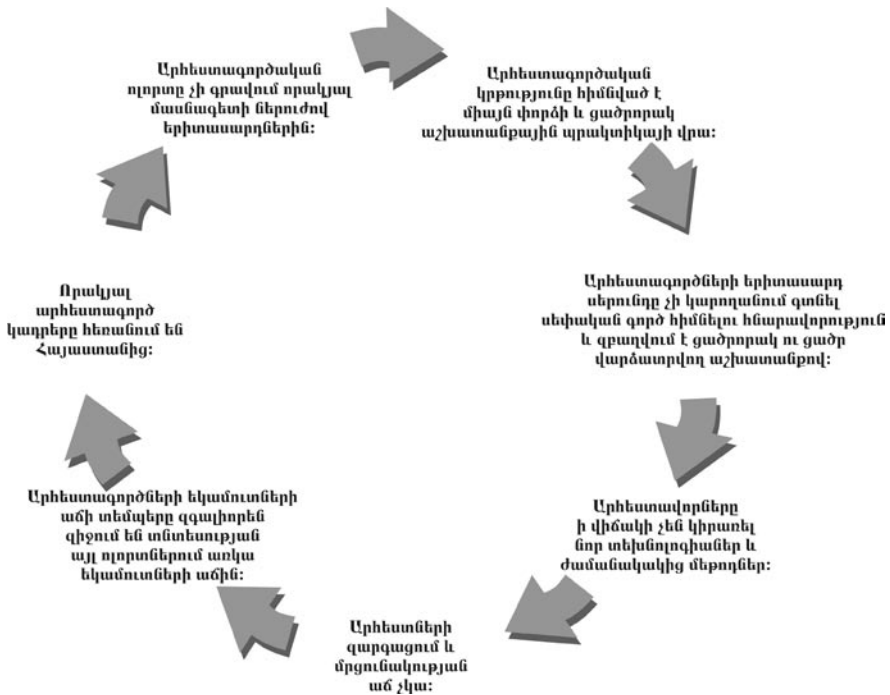
Հիմնախնդիր Է.

Ցածր մրցունակության պատճառով արհեստագործական ոլորտը չի գրավում որակյալ մասնագետի ներուժով երիտասարդներին:

Համակարգային մոտեցման տեսանկյունից այս բոլոր հիմնախնդիրները մեկ ամբողջական օրգանիզմի տարրեր են: Դրանց գոյությունը փոխկապակցված է, և համակարգի յուրաքանչյուր սուբյեկտ իր վարքագծով նպաստում է այս ամբողջական օրգանիզմի տարրերի ամրապնդմանը:

Ստորև բերված սխեմայում փորձ է արված հիմնախնդիրները պատկերել մեկ ամբողջության մեջ:

Հիմնահարցերի դիտարկման շրջանաձև մոդել

«Արատավոր անիվի» ճեղքման հնարավորությունը

Ակնհայտ է, որ համակարգը ներառված է մի մեծ «արատավոր անիվի» մեջ: Անիվը կարելի է պատկերել տարբեր դիտանկյուններից: Ամեն անգամ կստացվի մի նոր անիվ: Փաստորեն մեկ առանձին հիմնախնդիրը կարող է տարբեր անիվների մաս կազմել:

Ստորև բերվում են անիվի ճեղքման միմյն այսօր հայտնի հիմնական պայմանները՝

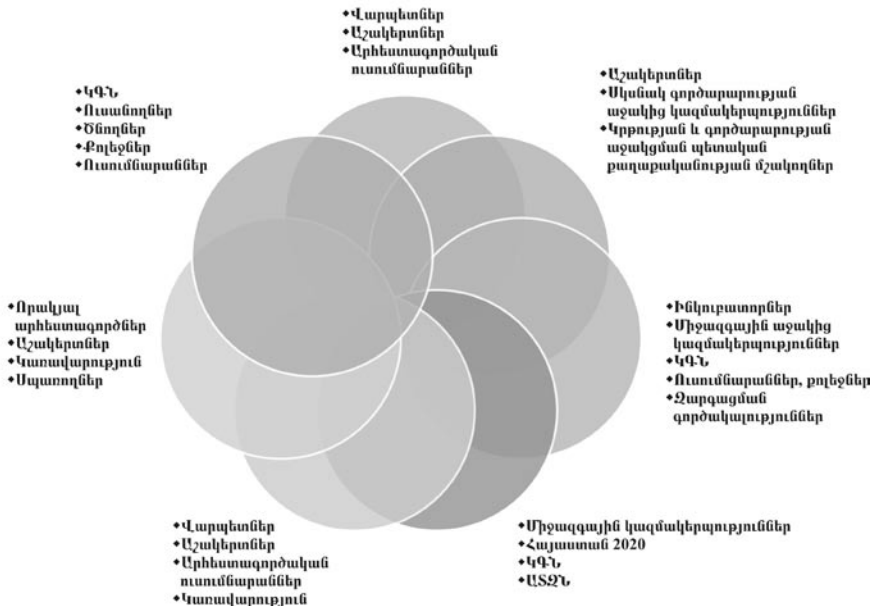
- անիվը հնարավոր է ճեղքել միայն համակարգի ներսից՝ ներքին ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործմամբ,
- անիվի օղակների ակտիվ մասնակիցների առնվազն 60%-ը հակված է փոփոխելու առկա կարգը,

- անիվն ամբողջությամբ տեսանելի է անիվի օղակների բոլոր մասնակիցներին,
- օղակների մասնակիցները ի վիճակի են բաշխել “ճեղքման” դերերը, և յուրաքանչյուրը պատրաստ է կրել իր դերին համապատասխան պատասխանատվություն:

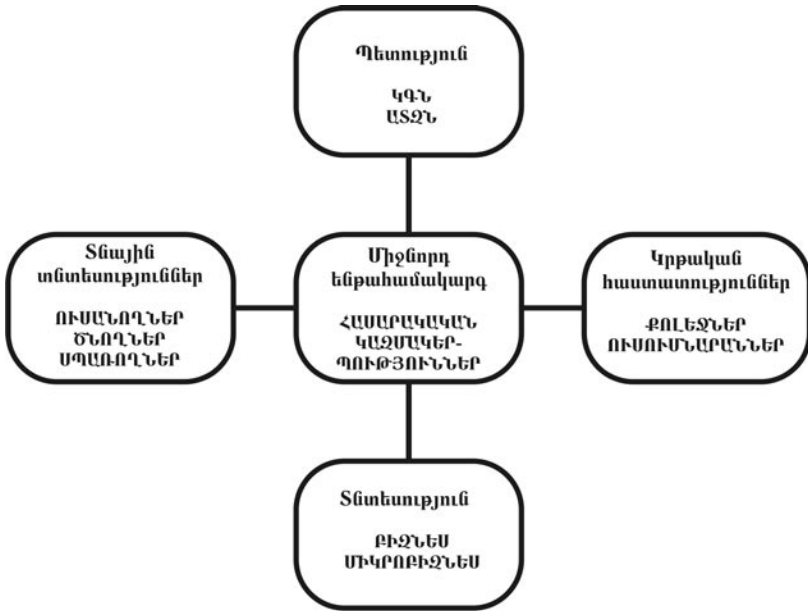
Այժմ տեսնենք, թե մասնակիցների ի՞նչ խմբեր կան արդեն ներկայացված անիվի մեջ:

ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԻ ՄԱՄՆԱԿԵՑՆԵՐ

Էական է հասարակական կազմակերպությունների դերի բացահայտումը անիվի ճեղքման գործում: Ընդհանուր համակարգը կարելի է պատկերել հետևյալ գծապատկերով:

Հասարակական կազմակերպությունների դերը

Հասարակական կազմակերպությունների դերն է.

- միասնական պատկերի դիմամիկայի բացահայտումը,
- միասնական պատկերի ներկայացումը մասնակիցներին,
- մասնակիցների միջև երկխոսության զարգացումը,
- միասնական պատկերում նոր դերերի ստեղծման նախաձեռնությունը կամ աջակցությունը:

**Կրթություն ողջ կյանքի ընթացքում. արհեստագործական ոլորտի
զարգացում, միջազգային կազմակերպությունների
դերն ու համագործակցության հեռանկարները**

Ձեկույցիս նպատակն է համառոտ ներկայացնել նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության և ուսուցման (ՄԿՈԻ) ոլորտում առկա խնդիրները և միջազգային կազմակերպությունների դերը այդ խնդիրների լուծման գործում:

Համաձայն Եվրամիության հանձնաժողովի կողմից ընդունված «Ուսումնառություն ողջ կյանքի ընթացքում» հուշագրի, այս ուսումնառությունն սկսվում է նախադպրոցական տարիքից և շարունակվում է մինչև թոշակային տարիք՝ ներառելով ֆորմալ, ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ ուսումնառության ամբողջ դաշտը:

Ֆորմալ ուսումնառությունը իրականացվում է կրթական և թրեյնինգ հաստատություններում, որոնք սովորողին տալիս են մասնագիտական որակավորում և շնորհում ճանաչված դիպլոմներ:

Ոչ ֆորմալ ուսումնառությունը գործում է հիմնական կրթական և թրեյնինգ համակարգերին զուգահեռ, սակայն, ի տարբերություն դրանց, պետական սերտիֆիկատներ չի շնորհում: Ոչ ֆորմալ կրթություն կարելի է ստանալ աշխատավայրում, հասարակական կազմակերպություններում և միություններում (երիտասարդական, արհ. միություններ, քաղաքական կուսակցություններ): Այն կարող են իրականացնել նաև այնպիսի կազմակերպություններ կամ ծառայություններ, որոնք կոչված են օժանդակելու պետական համակարգերի աշխատանքին (օրինակ՝ արվեստի, երաժշտության և սպորտի դասարաններ կամ քննությունների նախապատրաստող մասնավոր դասեր):

Ինֆորմալ ուսումնառությունը մեր կյանքի ամենօրյա ու բնական ուղեկիցն է: Ի տարբերություն ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթությունների, այն անպայմանորեն նպատակային չէ, և հնարավոր է անգամ անհատը չգիտակցի, որ դա գիտելիքի և հմտության աղբյուր է:

Ուսումնառության բոլոր երեք ձևերի նպատակն է նպաստել ակտիվ քաղաքացիության ձևավորմանը, անձի ինքնադրսևորմանը, նրա սոցիալական ներառմանը, ինչպես նաև զբաղվածության ապահովմանը:

Ժամանակակից ուսումնառության հիմնական սկզբունքները պետք է լինեն՝

- ուսանողակենտրոնությունը,
- բոլորի համար հավասար հնարավորությունների ապահովումը,
- ուսման որակի և արդիականության ապահովումը:

Փորձենք բացահայտել այն մարտահրավերները, որոնք առկա են այսօր միջին և նախնական (արհեստագործական) մասնագիտական կրթության ոլորտում:

Սոցիալական գործընկերները ներգրավված չեն կրթական չափորոշիչների և ուսումնական ծրագրերի ստեղծման գործում, բացառությամբ որոշ դեպքերի, որոնք, սակայն, ընդհանուր իրավիճակի վրա ազդեցություն չունեն: Բացի դրանից, կրթական չափորոշիչները և ուսումնական ծրագրերը հիմնված չեն «հանգուցային կարողությունների» վրա: Շատ խնդիրներ լուծելու համար անհրաժեշտ է նախ լուծել ՄԿՈՒ ոլորտի կառավարմանը և բարեփոխումներին սոցիալական գործընկերների ներգրավվածության խնդիրը: Այստեղ անհրաժեշտ է ստեղծել համագործակցության կայուն մեխանիզմներ բոլոր մակարդակներում (տեղական, մարզային և պետական):

Կրթության շարունակականությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է միջին և նախնական մասնագիտական կրթության համակարգում ներդնել կրեդիտների կուտակման և փոխանցման համակարգը:

Պետությունը, հաճախ նաև հասարակությունը, ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ կրթությունը չի ընդունում իբրև լիարժեք կրթություն: Չնայած նրան, որ վերջին տարիների ընթացքում Հայաստանում շատ մասնագետներ փոխել են իրենց մասնագիտությունները՝ մասնակցելով վերաորակավորման ու վերապատրաստման դասընթացների, սակայն այդ դասընթացների ավարտական վկայականները պետության կողմից չեն ճանաչվում: Այս պարագայում անհրաժեշտ է մշակել ոչ ֆորմալ և ինֆորմալ կրթության արդյունքների ճանաչման (ֆորմալացման) մեխանիզմներ:

ՄԿՈՒ համակարգի նկատմամբ հասարակության և սոցիալական գործընկերների վստահությունը մեծացնելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի ուսումնական ծրագրերի հավատարմագրումն իրականացվի անկախ մարմնի կողմից:

Ուսումնառության արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է ՄԿՈՒ հաստատություններում ներդնել ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, որոնք կերաշխավորեն առավել արդյունավետ ուսումնառություն: Բացի այդ, շատ կարևոր է նաև մոր կրթական տեխնոլոգիաների կիրառումը:

Հայաստանում շատ թույլ է կրթություն - աշխատաշուկա կապը, ինչի պատճառով մասնագիտական թե՛ նախնական և միջին, թե՛ բարձրագույն կրթական հաստատությունների շրջանավարտների մեծ մասը լրացնում է գործազուրկների բանակը՝ չնայած, որ Հայաստանի զարգացող

տնտեսությունը բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների մեծ պահանջ ունի: Այս տեսանկյունից կարելի է պնդել, որ կրթության արդյունավետության բարձրացման համար աշխատաշուկայի վերաբերյալ տեղեկատվության կուտակման և վերլուծության խնդիրը (տեղական, տարածքային և պետական մակարդակներում) առանցքային խնդիրներից մեկն է:

Ցավոք, Հայաստանում ցածր է մախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության վարկանիշը: Այն բարձրացնելու համար բոլոր մակարդակներում անհրաժեշտ է իրականացնել ոլորտի վարկանիշի բարձրացմանն ուղղված քաղաքականություն: Անհրաժեշտ է իրականացնել հասարակայնության տեղեկացվածության ընդլայնմանն ուղղված միջոցառումներ: Բացի վերը նշվածից, յուրաքանչյուր ՄԿՈՒ հաստատություն պետք է իրականացնի ակտիվ մարքեթինգային քաղաքականություն: Մասնագիտական կրթությունն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես կրթական շուկային առաջարկվող ծառայություն, որը, ինչպես յուրաքանչյուր ապրանք, ենթակա է վաճառքի:

Ոչ պակաս կարևոր խնդիր են ՄԿՈՒ հաստատությունների անձնակազմի (ղեկավար կազմի, դասախոսների, վարպետների և այլն) ունեցած վերաբերմունքն աշխատանքի նկատմամբ և մասնագիտական որակավորումը: Նոր տնտեսական հարաբերությունները պահանջում են նոր վերաբերմունք աշխատանքի նկատմամբ և մասնագիտական նոր ունակություններ:

ՄԿՈՒ հաստատությունների մեծ մասի շենքային պայմանները և նյութատեխնիկական բազան բարոյապես և ֆիզիկապես մաշված են և չեն կարող ապահովել ժամանակակից և մասնագիտական որակյալ կրթություն:

Պետական ՄԿՈՒ հաստատություններն իրենց համար իբրև նպատակային խումբ տեսնում են հիմնականում դպրոցների շրջանավարտներին՝ իբրև այդպիսին չնկատելով մեծահասակներին, որոնց նույնպես կարելի է առաջարկել կրթական ծառայություններ՝ ուղղված ինչպես մասնագիտական, այնպես էլ մշակութային, քաղաքացիական և անձի զարգացմանը: Բացի դրանից, ՄԿՈՒ հաստատությունները պետք է առավել ակտիվորեն ներգրավվեն տեղական քաղաքացիական, սոցիալական և մշակութային ծրագրերում: Ընդարձակելով ծառայությունների դաշտը՝ ՄԿՈՒ հաստատությունները միաժամանակ կկարողանան ընդլայնել իրենց ֆինանսավորման աղբյուրները:

ՄԿՈՒ, ինչպես նաև կրթական այլ հաստատությունների մեծ մասը հասանելի չեն կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց: Բոլորի համար հավասար պայմանների ապահովումը յուրաքանչյուր հասարակության կարևորագույն խնդիրներից մեկն է: ՄԿՈՒ հաստատությունները հասանելի դարձնելով սահմանափակ կարողություններ ունեցող անձանց՝ նրանց հնարավորություն կտրվի իրենց կարողություններին համապատասխան մասնագիտական կրթություն ստանալ և դառնալ հասարակության լիարժեք անդամ:

Վերը նշված խնդիրների լուծման համար պետք է իրականացնել

մի շարք ծրագրեր, որոնց համար անհրաժեշտ է բոլոր շահագրգիռ կողմերի (ՀՀ կառավարություն, սոցիալական գործընկերներ, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, միջազգային կազմակերպություններ և այլն) մասնակցությունը:

Միջազգային կազմակերպությունները Հայաստանում արդեն մի քանի տարի ակտիվորեն աջակցում են ՄԿՈՒ համակարգի զարգացմանը: Գերմանական կառավարության ֆինանսավորմամբ GTZ-ի կողմից իրականացվել է բանկային ոլորտում միջին մասնագիտական կրթության ներդրման ծրագիրը, որի շրջանակներում Երևանում բացվել է ֆինանսաբանկային քոլեջ:

Եվրամիության TACIS ծրագրի շրջանակներում 2003 թ. Եվրամիությունն աջակցում է ՄԿՈՒ ոլորտի զարգացմանը: Այդ ծրագրի շրջանակներում մշակվել են ՄԿՈՒ հայեցակարգը և ռազմավարությունը, ինչպես նաև «Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» օրենքը: Իրականացվել է նաև ՄԿՈՒ ոլորտի զարգացմանն ուղղված խոշոր ծրագիր:

ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի կողմից նույնպես իրականացվում է ՄԿՈՒ ոլորտի զարգացման ծրագիր, որի շրջանակներում մշակվել են մի շարք մասնագիտությունների կրթական չափորոշիչներ, բարելավվել են ՄԿՈՒ մի շարք հաստատությունների շենքային և նյութատեխնիկական պայմանները:

Բացի վերը նշվածից, մի շարք այլ միջազգային կազմակերպություններ (DVV international, USAID-CHE, «Անուշավան Աբրահամյան») հիմնադրամը և այլն) նույնպես աջակցում են Հայաստանում ՄԿՈՒ ոլորտի զարգացմանը: Միջազգային կազմակերպություններն իրենց աջակցությամբ կարևոր դեր ունեն Հայաստանի ՄԿՈՒ ոլորտում արդի համաշխարհային փորձի ներդրման գործում:

ՄԿՈՒ ոլորտի զարգացումը Եվրամիության հարևանության քաղաքականության՝ Եվրամիություն-Հայաստան գործողությունների ծրագրի բաղկացուցիչներից է, ինչը նշանակում է, որ Եվրամիությունը շարունակելու է աջակցել մասնագիտական կրթության զարգացմանը Հայաստանում:

Հայաստանում մասնագիտական կրթության զարգացման համար կարևոր դեր կարող են խաղալ նաև Եվրոպական համագործակցության ծրագրերը, ինչպիսիք են՝ «Լեռնարդո դա Վինչի» և «Գրունդտվիզ» ծրագրերը: Այս ծրագրերը տարբեր երկրների ՄԿՈՒ հաստատություններին թույլ են տալիս կոնսորցիումներ ստեղծել և համատեղ ծրագրեր իրականացնել, ինչը լայն հնարավորություններ է ընձեռում փորձի փոխանակման, մասնագետների որակավորման բարձրացման և միջազգային համագործակցության համար:

Ցավոք, հայաստանյան հաստատությունները դեռևս չեն կարող մասնակցել «Լեռնարդո դա Վինչի» և «Գրունդտվիզ» ծրագրերին: Հայաստանյան կազմակերպությունների մասնակցությունն այս ծրագրերին զարգացման նոր հեռանկարներ կբացի նրանց առջև:

**ԿՐԹԱԿԱՆ
ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐ ԵՎ
ԱՊՀ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹՅՈՒՆ**

Թբիլիսիի Երիտասարդաց տան հիմնադրամ

Տնտեսական, սոցիալ-մշակութային և տեխնոլոգիական ոլորտներում տեղի ունեցած խոշոր փոփոխությունների հետևանքով շատ երկրների առջև ծառացավ կրթական հիմնարար բարեփոխումներ իրականացնելու անհրաժեշտությունը: Վրաստանը ևս ընդունեց նոր տասնամյակի մարտահրավերները՝ սկսելով նոր բարեփոխումներ կատարել տարբեր ոլորտներում, այդ թվում՝ նաև կրթական ոլորտում:

Իլյա Շավժավաձեի անվան կրթական բարեփոխումների ծրագիրը նպատակ ունի բարեփոխել Վրաստանի նախնական, միջին և բարձրագույն կրթության համակարգը: Բարեփոխումների պատասխանատուն Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարությունն է: Բարեփոխումների նպատակն է Վրաստանի երիտասարդներին տալ ժամանակակից որակյալ կրթություն՝ ընձեռնելով նրանց միջազգային աշխատաշուկայում և կրթական ոլորտում մրցակցելու աննախադեպ հնարավորություն:

Կրթական բարեփոխումները կառավարվում են ծրագրերի համակարգման կենտրոնի կողմից, որը հիմնադրվել է հասարակական օրենքի հիման վրա: Այն աջակցում է կրթության և գիտության նախարարությանը կրթական բարեփոխումների իրականացման գործում: Կենտրոնը երաշխավորում է բարեփոխումների ծրագրի տարբեր բաղադրիչների արդյունավետ համագործակցությունը և համակարգում նրանց գործունեությունը: Կենտրոնը ծրագրի բաղադրիչների թիմային ղեկավարներին աջակցում է դասընթացների կազմակերպման, օտար երկրում վերապատրաստման կամ որակավորման բարձրացման հարցերում, միաժամանակ մասնակցում է որոշումների կայացմանը:

Ծրագրերի համակարգման կենտրոնը գործում է Համաշխարհային բանկի պահանջների և որոշումների, ինչպես նաև Վրաստանի օրենսդրության համաձայն: Այն ապահովում է ծրագրի վարչական աջակցությունը, ֆինանսական կառավարումը, նախագծի գնահատումը և համապատասխան զեկույցների պատրաստումը:

Կենտրոնում աշխատում են տեղացիներ՝ ընտրված մրցութային կարգով: Կենտրոնի ղեկավարի թեկնածուին առաջադրում է կրթության և գիտության նախարարությունը, թեկնածությունը հաստատում է Վրաստանի նախագահը:

Կրթական բարեփոխումների ծրագրի բաղադրիչներն են՝

- ուսուցիչների մասնագիտական զարգացում,
- միասնական պետական քննություններ,

- ազգային ուսումնական ծրագիր և դասագրքեր,
- կրթական համակարգի քաղաքականություն և ռազմավարություն,
- կրթական կառավարման տեղեկատվական համակարգ,
- հասարակայնության հետ կապեր:

Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացում

Այս բաղադրիչի առաջնային նպատակներն են ուսուցիչների համար կրթական երկարաժամկետ և ճկուն համակարգի ստեղծումը, կրթական անձնակազմի մասնագիտական որակավորման բարձրացումը, անհատական հմտությունների և գիտելիքների ընդլայնումը: Այս ամենը կրթական համակարգը կապահովի համապատասխան անձնակազմով, ինչը հնարավորություն կտա հաջողությամբ իրականացնել կրթական բարեփոխումները՝ բարելավելով դասավանդման և ուսումնառության գործընթացը:

Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է՝

ա. առավել ընդարձակ տեղեկություններ տրամադրել կրթական ոլորտում առկա այն փոփոխությունների մասին, որոնք անհրաժեշտ են դասավանդման գործընթացի և բարեփոխումների լիարժեք իրականացման համար:

բ. կատարելագործելով կրթական անձնակազմի մասնագիտական զարգացման ծրագիրը՝ քաջալերել կրթական անձնակազմի մասնակցությունը բարեփոխման գործընթացին, բարելավել նրանց մասնագիտական հմտությունները և նպաստել համագործակցության ստեղծմանը: Այն ներառում է՝

- դպրոցների դրամաշնորհային ծրագիր,
- դպրոցների ցանց,
- դպրոցներում մասնագիտական զարգացում,
- ուսուցիչների համազգային ժողով,
- տարրական և միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչների նեղ մասնագիտական ունակությունների զարգացում՝ ըստ ազգային ուսումնական մոդելի:

գ. մշակել դասավանդման որակյալ ծրագիր,

դ. մշակել ուսուցիչների հավատարմագրման մեխանիզմներ և մասնագիտական չափորոշիչներ:

Ազգային ուսումնական ծրագիր և դասագրքեր

Ազգային ուսումնական ծրագիր և դասագրքեր ենթաբաղադրիչի նպատակն է մշակել՝

ա. ազգային ուսումնական ծրագրի Վրաստանի միջնակարգ դպրոցների համար,

բ. ազգային ուսումնական ծրագրի ներդրման մեթոդներ ու տեխնիկա,

գ. աշխատանքների գնահատման համակարգ՝ ըստ ազգային ուսումնական ծրագրի,

դ. միջնակարգ դպրոցների ուսուցման բարելավման հանձնարարականներ,

ե. դասագրքերի և հավելյալ նյութերի կազմման գլխավոր ուղղություններ,

զ. դասագրքերի և հավելյալ նյութերի պատրաստում,

է. «Ներառական կրթության» ծրագրի գործունեության պլան:

Ազգային ուսումնական ծրագրում ներառված են ուսումնական գործընթացի հետևյալ տարրերը՝ յուրաքանչյուր առարկայի չափորոշիչները, ուսումնառության և դասավանդման հիմնական սկզբունքները, մեթոդները, դպրոցական կյանքի կազմակերպման հանձնարարականները, առաջնային մեթոդներն ու մոտեցումները և այլն:

Ազգային ուսումնական ծրագրում աշխատում է մասնագետների վեց խումբ ըստ հետևյալ առարկաների՝

ա. վրացերեն լեզու և գրականություն,

բ. Վրաստանի պատմություն և հասարակագիտություն,

գ. բնական գիտություններ,

դ. օտար լեզուներ,

ե. գեղագիտություն/արհեստագործություն/ֆիզկուլտուրա,

զ. մաթեմատիկա:

Վրաստանի պատմության և հասարակագիտության խումբն ուսումնական ծրագրեր է կազմում պատմության, աշխարհագրության, կրոնի և քաղաքացիական կրթության դասընթացների համար: Բնական գիտությունների խումբն աշխատում է քիմիայի, ֆիզիկայի և կենսաբանության ուսումնական ծրագրի շուրջ: Օտար լեզուների խումբը մշակում է ռուսերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն և անգլերեն լեզուների ուսուցման ծրագրերը: Այս վեց խմբերում աշխատում են մասնագետներ ոչ միայն կրթական բարեփոխումների ծրագրի անձնակազմից, այլ նաև խորհրդակցական խորհրդից, որի մեջ ներգրավված են ուսուցիչներ, ուսանողներ, բարձրագույն կրթության և գիտական հաստատությունների ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև հրատարակված գրքերի հեղինակներ:

Միաժամանակ վրաց հրատարակիչների համար կազմակերպվում են սեմինարներ՝ անհրաժեշտ դասագրքերը նոր չափորոշիչներով հրատարակելու նպատակով: Ժամանակակից դասագրքերի և շուկայի պահանջների

վերաբերյալ սեմինարներ են անցկացվում մաս հրատարակիչների, խմբագիրների և շուկայագետների կողմից ներկայացված հեղինակների համար:

Կրթական համակարգի քաղաքականություն և ռազմավարություն

Կրթական համակարգի քաղաքականություն և ռազմավարություն ենթաբաղադրիչի ստեղծումը պայմանավորված էր կրթական քաղաքականության բացակայությամբ: Խորհրդային տարիներին Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարությունից չէր պահանջվում զարգացնել կրթական քաղաքականություն, քանի որ նախարարությունը, ըստ էության, ներկայացնում էր մի մարմին, որը պարզապես կատարում էր կենտրոնի (Մոսկվայի) հրահանգները: Վրաստանի անկախացումից հետո նախարարությունը կանգնեց ազգային կրթական քաղաքականություն մշակելու և այն գործադրելու անհրաժեշտության առջև: Նման քաղաքականություն իրականացնելու համար փորձառու մասնագետներ չունենալու պատճառով նախարարության համապատասխան ենթաբաժինը ներառվեց կրթական բարեփոխումների ծրագրի մեջ, իսկ բաժնի աշխատակիցները նկատվեցին իբրև նախարարի տեխնիկական խորհրդատվության խումբ: Վերջինս մշակում է խնդիրների լուծման մի քանի հնարավոր տարբերակներ (մոդելներ) և ներկայացնում դրանք նախարարության պաշտոնյաներին՝ վերջնական որոշում կայացնելու համար: Այսպիսով՝ այս խմբին կարելի է համարել նախարարության «մտավոր կենտրոն», որը զբաղվում է կառավարման խնդիրներով:

Ներկայումս խումբը զբաղված է հետևյալ խնդիրների լուծմամբ՝

ա. կրթական համակարգի կառավարման կառույցների վերակազմավորում,

բ. մարդկային ռեսուրսների օպտիմալացում,

գ. ֆիզիկական ռեսուրսների օպտիմալացում,

դ. ֆինանսական ռեսուրսների օպտիմալացում:

Այս խմբին խորհրդատվական ծառայություններ է մատուցում Հարվարդի համալսարանը:

Կրթական կառավարման տեղեկատվական համակարգ

Կրթական կառավարման տեղեկատվական համակարգի նպատակն է կրթական համակարգի առանձին բաղադրիչներին և կազմակերպիչներին իրենց գործունեության առնչությամբ ժամանակին ապահովել պիտանի, անհրաժեշտ, արժեքավոր և հավաստի տեղեկատվություն՝ համապատասխան կառավարման, պլանավորման և որոշումներ ընդունելու նպատակով: Կրթական կառավարման տեղեկատվական համակարգի նպատակն է ապահովել՝

- **ի՞նչ** - ճշգրիտ, հավաստի, արժեքավոր և պիտանի տեղեկատվություն,
- **ո՞ւմ** - կազմակերպիչներին (աշխատակիցներին, ենթաբաժիններին, գործակալություններին և այլն),
- **ե՞րբ** - ժամանակին,
- **ինչպե՞ս** - համապատասխան կերպով,
- **ինչի՞ համար** - պատշաճ կառավարման, պլանավորման և համարժեք որոշումներ կայացնելու համար:

Խմբի աշխատանքային խնդիրներն են՝

- ա. 12-ամյա դպրոցների աշակերտների մարդասահմարը,
- բ. կրթության և գիտության նախարարության ներքին ցանցը,
- գ. կրթական աշխարհատեղեկատվական համակարգը,
- դ. կրթական կառավարման համակարգի մասին համացանցային տեղեկատվությունը:

Հասարակայնության հետ կապեր (ենթաբաղադրիչ)

Հասարակայնության հետ կապերի բաժինն սպառնիչ տեղեկատվություն է տալիս Վրաստանում կրթական բարեփոխումների կատարման վերաբերյալ: Մոցիոլոգիական հետազոտությունների միջոցով պարբերաբար ուսումնասիրվում է հասարակական կարծիքը, ուստի բարեփոխումներն իրականացնելիս հաշվի է առնվում շահագրգիռ անձանց կարծիքը: Սա ապահովում է կապը հասարակության և բարեփոխումներ իրականացնող խմբի միջև:

Ենթաբաղադրիչը՝

- ա. կազմակերպում է մամուլի ասուլիսներ,
- բ. բարեփոխումների վերաբերյալ տեղեկատվություն է տրամադրում մամուլին,
- գ. բարեփոխումների վերաբերյալ պատրաստում է հեռուստատեսային հոլովակներ,
- դ. ծրագրերը ներկայացնում է տեղական կառույցներին և կազմակերպում քննարկումներ,
- ե. բարեփոխումների շրջանակներում պարբերաբար հրատարակում է կատարված աշխատանքների մասին տեղեկագրեր,
- զ. անցկացնում է հասարակական կարծիքի հարցումներ՝ բարեփոխումների ընթացքում արդյունքներն օգտագործելու նպատակով:

Թբիլիսիի Երիտասարդաց տան հիմնադրամի (ԹԵՏՀ) կողմից իրականացվող կրթական ծրագրերի մեծ մասում հաշվի են առնված կրթական

բարեփոխումների տարրերն ու սկզբունքները: Կրթական նպատակներ ունենալուց բացի, այս ծրագրերը օգնում են սոցիալական տարբեր շերտերի երեխաների և երիտասարդների սոցիալական ինտեգրմանը, ինչն իր հերթին նպաստում է նրանց անձի ձևավորմանը, մարդկային գլխավոր արժեքների մասին ճանաչողության զարգացմանը:

ԹԵՏՀ-ն վրացական հասարակական կազմակերպություն է, որը բարելավում է սոցիալապես անապահով, մտավոր և ֆիզիկական թերություններով մարդկանց կենսապայմանները՝ Վրաստանի ողջ տարածքում իրականացնելով այնպիսի ծրագրեր, որոնք զարգացնում են ինքնավստահություն, նպաստում են ֆիզիկական և մտավոր առողջությանը, հասարակության զարգացմանը և արագ կողմնորոշմանը: ԹԵՏՀ-ի առաքելությունն է բոլորի համար ստեղծել ջերմ, ապահով և աշխույժ միջավայր:

Իր գործունեության ընթացքում ԹԵՏՀ-ը իրականացրել է զանազան կրթական և վերականգնողական ծրագրեր: Դրանցից շատերը խոցելի խմբերի երեխաների, պատանիների, երիտասարդների և մեծահասակների համար են, որոնք հնարավորություն են տալիս նրանց ձեռք բերել որակյալ կրթություն, շուկային հարմարվելու հմտություններ, ինչը չէին կարող ունենալ իրենց կարգավիճակի պատճառով: Որակյալ ուսուցումն այնպիսի ճոխություն չէ, որ մարդը կարող է թույլ տալ իրեն հիմնական կարիքները բավարարելուց հետո միայն. կրթությունը առաջնային պետք է համարել կյանքի ցանկացած հանգամանքներում: Երկրի զարգացվածության աստիճանը մեծապես կախված է կրթական համակարգից և որակյալ ուսումից: Ուսումը դեպի ազատություն տանող ուղի է՝ բառի ամենալայն իմաստով: Կազմակերպության առաքելության հիմնական նպատակներն են՝

- **Միջին մասնագիտական կրթություն**

ԹԵՏՀ-ն կազմակերպում է օտար լեզուների, համակարգչային հմտությունների, արվեստի, լրագրության, պարի, երաժշտության, տեսանկարահանման և լուսանկարչության, փոքր բիզնեսի զարգացման, հասարակական կազմակերպությունների և երիտասարդական կազմակերպությունների ծրագրերի զարգացման դասընթացներ: Դրանց զուգահեռ կազմակերպվում են նաև առանձին միջոցառումներ՝ համերգների, դրամատիկական ներկայացումների հաճախումներ, ցուցահանդեսների այցելություններ:

- **Լրագրության և լրատվության ծրագիր**

Փորձառու լրագրողների ղեկավարությամբ ծրագրի մասնակիցները ձեռք են բերում հմտություններ լրագրության և լրատվության ասպարեզում, հրատարակում են իրենց սեփական թերթը: Թերթում զետեղվում են երիտասարդական նվաճումների, նրանց կյանքի և գործունեության մասին պատմող նյութեր, երիտասարդներին մտահոգող խնդիրների մեկնաբանություններ: Տեխնիկական միջոցները և համակարգչային ծրագրերն

ուսանողներին հնարավորություն են տալիս սովորել տեսանկարահանում և լուսանկարչություն:

- Իրականացվում է **բախումների փոխակերպման հատուկ դասընթաց**: Այն խնդրի՝ ոչ հարկադիր շփումների, հավասար բանակցությունների և խորհրդածությունների միջոցով ընդհանուր լուծումներ է առաջարկում՝ մասնակիցների մոտ դրական վերաբերմունք սերմանելով այլ էթնիկական և կրոնական խմբերի նկատմամբ: Դասընթացը զարգացնում է նաև դեկավարման հմտություններ, ինչն ընդլայնում է հասարակական աշխատանքի հնարավորությունները և փոքր բիզնեսի զարգացումը:

- **Հոգեբանական խորհրդատվություն**

Այս դասընթացներին հաճախում են իրենց բնակավայրերը հարկադրաբար լքած պատանիներ, ծնողազուրկ երեխաներ և դպրոցականներ, ովքեր ի վիճակի չեն մասնակցելու արտադասարանական լրացուցիչ ծրագրերին: Բարձրակարգ հոգեբանները ուսուցիչների հետ միասին անհրաժեշտության դեպքում փորձում են պարզել աշակերտների խնդիրները և անհրաժեշտ խորհուրդներով օգտակար լինել նրանց և նրանց ընտանիքներին, հետևում են երիտասարդների առաջընթացին:

- **Ներառական կրթություն**

Սա հատուկ մշակված ծրագիր է, որը ուսուցման ու համատեղ այլ աշխատանքների միջոցով նպաստում է նորմալ, ինչպես նաև մտավոր և ֆիզիկական զարգացման խնդիրներ ունեցող և ռիսկերի ենթակա երեխաների սոցիալական ինտեգրմանը:

- ԹԵՏՀ-ի հաջողության և կայունության հարցում կարևոր է թե՛ **տեղական, թե՛ միջազգային կամավորների** դերը, որոնք իրականացնում են ուսուցողական և կրթական դասընթացներ, անց են կացնում զանազան թեմաներով սեմինարներ և գիտաժողովներ, աջակցում զանազան աշխատանքներին և տարեկան միջոցառումներին:

- **Կրթություն ողջ կյանքի ընթացքում**

Այս ծրագրերը նախատեսված են մեծահասակների (հատկապես կանանց) համար և առաջարկում են մասնագիտական ուսուցման որակյալ ծրագրեր և մասնագիտական հմտությունները **բարելավող** դասընթացներ:

- **Ակումբային գործունեություն**

Հետևելով ավանդույթներին՝ ԹԵՏՀ-ն աճեցրել է երիտասարդ կամավորների նոր սերունդ: Այս սերունդը հիմնել է բազմաթիվ նոր ակումբներ՝ կինոյի, բանավեճերի, հեռուստատեսային և վիդեո ակումբներ, ինչպես

նաև ստեղծել է գիղերի և թարգմանիչների խմբեր: Այս ամենը երիտասարդ կամավորների բազմապիսի ծրագրերի և գործունեության շրջանակներում ստեղծված խմբերի ողջ ցանկը չէ: Ներկայումս նրանք ակտիվորեն մասնակցում են ԹԵՏՀ-ի ամենօրյա աշխատանքներին և դրանց վերաբերյալ որոշումների կայացմանը: Վերջինս երիտասարդներին աշխատանքների մեջ ներգրավելուց բացի, հատուկ կրթության միջոցով նրանց սովորեցնում է նաև հանդուրժողականություն և բարեգործություն: Անկախ սեռից, հասարակական խավից և տարիքից նրանցից շատերը հնարավորություն ունեն ստանալ որակյալ կրթություն, մասնակցել դասընթացների և հատուկ ծրագրերի՝ այս ամենի համար ստանալով նաև կրթաթոշակ:

Իրան ավագ սարկավագ Դիդենկո (Ուկրաինայի Ուղղափառ Եկեղեցի)
«Հավատ, Հույս, Մեր» համաուկրաինական
քարեգործական հիմնադրամի տնօրեն

Քարեփոխումներն Ուկրաինայի կրթական համակարգում

Անցած տարեվերջին կրթության նախարարության նախաձեռնությամբ տեղի ունեցավ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում (ԲՈՒՀ) գիտության զարգացման հարցերին նվիրված միջճյուղային խորհրդակցություն: Խորհրդակցության նպատակն էր ձևակերպել ԲՈՒՀ-երում գիտության զարգացման, բարձրագույն կրթահամակարգը որակական նոր մակարդակի անցնելու խնդիրները և որոշումներ ընդունել դրանց վերաբերյալ՝ Բոլոնյան գործընթացի առաջադրանքների իրականացման պայմաններում, որին Ուկրաինան միացել է 2005 թվականի մայիսին:

Նախատեսված է, որ Ուկրաինայում կրթությունն ամբողջովին պետք է անցնի Բոլոնյան համակարգի մինչև 2010 թվականը: Ժամկետները սահմանվել են Բոլոնյան գործընթացով զբաղվող խմբի կողմից և Բոլոնյան հռչակագրով: 2007 թվականին նախատեսված է նախարարության գործունեության մոնիտորինգ՝ կապված եվրոպական կրթական տարածք ստեղծելու հետ, 2010 թվականին՝ բարձրագույն կրթության լիովին համապատասխանեցում Բոլոնյան գործընթացի պահանջներին և սկզբունքներին:

Տվյալ գործընթացի հայեցակարգային սկզբունքների իրականացման համար Ուկրաինայում անհրաժեշտ է՝

- կատարելագործել բարձրագույն կրթության երկփուլային կառուցվածքը,
- ընդունել դիպլոմների, աստիճանների և որակավորումների համար թափանցիկ և ըմբռնելի սանդղակավորում,
- օգտագործել միասնական համակարգ կրեդիտային միավորների և դիպլոմի ներդիրի համար,
- հաշվի առնել կրթության որակի վերահսկման և հավատարմագրման եվրոպական փորձը,
- խրախուսել և զարգացնել եվրոպական որակի չափորոշիչները,
- վերացնել ուսանողների, դասախոսների և հետազոտողների ազատ տեղաշարժմանը խանգարող խոչընդոտները,
- արմատավորել բարձրագույն կրթության և գիտության ինտեգրման ժամանակակից մոտեցումներ մագիստրոսների և ասպիրանտների պատրաստման գործում,
- ապահովել ինքնավարության և ինքնակառավարման հետագա զարգացում բարձրագույն կրթության և գիտության համակարգում:

Հարկ է նշել, որ Բոլոնյան գործընթացը կարևոր մեխանիզմ է երկրների և նրանց կրթահամակարգերի հարաբերությունների փոխընթերցման և

օպտիմալացման համար: Սակայն բարձրագույն ազգային կրթահամակարգի վերակազմավորումը և արդիականացումն անհրաժեշտ է իրականացնել երկու մակարդակներում:

Ինչպես հայտնի է, ուսուցման երկփուլային համակարգը նախատեսում է անցում եվրոպական համակարգի՝ ըմբռնելի և համեմատելի աստիճաններով: Ուկրաինական ԲՈՒՀ-երում վերջինիս ներդրումն իրականացվում է մասնագիտական ծրագրային ուսուցումը փոխարինելով բակալավր-մագիստրոս համակարգով: Այս ընթացքում առավել հաճախ հիշատակելի խնդիրն այն է, որ ուսուցման ամբողջական ծրագրի փոխարինումը երկփուլայինով կատարվում է մեխանիկորեն: Այդպես ուշադրությունից դուրս է մնում բովանդակային ծրագրային փոփոխություններ կատարելու հարցը:

Բացի այդ, կրթության երկփուլային համակարգի ներդրումը ենթադրում է, որ ուսման առաջին փուլի՝ բակալավրիատի ավարտից հետո տրվող աստիճանն աշխատանքի եվրոպական շուկայում որակավորման բավարար մակարդակ է:

Վերլուծելով կրթության ոլորտում օրենսդրական դաշտի արդի փոփոխությունները՝ կարելի է փաստել, որ ներկայումս տեղի է ունենում համալսարանների կառուցվածքի ինտենսիվ վերակազմակերպում, անց է կացվում վարչական բարեփոխում և որոշ վերակառուցում կրթահամակարգի ոլորտում: Բարձրագույն կրթական հաստատությունների մեծ մասում արդեն ներդրված է մոդուլային-վարկանիշային համակարգը, որը նախատեսում է առարկաների ուսուցման գործընթացի բաժանում առանձին մասերի, որոնք ստացել են «մոդուլ» անվանումը: Բացի այդ, ուսանողի գիտելիքների գնահատումն իրականացվում է հարյուր բալանոց սանդղակով, որն եկել է փոխարինելու ավանդական հինգ բալանոցին:

Հաշվի առնելով գնահատման նախորդ համակարգի մի շարք թերություններ՝ Կրթության նախարարության կողմից 2003թ. ապրիլի 24-ի որոշմամբ կրեդիտա-մոդուլային համակարգի ներդրումը նկատվում է հրատապ:

Կրթության նախարարությունը բարձրագույն կրթության համակարգում նախատեսում է բարեփոխումներ կատարել բարձրագույն կրթական հաստատությունների ցանցի կարգավորման ու համալսարաններում գիտության արդյունավետությունը բարձրացնելու ուղղությամբ: Սակայն առկա են մի շարք խնդիրներ, որոնք կասեցնում են հայրենի գիտության մուտքը եվրոպական գիտա-կրթական տարածք: Մասնավորապես, 2000 թվականից սկսած նկատվում է երիտասարդ գիտական կադրերի դրական շարժ՝ 13 հազարից մինչև 17,6 հազար մարդ՝ 2006 թվականին: Աճում է նաև գիտական թեզերի պաշտպանությունների քանակը. 2000 թվականին՝ 9%, 2006 թվականին՝ 25%: Բացի այդ, միջին հաշվով ավարտում են ավելի քան երեք հազար ասպիրանտ և հարյուր հիսուն դոկտորանտ: Սակայն հարցական է, թե ինչո՞ւ է նման դեպքում թեկնածուների և գիտության դոկտորների միջին տարիքը

կազմում 50-60 տարեկան:

Կրթության նախարարն առաջարկում է ստեղծել խրախուսման և գիտական աշխատանքներին ուսանողների ներգրավման մեխանիզմ: Օրինակ՝ լավագույն գիտական աշխատողին տրամադրել դրամաշնորհ՝ արտասահմանում գիտական ստաժավորում անցնելու համար:

Կրթության նախարարությունն սկսել է «Գիտությունը համալսարանում» 2008-2010թթ.» պետական նպատակային հայեցակարգի մշակումը:

Չնայած անցումը Բոլոնյան համակարգի շարունակական ու բարդ գործընթաց է, սակայն այն արդեն իսկ տալիս է իր դրական արդյունքները: Կրթության վերակազմակերպումը թույլ է տալիս ստեղծել բարձր որակավորման աշխատանքի միասնական շուկա, բարձրագույն կրթության աստիճանների և համապատասխանաբար դիպլոմների ստանդարտացման շնորհիվ ապահովում են դասախոսների և ուսանողների շարժունակությունը: Միաժամանակ աճում է մրցակցության աստիճանը կրթական ծառայությունների շուկայում, ինչն ստիպում է համալսարաններին բարելավել սեփական իմիջը կրթության որակի բարձրացման ճանապարհով և ապահովել գիտելիքների մի մակարդակ, որն ուսանողին կերաշխավորի ապագայում աշխատանք գտնել աշխատանքի եվրոպական շուկայում:

Ինչ վերաբերում է դպրոցական կրթահամակարգի բարեփոխումներին, ապա նախարարների կաբինետը 2007-2010թթ. համար հաստատել է «Ապագայի դպրոց» ծրագրի հայեցակարգը:

Հաստատված հայեցակարգի համաձայն նախատեսվում է ստեղծել նորագույն ուսումնա-մեթոդական և տեղեկատվական ապահովվածությամբ, հզոր կադրային ներուժ և տեխնոլոգիական բարձր մակարդակ ունեցող հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ցանց:

Ծրագրի հիմնական նպատակն է բարելավել կրթական ծառայությունների մատուցման մեխանիզմը, նորագույն հաստատություններում փորձարկել կրթական համակարգի զարգացմանն ուղղված ինովացիոն մոդելներ:

Ծրագիրը նախատեսվում է իրականացնել երկու փուլով: Առաջին փուլում (2007-2008թթ.) նախատեսվում է բարելավել նորմատիվային-իրավական բազան, մշակել դպրոցական շինությունների կառուցման կամ դրանց վերակառուցման նախագծային-տեխնիկական փաստաթղթերը, ձևավորել մանկավարժական կոլեկտիվներ և սահմանել նրանց աշխատանքի վճարման պայմանները, կազմակերպել նորագույն հաստատությունների գործունեությունը, ներդնել առաջադեմ ինովացիոն տեխնոլոգիաներ, նախապատրաստել ու հրատարակել ուսումնա-մեթոդական գրականություն և հիմնել տեղեկատվական-գրադարանային կենտրոններ:

Երկրորդ փուլում (2009-2010թթ.) նախատեսվում է ապահովել նորագույն հաստատությունների աշակերտների մասնակցությունը օլիմպիադաներին, մրցույթներին և մրցախաղերին, աշակերտների մասնագիտական

կողմնորոշման համակարգի փորձարկումը, նորագույն հաստատությունների գործունեության վերաբերյալ հրատարակությունների նախապատրաստումն ու հրատարակումը, միջազգային կազմակերպությունների և կրթական հաստատությունների հետ կապերի հաստատումը, մասնակցությունը միջազգային կրթական նախագծերի իրականացմանը և երիտասարդական կազմակերպությունների գործունեությունը:

Հարկ է խոսել կրթահամակարգի ևս մի բարեփոխման մասին: Այս տարի Ուկրաինայի դպրոցականների 30%-ը (Կիևում այդ թիվը կազմում է 95%) անկախ արտաքին թեստավորում անցան «ուկրաիներեն լեզու», «մաթեմատիկա», «Ուկրաինայի պատմություն» առարկաներից: ԲՈՒՀ ընդունելության ժամանակ թեստավորման գնահատականները աշակերտների ցանկությամբ կարող են հաշվվել իբրև ընդունելության քննությունների գնահատականներ:

Ձարգացում՝ յուրաքանչյուր կազմակերպության կայունության միակ հուսալի հիմքը

Ձեկույցի բովանդակությունը

- Սոցիալական աշխատանքի զարգացմանը խոչընդոտող գործոններ
- Կայունության գործոններ. հիմնական հնարավորություններն ու ռիսկերը
- Առաջնահերթություններ և հիմնական խնդիրներ
- Առաքելության գործունեությունը 2006-2007 թթ.. ծրագրեր և նախագծեր

Բելառուսում սոցիալական աշխատանքի զարգացմանը խոչընդոտող գործոնները

1. Սոցիալական աշխատանքներին հատկացվող **ֆինանսական անբավարար միջոցները**՝ պայմանավորված ընդհանուր եկեղեցական կյանքի վերաշինության անհրաժեշտությամբ (եկեղեցական շատ միջոցներ ծախսվում են եկեղեցիների կառուցման և ավերված վանքերի վերակառուցման, հոգևոր դպրոցների կենսագործունեության վերականգնման և ընդհանուր եկեղեցական կառույցների՝ ներառյալ ծխերի ու համայնքների արդյունավետ աշխատանքի կազմակերպման համար),

2. զանազան կազմակերպությունների, այդ թվում նաև եկեղեցիների բարեսիրական գործունեության համար **օրենսդրական դաշտի անկատարությունը** (Բելառուսում մինչ այժմ չկա բարեգործության մասին օրենք),

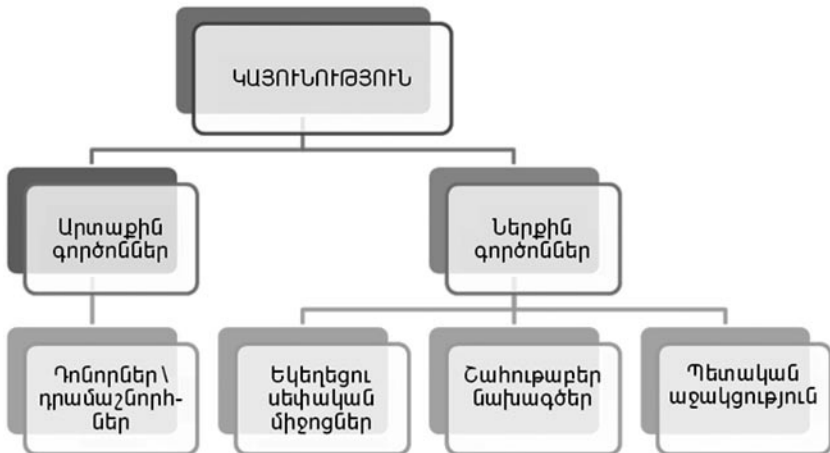
3. եկեղեցական սոցիալական ծառայության համար **հատուկ պատրաստված կադրերի պակասը**, ինչպես նաև եկեղեցու միջոցներով այդ կադրերի վճարումներն ապահովելու անհնարինությունը,

4. կրոնական, հասարակական և պետական կազմակերպությունների միջև **սերտ համագործակցության բացակայությունը**:

Թեև Եկեղեցին և պետությունը հասարակության հոգևոր վերազարթոնքի նպատակով ժամանակ առ ժամանակ համատեղ աշխատելու ցանկություն են հայտնում, սակայն աշխատանքներն ընթանում են ոչ այն արդյու-

նավետությամբ, որքան ցանկալի է: Օրինակ՝ 2003 թվականին Բելառուսի Հանրապետության և Բելառուսի Ուղղափառ Եկեղեցու միջև ստորագրվել է Համագործակցության համաձայնագիր, որը նախանշում է հիմնական ուղղությունները փոխգործակցության ու սահմանում համագործակցության սկզբունքներն ու նպատակը: Կարևորագույն այդ փաստաթղթի ստորագրման ժամանակ Ֆիլարետ միտրոպոլիտը նշեց, որ վերջին տարիներին մեր հանրապետությունում աստիճանաբար և հետևողականորեն տեղի է ունենում հոգևոր վերածնունդ, հոգևոր և բարոյական ավանդույթների վերադարձ կյանքի տարբեր ոլորտներ: Ասվածի վկայությունն են Եկեղեցու անկաշկանդ զարգացումը, Եկեղեցու և պետության համատեղ կազմակերպած տարբեր մակարդակի միջոցառումները, Եկեղեցու կարևորագույն տոների ճանաչումը պետության կողմից, պետության աջակցությունը եկեղեցական շինությունների, մշակութային հուշարձանների կառուցմանը և վերակառուցմանը, եկեղեցական կրթության ընդլայնմանը և սոցիալական գործունեությանը: 2002 թվականին ընդունված «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքը վկայում է հասարակության հոգևոր-բարոյական կյանքի և աճող սերնդի դաստիարակության նկատմամբ պետական գործիչների ուշադրության մասին: Սակայն տեղային մակարդակներում հաճախ չեն գործում ինչպես օրենքը, այնպես էլ Համաձայնագիրը, ինչը թույլ չի տալիս հույս դնել պետության կողմից իրապես գործուն աջակցության վրա:

Կրոնական պատկանելությամբ կազմակերպությունների կայունության գործոնները

Դոնորներ/դրամաշնորհներ

Հնարավորություններ

- Հնարավորություն են ընձեռում ուսուցանել ժամանակակից չափորոշիչներով և ընթացակարգով հայտեր և հաշվետվություններ կազմելու ձևերը, որով մեծանում են ինչպես առանձին համայնքների, այնպես էլ ընդհանուր եկեղեցու հնարավորությունները,
- Շատ հաճախ դոնոր կազմակերպության վերլուծությունը թույլ է տալիս ներքին խնդիրը տեսնել այլ տեսանկյունից, ինչը նոր հեռանկարներ է բացում տվյալ խնդրի իրականացման համար,
- Դոնոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչների գործունեության մեջ առավել հաճախ առիթ ենք ունենում տեսնելու անկեղծ շահագրգռվածություն մեր կազմակերպության գործերի հանդեպ, մեզ օգնելու և մեր դժվարությունները կիսելու ցանկություն,
- Այս ամենը երկար տարիներ ապահովել է մեր գործունեության ֆինանսական աջակցությունը:

Ռիսկեր

- Որքան էլ դոնորները մեզ երկար աջակցեն, այսպես թե այնպես, այն **ժամանակավոր բնույթ** ունի. այսինքն՝ ի սկզբանե պետք է ընդունել արտաքին օգնության ժամանակավոր լինելու իրողությունը,
- Շատ բան է կախված **մարդկային գործոնից**: Երբեմն հայտնվում են մման իրավիճակում. մինչ գործընկեր կազմակերպության հերթական ներկայացուցիչը կարողանում է ըմբռնել երկրի և կազմակերպության աշխատանքի առանձնահատկությունները, այն իր էական ազդեցությունն է թողնում տրամադրվող օգնության չափի և ձևերի վրա,
- Երբեմն հարկ է լինում բախվել արտաքին գործընկերների որոշակի **«քաղաքականացվածությանը»**, երբ պարտադրվում են առավել քաղաքական, քան բարեսիրական թեմաներ և ծրագրեր: Իհարկե, սա մեծ մասամբ վերաբերում է աշխարհիկ միջազգային կազմակերպություններին, քան կրոնականներին,
- Երբեմն համագործակցության ձևերը սահմանվում են ներքին օրենսդրության բարդ ընթացակարգով (օրինակ՝ մարդասիրական բեռների մաքսագերծում և այլն), և այդ դժվարին ներքին ընթացակարգի **անհասկացողությունը** հանգեցնում է դոնոր կազմակերպությունների հետ անհասկացողության՝ երկրում սոցիալական օգնության ձևերի և մեթոդների իրականացման առումով:

Ներեկեղեցական ռեսուրսներ

Հնարավորություններ

- Եկեղեցին **ամենամեծ վստահությունն** է վայելում երկրի բնակչության շրջանում,
- Եկեղեցին ունի բարեսիրության ավանդույթների **բազմադարյա փորձ**,
- **Ամենուրեքությունը**. հասարակական կառույցների մեջ Եկեղեցին ունի կազմակերպությունների ամենամեծ ցանցը,
- Պետությունը ճանաչում է Եկեղեցու **բարոյական հեղինակությունը**, և դրանով է պայմանավորված պետական աջակցությունը եկեղեցական մի շարք մախաձեռնություններին:

Ռիսկեր

- Սոցիալական աշխատանքների համար սեփական ֆինանսական միջոցներն անբավարար են: Նման միջոցների առկայության դեպքում անգամ գերիշխում են որոշակի **կարծրատիպեր**, որոնք այդ միջոցներն ավելի շատ ուղղում են վանքերի բարեգարդմանն ու բարեկարգմանը, քան սոցիալական գործունեության զարգացմանը,
- Որոշումներ ընդունելիս առկա է որոշակի եկեղեցական «փակվածություն»․ մեծ դերակատարություն ունի քահանայի և առաջնորդի օրհնության գործոնը (աշխարհում՝ շատերին անհասկանալի),
- Կարևոր է հոգևորականի անձնական գործոնը: Որքան էլ սոցիալական գործունեությունը կենսական անհրաժեշտություն ունենա, կան հոգևորականներ, որոնց առավել հաճո է միսիոներական կամ լուսավորչական աշխատանքը, քան սոցիալականը:

Շահութաբեր մախագծեր

Հնարավորություններ

- Լավ կազմակերպված աշխատանքի և մասնագիտորեն մշակված զարգացման ծրագրերի դեպքում հնարավոր է հասնել դոնոր կազմակերպություններից զգալի ֆինանսական անկախության,
- Այդպես կարելի է ապահովել կրոնական պատկանելությամբ հասարակական կազմակերպությունների առավել երկարակեցությունը:

Ռիսկեր

- Առկա է մշտական կախվածությունը շահույթից, մրցակցությունից, շուկայի վիճակից և այլն,
- Նման գործունեության համար կա պատրաստված եկեղեցական կադրերի պակաս:

Պետական աջակցություն

Հնարավորություններ

- Պետության մշտական աջակցությամբ հնարավոր է ապահովել **ծրագրերի և նախագծերի երկարատևությունը**,
- Պետության կողմից մշտական բյուջետային աջակցությունը հնարավորություն է ընձեռում եկեղեցական սոցիալական գործունեության մեջ ընդգրկել նոր կադրեր՝ ապահովելով նրանց ֆինանսավորումն ու աշխատատեղերը:

Ռիսկեր

- Գոյություն ունեցող բյուրոկրատիզմը կարող է էականորեն ազդել եկեղեցիների գործունեության ինքնուրույնության և դինամիկայի վրա,
- Պետության հետ համաձայնագրի կնքմամբ՝ հայտնվում ենք անկատար օրենսդրական դաշտում՝ այդպես մեծացնելով մեր գործունեության ընթացքում օրինախախտության ռիսկերը:

Կայունության վերաբերյալ եզրակացությունը

- Պետք է հաշվի առնել կայունության բոլոր գործոնները (ինչպես արտաքին, այնպես էլ՝ ներքին),
- Անհրաժեշտ է առավելագույնս օգտագործել առկա հնարավորությունները և կարողանալ նվազեցնել ռիսկերի ազդեցությունը,
- Պոտենցիալ հնարավորությունների աճին ուղղված ծրագրերը դիտարկել իբրև կայունության պայմաններ,
- Լիակատար կերպով օգտագործել պետական աջակցության ծրագրերը,
- Միջազգային խոշոր դոնոր կազմակերպությունների ծրագրերի իրականացման համար պատրաստել տեղական գործընկերներ:

Առաջնահերթություններն ու հիմնական խնդիրները

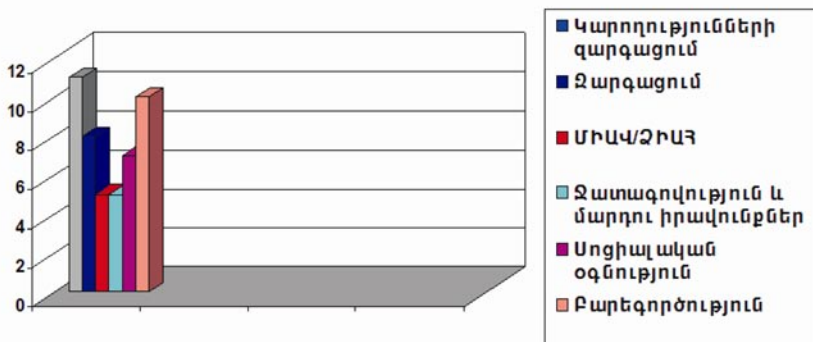
- Միջեկեղեցական համագործակցության կատարելագործում և զարգացում սոցիալական ոլորտում,
- Կադրերի հետագա պատրաստում և ուսուցում,
- Խոշոր միջազգային կազմակերպությունների ու ներկայացուցչությունների աջակցությամբ ծրագրերի և նախագծերի մշակում և իրականացում,
- Տարածաշրջանային համագործակցության զարգացում (Բելառուս, Ուկրաինա, Ռուսաստան, Մոլդովա, Հայաստան, Վրաստան և այլն):

Առաքելության 2006-2007 թթ. հիմնական ծրագրերն ու նախագծերը *Նախագծերն իրականացվել են 6 ծրագրի շրջանակում*

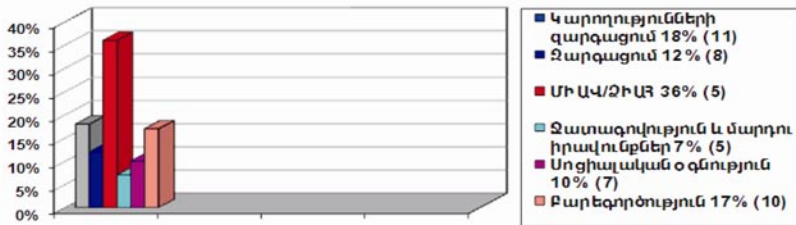
Ծրագրեր	2006	2007	հայտեր
Կարողությունների զարգացում	11	4	(5)
Զարգացում	8	9	(17)
ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ-ի և քմրամության խնդիրներ	5	6	(7)
Զատագովություն և մարդու իրավունքներ	5	8	(11)
Սոցիալական օգնություն	7	7	(17)
Բարեգործություն	10	-	

2006 թ. ընդամենն իրականացվել է 46 նախագիծ և 9 փոքր ծրագիր: 2007թ. նախատեսված է իրականացնել 34 նախագիծ (ներկայացված է 57 հայտ):

Ծրագրեր և նախագծեր - 2006 (նախագծերի քանակը)

Յուրաքանչյուր ծրագրի տեսակարար կշիռը 2006 թվականին

2006-2007 թթ. ծրագրերի վերաբերյալ եզրակացությունը

«ՄԻԱՎ\ ԶԻԱՀ, աշխատանք թմրամոլների հետ»

- Նախագծերի թիվը փաստացիորեն չի աճում, դրանք հինգն են, սակայն ֆինանսական առումով ամենամեծ տեսակարար կշիռն ունեն,
- ՄԻԱՎ\ԶԻԱՀ խնդրի հանդեպ երկրում տարեցտարի աճում է տեղական գործընկերների հետաքրքրությունը, այդ թեմայով ավելի ու ավելի հետաքրքրական հայտեր են ստացվում մեր գրասենյակ:

«Կրթություն», «Զարգացում», «Զատագովություն»

- Նման աշխատանքների համար ստացվում են շատ մեծ թվով նախագծեր (հայտեր), սակայն դոնոր կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող անբավարար միջոցների դեպքում աջակցություն կարող են ստանալ միայն ստացված հայտերի ոչ ավելի քան 30%-ը,
- հարկ է նշել, որ տեղացի գործընկերների շրջանում տարեցտարի կարևորվում են այս ծրագրերի նպատակահարմարությունը և առաջնահերթությունը:

«Բարեգործություն», «Սոցիալական օգնություն»

- Բելառուսի բնակչության համար բարեսիրական օգնությունը շարունակում է պահանջարկային լինել, միաժամանակ էական սահմանափակումներ կան բարեսիրական օգնություն ցուցաբերող կազմակերպությունների համար,

- Այս առնչությամբ չափազանց արդիական է դառնում եկեղեցական սեփական միջոցների հայթայթումը նմանատիպ գործունեության իրականացման համար,
- Շատ կարևոր է նշել, որ 2007 թվականից այս ծրագրերի շրջանակում ի հայտ են եկել բնապահպանական և առողջապահական ծրագրեր: Հավանաբար, այս ուղղությունները Առաքելության գործունեության հետագա հինգ տարիների ընթացքում կդառնան ամենահիմնականները,
- 2007 թվականից սկսած բարեգործական նախագծեր չկան:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

«Կրթությունը՝ զարգացման նախապայման» կրթական երիտասարդական համագումարի աշխատանքների

Հունիսի 8-10-ը Ճաղկածորում տեղի ունեցավ «Կրթությունը՝ զարգացման նախապայման» կրթական երիտասարդական համագումարը՝ կազմակերպված Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի Հայաստանյան կլոր սեղան միջեկեղեցական բարեգործական հիմնադրամի կողմից: Համագումարին մասնակցում էին շուրջ ութսուն երիտասարդներ՝ ներկայացուցիչներ ՀՀ Ազգային ժողովից, ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունից, Կրթության ազգային ինստիտուտից, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնից, Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու տարբեր թեմական կառույցներից և երիտասարդական միություններից, Կլոր Սեղանի գործընկեր հասարակական կազմակերպություններից և եկեղեցիներից, հյուրեր Վրաստանի, Բելառուսի և Ուկրաինայի հասարակական և միջեկեղեցական կազմակերպություններից:

Եռօրյա ժողովի քննարկման հիմնական թեմաները երկուսն էին՝ «Կրթական բարեփոխումներ. կրթական համակարգի ներկան և ապագան. Եկեղեցու, պետության և քաղաքացիական հասարակության համագործակցության հեռանկարներ»՝ հիմնականում արտադպրոցական կրթության կարևորմամբ և «Կրթությունը և արժեքային համակարգը անհատի ձևավորման և կայացման գործընթացում»:

Քննարկումները ծավալվեցին հինգ աշխատանքային խմբերում՝ «Մասնագիտական կրթության հիմնախնդիրները և լուծման ուղիները», «ՀԿ-ների և պետության փոխհարաբերությունները և գործակցության հնարավորությունները», «Եկեղեցին և լրացուցիչ կրթություն. խնդիրներ և լուծումներ», «Արժեքային մերօրյա համակարգի խնդիրները և կրթության դերը դրանց հաղթահարման գործում», «Եկեղեցի-պետություն՝ կրթական և սոցիալական համագործակցության հեռանկարներ»: Քննարկումների ընթացքում բարձրացվեցին խնդիրներ և առաջարկվեցին դրանց լուծման հնարավոր ուղիները:

Աշխատանքային խմբերի քննարկումների արդյունքները

Խումբ	Թեման	Քարճրացված հիմնախնդիրները	Առաջադրված լուծումները, առաջարկությունները	Հիմնավորում
Ա	«Մասնագիտական կրթության հիմնախնդիրները և լուծման ուղիները»	ա. Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության կամ ուսուցման համակարգերում դասախոսական անձնակազմի (մանկավարչների) ցածր վարձատրություն,	ա. Բյուջետային հատկացումների համամասնական ավելացում, բ. հատկացումներ տվյալ ուսումնական հաստատության սեփական միջոցներից, գ. նպատակային ներդրումներ կադրերի պատրաստման, վերապատրաստման պատվիրատու գործընկերոջ կամ ազգային ալլ գործընկերների կողմից:	ՆՄ և ՄՄ համակարգի մանկավարժական աշխատողները ներառված չեն «մանկավարժ» կատեգորիայի մեջ և հետևաբար չեն վարձատրվում հանրակրթության ոլորտի մանկավարժի դրույթաչափով: Մինչդեռ նրանք ևս իրականացնում են հանրակրթական ծրագրեր՝ հիմնական կրթության հիմքի վրա, և ըստ էության, անկախ ուսումնական հաստատության ձևից, իրականացնում են համանման աշխատանքային գործունեություն: Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում օրենսդրությունը նախատեսում է նաև անմիջական համագործակցություն գործատու-ՈՒՀ միջև, այդ թվում՝ նպատակային ֆինանսավորման տեսքով:
		բ. կադրային քաղաքականության մասնատվածություն,	Կադրային քաղաքականության վերանայում հետևյալ ուղղություններով՝ ա. ատեստավորման միասնական համակարգի ներդրում՝ ատեստավորվելու այլընտրանքային հնարավորությամբ, բ. կադրերի երիտասարդացում, գ. համակարգված վերապատրաստում և վերաորակավորում (ըստ բաշխվածության), դ. միջազգային և տեղական կազմակերպությունների ծրագրերի կողողինացում մեկ ներկայացուցչական լիազոր մարմնի շրջանակներում:	Մանկավարժական գործունեությունը կարելի է համարել հանրային հիմնարար ծառայություններից մեկը: Հետևաբար, պետությունը պետք է սահմանի մանկավարժական կադրերի ատեստավորման միասնական կարգ: Սակայն մանկավարժը հնարավորություն պետք է ունենա ընտրելու իրեն վերապատրաստող թիմին: «Պետական պատվեր» հասկացությունը պետք է հիմնավորված լինի: Մանկավարժական ՈՒՀ-ներում մասնագիտական համապատասխան (հիմնական և լրացուցիչ) ծրագրերը և չափորոշիչները պետք է թխեն այսօրվա և վաղվա կարիքներից: Հակառակ դեպքում պետությունը կշարունակի ֆինանսավորել նախ ուսումնառությունը, այնուհետև՝ նույն կադրի վերապատրաստումը:

				Պետությունը պետք է ուղղորդի կրթություն իրականացնելու հնարավորությունը. օրինակ՝ ըստ «համասեռ» մասնագիտությունների: Սա անհրաժեշտ է, քանի որ ցանկացած ՌՖՀ սեփական որոշմամբ կարող է լիցենզավորվել և իրականացնել ցանկացած մասնագիտության ուսուցում: Այս պարագայում միայն մրցակցության վրա հույս դնելը չի կարող բավարարել երաշխիք լինել:
		գ. արհեստական սահմանափակումներ հիմնական կրթությունից մասնագիտական կրթության անցման ընթացքում,	ա. Կրթական ծրագրերի և համապատասխան մակարդակների հաջորդականության ապահովում, ընդունում, բ. ավարտական փաստաթղթերի փոխճանաչում, ընդունում, գ. ավագ դպրոցի, ներառյալ՝ արհեստագործականի, հայեցակարգի ընդունում:	Կրթության շարունակականությունը և հաջորդականությունը համարվում են հիմնարար սկզբունքներ, ինչից հետևում է, որ կրթության յուրաքանչյուր հաջորդ մակարդակ պետք է շարունակվի առնվազն մախրոդի հիմքի վրա: Օրինակ՝ միջին մասնագիտական կրթությամբ շրջանավարտը կարող է շարունակել ուսումնառությունը ԲՌՖՀ-ում: Սակայն, ամտեսելով իրավական հիմքերը, ԲՌՖՀ-ը արհեստականորեն չի ճանաչում անձի մինչև հինգ տարի տևողությամբ մախրոնթաց կրթությունը: Կանոնակարգավորված չէ մաս խորացված կամ մասնագիտացված հանրակրթական ՌՖՀ-ների շրջանավարտների ուսումնառության հարցը հաջորդ մակարդակում՝ նույնիսկ այն պարագայում, երբ նկատելի է որոշակի առարկաների ծրագրերի կրկնության հանգամանքը: Առկա դեպքերը խիստ սուբյեկտիվ են: Հնարավոր է, որ կրեդիտային համակարգի ներդրումը հանրակրթության և մասնագիտական կրթության բոլոր մակարդակներում աստիճանաբար կարգավորի խնդիրը:

		դ. մասնագիտական որակների ապահովման համար անհամապատասխան ուսումնական պլաններ,	ա. Ուսումնական պլանների, առարկայական ծրագրերի վերանայում, առարկայական բեռնվածության վերաբաշխում՝ ըստ մասնագիտացման:	տե՛ս վերոնշյալ հիմնավորումը
		ե. դպրոցի շրջանավարտների գիտելիքների ոչ բավարար մակարդակը,	ա. Կրթության որակին ուղղված համապատասխան ծրագրի արդյունավետ իրագործում, բ. որակի վերահսկողություն, տեսչավորում, գ. որակի ընթացիկ և ամփոփիչ գնահատումներ:	Որակի անկման պատճառ կարելի է համարել հատկապես փորձառարական ծրագրերի ու մեթոդների կիրառումը, դրանց փոփոխումը, ինչպես նաև դպրոցի դերակատարության աստիճանաբար անկումը:
		զ. սոցիալական գործընկերության և համագործակցության անկատարությունը, չկայացվածությունը,	ա. Սոցիալական գործընկերների «պարտադիր» ներգրավումը՝ -առարկայական և մասնագիտական չափորոշիչների մշակմանը, - բոլոր ձևերի պրակտիկաների պլանների մշակմանը, - կառավարման խորհուրդների գործունեությանը:	Սոցիալական գործընկերության սկզբունքն ընդունելի է՝ ըստ Աշխատանքային օրենսգրքի և ըստ «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» օրենքի դրույթների: Դրանց երկուսի հիմքում էլ շահագրգիռ համագործակցությունն է՝ զարգացման նպատակով:
		է. ուսումնամեթոդական ու գիտա կրթական բազաների անհամապատասխանությունը ժամանակակից կրթության պահանջներին և նյութատեխնիկական բազայի մաշվածությունը,	ա. Գործատուների հետ կապի ակտիվացում, ներդրումներ կատարելու հարցում շահագրգռվածության բարձրացում, բ. դրամաշնորհների և այլ միջոցների ուղղորդումը՝ ըստ միասնական վերլուծությունների և գնահատման արդյունքների:	Կրթության և կադրի ուսուցման պատվիրատուն պետք է լինի գործատուն:
		ը. աշխատաշուկայի առաջարկի և պահանջարկի ուսումնասիրության քաջակալությունը մասնագիտական կադրերի պատրաստման գործում,	-Պետական պատվերի ձևավորում՝ հիմնավոր վիճակագրության և այլ տեղեկատվական աղբյուրների հիման վրա:	Պետական վիճակագրական ծառայությունը և զբաղվածության գործակալությունները իրականացնում են աշխատաշուկայի պահանջարկի և առաջարկի վերաբերյալ տվյալների հաշվառում: Նշված ծառայությունները կարող են համարվել տեղեկատվական աղբյուրներ:

		թ. զբաղվածության ապահովման անբավարար երաշխիքներ,	- Այս խնդիրը խիստ անհատականացված է:	Օրինակ՝ հանրային ծառայության դաշտում խնդիրը կարգավորվում է համապատասխան մրցույթների հիման վրա:
		ժ. հետադարձ կապի բացակայությունը ուսումնական հաստատություն-շրջանավարտ-գործատու և գործատու-ուսումնական հաստատություն-ունկնդիր հարաբերություններում:	ա. Պետական աջակցության ձևերի ներդրումը ըստ շուկայում արձանագրված արդյունքների, բ. ուսումնական հաստատություններում տվյալ հաստատության շրջանավարտի վերապատրաստման հնարավորություն, գ. կարիերայի կենտրոնների հիմնում, դ. շրջանավարտների ընկերությունների ստեղծում (տվյալների բազա):	Ուսումնական հաստատությունը մշտապես պատասխանատու է իր շրջանավարտի և նրա զբաղվածության երաշխիքների ապահովման համար:

Բ	«Հատարակական կազմակերպությունների և պետության փոխադարձությունների, գործակցությունների»	ա. Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների ոչ բավարար մակարդակը,	- Ակտիվացնել ժողովրդավարության սկզբունքների ամրապնդման, տարածման, խոսքի ազատության (տեղեկությունների փոխանակման մատչելիություն բացառելով որևէ զրպարտություն ու վիրավորանք) և իրազեկության բարձրացման ուղղված դասընթացները:	Անհրաժեշտ է հասնել ԶՀ ինստիտուտների անկախությանը և ապահովել նրանց արհեստավարժությունը (իրազեկությունը, մասնագիտացվածությունը, ինքնուրույնությունը):
		բ. հասարակական կազմակերպությունների և պետական կառույցների թույլ համագործակցությունը (պատճառները՝ թերհավատություն, նախաձեռնության պակաս) քաղաքականությունների մշակման և իրականացման գործում (մասնավորապես՝ սոցիալական ոլորտում),	ա. պետական, տարածքային և տեղական ծրագրերի մշակման և իրագործման գործընթացներում ապահովել տեղական ՀԿ-ների մասնակցության հնարավորությունները՝ մրցութային հիմունքներով, բ. Ընդլայնել պետություն-հասարակական կազմակերպություն համագործակցությունը հետևյալ միջոցներով՝ 1. նպատակային պատվերներ, 2. պետական դրամաշնորհներ, 3. ուղղակի համագործակցություն SIՄ-երի հետ, 4. արտասահմանյան խոշոր ծրագրերում ՀԿ-ների ներգրավվածություն, 5. որոշակի քաղաքականությունների մշակմանը ՀԿ-ների մասնակցություն:	ՀՀ-ում գրանցված են ավելի քան 4000 ՀԿ-ներ, բայց դրանց դերը սոցիալական հարցերի լուծման բնագավառում կամ թերագնահատվում է, կամ անտեսվում է պետական մարմինների կողմից: Համագործակցության դեպքերը շատ քիչ են և հիմնականում ֆինանսավորվում են օտարերկրյա աղբյուրներից: Մինչդեռ պետական կառավարման համակարգն աստիճանաբար անցում է կատարում կառավարման նոր մեթոդի, որն արտահայտվում է տարեկան կամ նպատակային ծրագրերի իրագործմով: Դրանք հիմնականում հաստատվում են պետական տարեկան բյուջեի շրջանակում՝ բաշխվելով ֆինանսական և ոչ ֆինանսական բաղադրիչների:
		գ. պետական կառույցների և հասարակական կազմակերպությունների գաժու իրազեկություն-	Ոչ պետական համակարգող մարմնի ստեղծում, որտեղ հավասարապես ներկայացված կլինեն քաղա-	

		նը միմյանց գործունեության վերաբերյալ, պետության մոտ՝ ՀԿ-ների միջոցով որոշակի ծրագրեր իրականացնելու շարժառիթների բացակայություն,	քացիական հասարակության բոլոր տարրերը և կներկայացնեն իրենց կարծիքները հրատապ լուծում պահանջող ցանկացած խնդրի վերաբերյալ:	
		դ. օրենսդրական բացեր հարկային քաղաքականության մեջ, բարեգործության, կամավորության և այլ օրենքներում, դրանից բխող ոչ այնքան բարենպաստ պայմաններ և հիմքեր նմանատիպ գործունեության համար:	- Վերանայել օրենսդրությունը, մշակել առաջարկությունների փաթեթ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու վերաբերյալ ու ներկայացնել ԱԺ և կառավարություն:	Պետությունը բավարար չափով չի խրախուսում և խթանում արդյունաբերողներին՝ բարեգործությանը հանդես գալու կամ կամավորներին օժանդակելու համար:
Գ	«Եկեղեցի և լրացուցիչ կրթություն, խնդիրներ և լուծումներ»	ա. Լրացուցիչ կրթության կազմակերպման և իրականացման միասնական քաղաքականության բացակայությունը,	- Նախաձեռնել «Լրացուցիչ կրթության մասին» օրինագծի մշակման աշխատանքներ՝ նպաստելու համար դրա իրավական հիմքերի հաստատմանը և ոլորտի կանոնակարգմանը:	ԼԿ շրջանակը հստակ չէ, և վերջինիս մեջ ենթադրվում են՝ մեծահասակների կրթություն, վերապատրաստում, վերադրակավորում, այս կամ այն տիպի դպրոցները (լիդերների, քաղաքական կամ տեղագրական հետազոտությունների), կարճատև ուսուցում, այդ թվում՝ վարպետաշին ուսուցում, գործազուրկների ուսուցման կենտրոններ, ուսումնական հաստատությունների կողմից վճարովի լրացուցիչ ծառայություններ, մուլմիսկ արտաուսումնական ուսուցումներ, մանկապատանեկան ստեղծագործության և այլն կենտրոններ:
		բ. Եկեղեցու հետ համագործակցության անբավարար մակարդակը, Եկեղեցու իրական գործունեության և պետության կողմից դրա «ճանաչման» անհամապատասխանությունը,	- Միջոցներ ձեռնարկել և ստեղծել համագործակցության հիմքեր՝ ըստ Եկեղեցու և պետության հարաբերությունների մասին ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան դրույթների, օրենքների և այլ նորմատիվ ակտերի՝ հաշվի առնելով Եկեղեցու դերակատարության կարևորությունը:	Եկեղեցին պետության հետ համատեղ կարող է լինել լրացուցիչ կրթության գործի լիարժեք մասնակից:

		գ. Եկեղեցու «մեկուսացվածությունը»՝ լրացուցիչ կրթության կամ արտաուսումնական ուսուցման գործընթացներից, որոնք պահանջում են նպատակային և միասնական քաղաքականության իրականացում մի շարք ուղղություններով՝ 1. հոգևոր դաստիարակություն և կրթություն, 2. ստեղծագործական ունակությունների զարգացում, 3. աշխատանքային և մասնագիտական դաստիարակություն, 4. հոգևոր և մշակութային արժեքների զարգացում, 5. հասարակական պատվերով թելադրված կրթական բազմաբնույթ ծրագրերի իրականացում, 6. ազատ ժամանակի բովանդակալից և արդյունավետ օգտագործում, 7. մասնագիտական կողմնորոշում:	- Հիմք ընդունելով «Կրթության մասին» և «Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ Եկեղեցու հարաբերությունների առանձնահատկությունների մասին» օրենքների դրույթներն ապահովել՝ ա. կրթության միասնական քաղաքականության և համագործակցության հիմքեր, բ. կրթության պետական աջակցություն, ֆինանսավորում և դոտացիաների հատկացում՝ անկախ սեփականության ձևից և ենթակայությունից, գ. Եկեղեցու մասնակցությունը կրթական ծրագրերի և առարկայական չափորոշիչների մշակմանը՝ ներառելով «Հայ Եկեղեցու պատմություն» առարկան, դ. Եկեղեցու խորհրդակցական մասնակցությունը մշակութային և հանրային միջոցառումներին:	ա. Եկեղեցին իրականում հանդես է գալիս որպես ԼԿ անմիջական իրականացնող՝ հիմնելով՝ 1. քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոններ, 2. հայորդյաց տներ, 3. կիրակնօրյա դպրոցներ, 4. ծխական դպրոցներ, 5. երիտասարդաց միություններ, 6. տիկնամց միություններ և այլն: բ. Եկեղեցին աջակցում է լրացուցիչ կրթություն իրականացնող հաստատություններին՝ դպրոցներին, մանկապարտեզներին, մշակութային օջախներին և այլն:
--	--	---	--	---

Գ	«Արժեքային մեթոդային համակարգի խնդիրները և կրթության դերը դրանց հաղթահարման գործում»	ա. Հստակ չէ ազգային և համամարդկային մեթոդյա արժեքային համակարգի «պետական սահմանումը, չափորոշիչը», բ. անձի և հասարակության արժեքային համակարգի ձևավորմանը «մասնակցների ոչ բավարար ներկայացվածությունը», կրթության դերի ստորադասումը՝ ներառված՝ 1. ընտանեկան առաջնային կրթությունը, 2. ընտանիքի կողմից կրթության կարևորությունը, 3. դպրոցի պատասխանատվությունը կրթության նկատմամբ, 4. հասարակության դերն անհատի կյանքում, 5. ՋԼՄ-ների անմիջական ազդեցությունը և դրա դերը անհատի ձևավորման գործում և այլն:	ա. Կրթամշակութային հոգևոր կենտրոնների ստեղծում (կիրականորա դպրոց, երիտասարդական միություններ, տիկնանց միություն, արվեստի և արհեստագիտական խմբակներ և այլն), բ. ՋԼՄ-ների և Եկեղեցու «միջնորդավորված» մասնակցությունը անհատի կյանքում (բարձրարժեք հաղորդումներ՝ հոգևոր և մշակութային բոլոր բնագավառների վերաբերյալ), գ. Համաձայն «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» օրենքի դրույթների Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովին առաջարկել՝ 1. հաղորդաշարերում առավել վերահսկելի դարձնել անչափահասների պաշտպանվածության հարցը, 2. կանխել երեխայի արժեքային համակարգի ձևավորման վրա հակասոցիալական ազդեցության հնարավոր դրսևորումները և այլն: գ. սոցիալական խնդիրների լուծում՝ 1. ՀԿ-ների ակտիվ միջամտություն, 2. պետական հոգածություն, 3. բարեգործական կազմակերպությունների աջակցություն, 4. համայնքային առանձնահատուկ մոտեցում:	Հասարակական կյանքում արժեքները պետք է բխեն պետության շահերից: Դրանք ձևավորվում են ժամանակի մեջ, որը և գլխավոր արժեքն է: Մեթոդյա հասարակական կյանքում ժամանակի վատնումն ամենամեծ խնդիրն է, ինչը մեծ բաց է առաջացնում անհատի կյանքում: Արված առաջարկությունները լրացնում են ժամանակի արդյունավետ օգտագործման խնդրի հետ կապված բացը և կարող են բարձրացնել անհատի իմացական մակարդակը ու ձևավորել համամարդկային և ազգային արժեքներ: Արդյունքում կունենանք կիրք հասարակություն և առողջ մտածելակերպ:
---	--	---	--	---

Ե	«Եկեղեցի-վանություն. կրթական և սոցիալական համագործակցության հեռանկարներ»	ա. Կրթական ծրագրերի խնդիրներ՝ 1. կրթություն և հավատք/կիրակնօրյա դպրոցների անհրաժեշտություն/, 2. կրթական ծրագրերի անհամապատասխանություն, 3. տնօրենների կամայականություն «Հայ Եկեղեցու պատմություն» առարկայի դասավանդման հարցում:	ա. Կրթական ոլորտ. 1. ուսուցիչների պարբերական վերապատրաստում, 2. կրթական ծրագրերի համատեղ մշակում և չափորոշիչների համապատասխանեցում, 3. դասընթացներից և դպրոցական ձեռնարկներից աշակերտների ազատում կիրակի օրերին և տերունի տոներին, 4. եկեղեցապատկան կրթօջախների հիմնում գյուղական համայնքներում:	Եկեղեցին դեռևս բավականաչափ ներգրավված չէ կրթության ոլորտում տեղի ունեցող գործընթացներում: Մինչդեռ Ազգային դպրոցի կայացման, հայապահպանության, երեխայի արժեքային համակարգի ձևավորման և հատկապես սոցիալական գործընկերության հարաբերություններում Եկեղեցին պետք է փորձի գտնել իր մասնակցության ձևը՝ շեշտը դնելով արտադպրոցական կամ լրացուցիչ ուսուցման ու արհեստագործական կրթության, ինչպես նաև հասարակության խոցելի խմբերի ու դժվարին իրավիճակում հայտնված անձանց, հատկապես երեխաների հետ տարվող աշխատանքների վրա:
		բ. սոցիալական ծրագրերի խնդիրներ՝ 1. եկեղեցապատկան արտադպրոցական հաստատությունների որակավորման բացակայություն պետության կողմից, 2. եկեղեցապատկան սոցիալական կառույցների պետական նյութական աջակցության բացակայություն:	բ. Սոցիալական ոլորտ՝ 1. արտադպրոցական, արհեստագործական հաստատությունների պետական և համրային լիցենզավորում, 2. պետական հարկային քաղաքականության վերանայում սոցիալական ծրագրերի իրականացման ժամանակ, 3. պետական համապատասխան մարմնում Եկեղեցու ներկայացուցչի առկայություն՝ առավել համակարգված աշխատանք իրականացնելու նպատակով:	
		գ. սոցիալապես խոցելի խմբերի շրջանակի ամոռոշակիությունը, նրանց հետ աշխատանքների իրականացման սահմանափակ հնարավորությունները:	ա. Ակտիվացնել կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձանց հետ տարվող աշխատանքները՝ հիմնելով համապատասխան օրենքների վրա՝ «Սոցիալական աջակցության մասին», «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին», «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» և այլ օրենքներ, «Հաշմանդամների իրա-	Հասարակության մեջ դեռևս կան սոցիալական տարբեր կարգավիճակում գտնվող անձինք կամ խոցելի խմբեր, ներառյալ՝ երեխաներ, որոնց կրթության իրավունքը կամ հնարավորությունները սահմանափակ են՝ տարբեր պատճառներով: Նրանք կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձինք են՝ հաշմանդամներ, բռնությունների զոհ դարձած, առանց ծնողական խնամքի կամ ծնողազուրկ (միակողմանի, երկկողմանի), հակասոցիալական վարք դրսևորած կամ ազա-

			վունքների պաշտպանության մասին» ՄԱԿ-ի կոմ-վենցիան: բ. աշխատանքներ իրականացնել հետևյալ ուղղություներով՝ 1. տնային ուսուցման կազմակերպում, 2. վարպետային ուսուցում, 3. ազատագրկման վայրերում գտնվող անձանց արհեստագործական կրթություն, 4. գործազուրկների վերապատրաստում և նրանց զբաղվածության ապահովում, 5. շարժումների լեզվով պատարագների անցկացմանը, 6. համապատասխան պայմանների կարիք ունեցող անձանց (հաշմանդանների կամ տեղաշարժվելու, տեսողության, լսողության և այլ դժվարություններ ունեցող անձանց) համար մշակութային միջոցառումների և զբոսաշրջության կազմակերպում:	տության սահմանափակման մեջ գտնվող երեխաներ և ուրիշներ:
--	--	--	--	--

Քննարկումների ավարտին համագումարի մասնակիցները գոհունակությամբ հայտնեցին ԵՀԽ Հայաստանյան կլոր սեղան միջեկեղեցական հիմնադրամին՝ հիշյալ կարևոր խնդիրների շուրջ քննարկումներ կազմակերպելու և դրանցում պետական, եկեղեցական, հասարակական տարբեր կառույցների ներկայացուցիչներին ընդգրկելու համար: Բարձր գնահատելով Կլոր սեղանի նախաձեռնությունը՝ նրանք հորդորեցին հիմնադրամին շարունակել խթանել հասարակության մեջ նման օգտաշատ քննարկումների անցկացումը, հայթայթված միջոցները շահավետ ծառայեցնել կրթական ոլորտի խնդիրների բարձրաձայնմանը և կարելվույն չափ նպաստել դրանց լուծմանը:

Բարձրացված խնդիրների արդյունավետ լուծման համար մասնակիցները կարևոր նկատեցին նաև հասարակական կազմակերպությունների և եկեղեցական տարբեր կառույցների ընդգրկումը հայրենի պետության կողմից իրականացվող աշխատանքներում:

Ի մի բերելով առաջադրված թեմաների շրջանակներում, խմբերում քննված զանազան խնդիրների վերաբերյալ կատարված առաջարկները՝ համագումարի մասնակիցները հանձնարարեցին Կլոր սեղան հիմնադրամին համագործակցաբար պետական, եկեղեցական կառույցների և հասարակական կազմակերպությունների հետ տարբեր ծրագրերի միջոցով հետամուտ լինել ներկայացված առաջարկությունների իրագործմանը՝ վստահություն հայտնելով, որ միայն ջանքերի մեկտեղումը և համակարգված ու հետևողական աշխատանքը լավագույնս պիտի նպաստեն երկրի կրթական խնդիրների հաղթահարմանը և առավել քաղաքակիրթ հասարակության կերտմանը:

EDUCATION AS A PRECONDITION OF DEVELOPMENT

Collection of Reports of Educational Youth Forum
Tsaghkadzor, Armenia
June 8-10, 2007

Armenia Interchurch Round Table Foundation

Yerevan 2007

Education as a Precondition of Development
(Collection of Reports of Educational Youth Forum)
Yerevan 2007

This collection contains the memorandum and reports presented at the “Education as a Precondition of Development” Youth Forum, held from June 8 to 11, 2007 in Tsaghkadzor, Armenia. The Forum was organized by the Armenia Interchurch Charitable Round Table Organization of the World Council of Churches within the frameworks of an Educational and development project. The reports mainly reflect on educational reforms, extracurricular activities, mid-level education, and issues related to the cooperation between different state institutions of the Republic of Armenia, the Armenian Church and local NGOs.

The book is intended for use by specialists working in the educational field; NGOs engaged in educational issues; and people interested in the field of education.

This collection has been prepared through the initiative of the Armenia Interchurch Charitable Round Table Organization of the World Council of Churches and published through the sponsorship of the Church Development Service (Evangelischer Entwicklungsdienst-EED) an organization of the Protestant Churches in Germany.

CONTENTS

Karen Nazarian – foreword	98
Education and Value System	
Very Rev. Fr. Vazken Nanian - The Issue of Individual's Development within the Frameworks of a Modern Value and Education System	100
Rev. Fr. Kyuregh Talian - Christian Education	103
Education and legislature	
Marine Hakobian – Legal regulation of the Education System - Opportunities and Issues	108
Primary and Mid-Level Education	
Artak Aghbalian - The System of Primary and Mid-Level Professional Education and its Reforms in RA	116
Vagharshak Khachatryan - Educational Reforms, Professional Education and the Labor Market	122
Melanya Davtian - Professional Career Development Issues in Public School	128
Education and NGOs	
Astghik Asrian - The Role of Social Service Organizations and Social Organizations in the Development of Extracurricular Education	134
Varazdat Karapetian - The role of the Public Sector in the Development of Vocational Education	136
Nazareth Nazarethian - “Lifelong learning: development of vocational education - Role and Perspectives of Cooperation between International Organizations”	140
Educational Reforms and Experiences of CIS countries	
Nana Doliashvili - Tbilisi Youth House Foundation Presentation Paper	144
Protodeacon Ioan Didenko - Reform in the Educational System of Ukraine	150
Mikola Matrunchik - Development is the Only Reliable Base for the Stability of an Organization	153
Summary	159

FOREWORD

The mission statement of the Armenian Round Table (ART) states that “ART works closely with local churches and NGOs to actively contribute to the development of civil society, in both Armenia and Nagorno-Karabakh”. We consider education to be the most important element of development. Indeed, after changes in the political, social and economic fundamentals of our society, education is the next step of vital importance for Armenia. Changes in the educational system started at the very beginning of independence, but are only now visible and irreversible. Armenia has agreed to join several European processes through documents and declarations in different spheres of education. Currently, these are the most visible links to the European Union, European values and Euro integration.

From its commencement in 1997, ART has made educational projects a priority. It was obvious to us that throughout history as well as today, it is the potential of the human element that we have to first rely on when considering the future of our country, and development. As recently pointed out by the Prime Minister of Armenia we have no major natural resources or direct access to seas, and two out of our four borders are illegally blockaded by hostile neighbors. The only assets we can rely on are human resources, which are not as substantial without a modern and high level of education. Fortunately education and knowledge have always been an important part of the nation’s values, a value that is accordant with the trends of the twenty-first century, a century of education and high technology. In order to be well prepared to meet the challenges of a new era we must realize that only through the hard work of educated and skilled people in a democratic society can clear skies and prosperity be provided for our country.

With that goal in mind, through the joint efforts of the Church and NGOs in the reform process, changes to the primary schools, improvement in vocational training, and enhancement of after-school activities are fundamental to the adequate and effective education of future generations. ART shall lend its efforts to work for a more efficient and modern educational system with respect to the traditional and maintenance of our historical values.

Karen Nazaryan, Executive Director
World Council of Churches
Armenia Inter-Church Charitable Round Table Foundation

EDUCATION AND VALUE SYSTEM

The Issue of Individual's Development within the Frameworks of A Modern Value and Education System

Today, the world develops very quickly and it seems that one does not manage to develop an opinion on many issues. Unprecedented scientific and technical developments essentially change not only a person's way of life but also the level and quality of his life. However, this is not as troubling as the fact that man, created in the image of God, the throne and crown of the world's nature and creation, has lessened his honor and worth; men are guided and dictated by the things they have created. These thoughts contain some pessimistic views, but they must not drive us to ultimate despair. On the contrary, we are certain that through optimistic and comprehensive evaluation, it is possible to arrive at insightful conclusions, which will help mankind reach the outcome of this complicated and contradictory tangle.

Notice that I use the collective notion of "mankind" and I do not speak of a specific nation or ethnic group, society or of the internal hardships of our state. The reason is that, in a modern globalized world, challenging problems spread like infectious and dangerous diseases, existing everywhere. Therefore, education and the formation of a values system, and their interactions with each other; are universal issues and they produce questions which do not have acceptable, clear and definite answers for everyone.

It is clear to everyone that the educational and value systems have an irreplaceable and indispensable role in the course of an individual's development. My crucial question to the main topic of this conference is as follows: What do we now understand by saying "education"? What is the condition of the value system? What influence does all this have on the development of an individual?

Education

It is necessary to state that speaking of education, in the accepted meaning of the word, is senseless and outdated today. As with everything else, education and the educational system and their formation have changed considerably. Without going into great detail of the complicated work of the modern educational system, we can say that the academic educational system of the previous century is now only a memory. Certainly, one of the strongest features of the former system may be considered the integrity of different subjects in the so called "general knowledge"

model. Almost all educational systems have the same defect; the internal split. It creates a peculiar situation: a young girl or boy has general knowledge but they are not able to put it to practical use. In scientism this phenomenon is known as “intellectual shortsightedness”. The strength of traditional influences like family, environment and society, have also become weak. Today, passive and aimless self-education is widespread, the center of which is the experience and knowledge available through active campaigns by the influential mass media: TV, Radio, periodicals and the internet. We often witness the situation when the role of the educator is undertaken by “didactic” television programs, some TV and radio programs are “seriously” engaged in educational issues and science is replaced with information, etc. Information based on the value system of truth, freedom, honesty and reconciliation must contribute to the peaceful coexistence and development of society and the individual. But sometimes it leads man in the opposite direction because it is not always based on these values but pays particular attention to very specific, narrow, private, systematic and materialistic paths.

Value system

Since the day that German philosopher Friedrich Nietzsche wrote for the first time about God’s death in his famous work called “The Gay Science”, the base of the value system was broken and discussing it became difficult. Every value system, apart from unifying different values, also has universal principles, pillars for keeping the hierarchy of values. Indeed, for centuries the main and sustaining pillars of that system have been God and man.

Father Romano Guardini in his work called “The End of the Modern World” notes “God loses his place and man loses his place too”. Guardini makes it clear that man’s life is closely linked to God’s life. And at the very moment God dies, man dies too. Russian philosopher Nikolay Berdyaev writes in his masterpiece “The Fate of Man in the Modern World”: “A man, who unwillingly has God’s image and likeness, becomes a man who has the image and likeness of a machine. The war did nothing but prove that not only did man cease to have the highest value, but any value at all”.

It is clear, any value system that does not have internal balance and harmony becomes unstable, unforeseeable and unreliable. The world is constantly adopting new values. And now love, beauty, life, freedom, friendship, dignity, patriotism, family, sanctity, and finally man and God, which have always been values, are now devalued. Unfortunately, the modern value systems are diverse and each of them claims to be incomparable. The modern value system resembles foreign currency, the value of which is defined by banks and is prone to continual fluctuation. The boundaries of the most fundamental issues disappear. As Mayakovsky said: “What is right and what is wrong, what is good and what is evil?”

How can homosexuality be considered acceptable and even sacred for many protestant communities if it is still a sin for the Church? Let us consider this. How can things that were not accepted yesterday be accepted today? How can we make good without excluding that tomorrow it will become an evil? And a question emerges: In this case is it necessary to do anything? Let us join indifferent and apathetic people. Everything is meaningless, isn't it? "Vanity of vanities, saith the Preacher, vanity of vanities; all is vanity." Ecclesiastes 1:2

Conclusion

Coming to the conclusion of my report, I wish to ask one question. What kind of education and what kind of value system do we have today or would like to have hereafter? Yes, each education and value system shapes man and somehow contributes to his development. But how do they shape people and what do they create? It is the main and most important question. People in prisons have also been educated and shaped. We are all familiar with this reality.

Today Armenia and all mankind lives during historic times, witnessing the sacred process of the founding of a new society, one of the most significant events in humanity. The influence of this process will not only be obvious but also fatal in the future. Therefore, if the future of society concerns us, it is mandatory that we move quickly, and improve the existing condition of the educational system, ridding it of foreign systems and ideas, which do not correspond to our reality or benefit our nation. Our educational system, which except for other disorders can cause existential disorientation among the youth. At the same time, it is necessary to create a model value system that will best express all the characteristics and distinctiveness of an Armenian, including the history of the Armenian nation, universal Christian values and the creed of the Armenian Church. These premises have been the only guarantee of the existence of the Armenian nation for centuries and are undoubtedly the guarantee of our bright future too.

Christian Education

Christian education should not be viewed in a limited manner. It is all encompassing. Christian education is sometimes interpreted as familiarity with the Bible, knowledge of the New Testament, and Church history, but I am convinced that it is the education of patriotism, the formation of ideals, and a value system, etc. But first we must have a good understanding of the problems facing our state, our nation and church in order to formulate strategies and tactics. Certainly, the primary goal has always been the same: the salvation of man's soul.

Man's goal is to emulate God's image and likeness, resemble God and be deified because God says "Resemble me". Therefore our aim is to resemble God, because man is created in God's image and likeness. From this perspective, Christian Education is very important.

Today mankind faces many challenges. The first is the fundamental change in our value system. Man has become materialistic. We face materialism at every step. Mass media, TV, radio and the educational system contribute to the spread of materialism. There was a previous presentation on career education. A profession is important, but can a society of well qualified specialists survive and be strong without moral principles? Such problems exist in developed countries also. So, the primary aim of Christian Education should be the restoration of our value system.

In contrast, through the activities of some leaders, a movement spreads throughout world which in essence, is the restoration and re-establishment of heathenism. Even in the most developed countries we can meet educated and cultured people who follow various fortune-telling and occult phenomena and are easily entrapped, ignoring Christian values and the Church.

There is a movement called "New Age" which spreads across the world. The "New Age" culture contains various sects including heathen groups such as esotericism.

The next problem is the existence of a consumer driven society and a consumer motivated thought process in our country. This was discussed even during the period of the Soviet Union. Recent years have seen a great increase in consumption by our nation and society. Ice-cream wrappers and empty cigarette boxes thrown in the streets give evidence that we are consumers. There exists no miraculous place in Armenia that has not been turned into a junkyard. It means that we take no accountability for our country, we are not masters of our culture, and we are not the owners of our state and our church. By saying "the Church" we do not mean the clergy. The Church is much broader concept. We are the Church, we are the servants of our Church. Each one who was born of the basin of the Holy Apostolic

Armenian Church becomes a full member of the Church and is adopted by God. So, it is a problem and concern for each of us. A consumer driven society cannot have development. If you only take, and contribute nothing, then development is prevented. You can see proof of this everywhere.

TV advertisements, which direct people to eat better, drink better, dress well and to have the good things in life, primarily contribute to the formation of a consumer driven society. This influence is especially imprinted on the undefended souls of children. So, it can be stated that the Church has an irreplaceable role in our society, in the restoration of the value system. I do not address the issues of other countries because our concern is for our country, for our Motherland and for our nation. The first role of the Church is to carry out missionary work, and to communicate the Light of the Gospel to the souls of people. God is a light, and people have lost that light and they live now in the dark and do not know what to do, where to go. There should be a light to help man find himself. It is an issue of the Church, an issue of the clergy and an issue of any member of the Church. Representatives of any community, who considers themselves a full member of the Church, participate in Liturgies and receive Holy Communion from the Holy Altar, cannot limit their mission to these activities.

The Church plays an important role in the formation of ideals. I remember the Soviet years (I was a schoolboy in those years). We had ideals then. I always think how those false, misleading and artificial ideals helped us to shape life. We followed those ideals and not knowing they were false, desired to attain them, we tried to surpass them, tried to get higher. However, our ideals were destroyed because they were false. Currently, there are no ideals for young people. I am a parish priest and every day I communicate with many people, among them are many young people. Sometimes I ask them whom they would like to emulate. The answer is always the same “me”. It is an issue that needs to be analyzed. I think that the answer “me” denies a social order. We the adults have created the arrangement and development of social order, with a society based on violence, power, money and false and temporary values.

Young men subconsciously deny these false values because they need and long for honesty, love and warmth which they do not get from society. The internal disobedience and grievances existing among the youth, compels them to behave strangely.

Once I was invited to a school for a meeting, 600 young people were sitting in the auditorium. I did not know how to reach them, preaching a sermon would be useless because they are used to sermons; parents tell them not to smoke, but they continue smoking; they are told not to use alcohol, but they do not obey; they are told not to steal, but they continue stealing. A sermon is mere words. Fortunately, I was able to attract those young people. I told them that I understood and accepted their disobedience to society and to the system created by the adults. But, that their

complaints should be constructive in nature and the disobedience should bring about positive changes. After the meeting, they gathered around me, asking different questions. Every young boy or girl has a question and wants an answer. The Church has great influence on the ideals formed by young people.

Recently, I read an article on Iran. The author noted that many people thought that the establishment of religious power in Iran would not last long. That religious power has now existed for 30 years. It speaks to the fact that religion has awakened the spirit of that ancient nation. However, those who are against this system are ready to sacrifice their lives for the sake of their state and for the benefit of their country. This devotion to an ideal is what our nation lacks.

We are convinced that the best way to effect ideals is to publish books on the lives of the saints. We have great saints and historical heroes who sacrificed their lives for the truth and the light, for the faith, and for our nation. In my opinion, it is urgent that books on the lives of the saints, appear on the table of every Armenian. These books could be useful both for young adults and children who will seek to resemble different saints. The Lord says “Be ye therefore perfect, even as your Father which is in heaven is perfect.”

As I have already stated Christian Education is an inclusive sphere. It must plant humanity in a person. How can one love his motherland if he does not love his relatives or a stranger? How can one love his relatives if he does not love God?

We speak of issues of serious problems, the solutions of which need to be discussed. In what way should we speak to children of the faith? In what way should we present the Bible to children? Is it productive to deliver speeches and lectures? I often talk to the young adults and children of my parish; I even play football with the boys. I behave like one of them, as their friend, and not as the one standing at the rostrum authoritatively giving them good advice.

Christian education must create a sense of responsibility within the person so that we can be the owners of our country. The land, Motherland, family and language are divine things which have been given from above. We received all that from God but we do not take responsibility for it. We are not faithful stewards in our small Motherland. Faithfulness is a very important issue for Christian education.

Patriotism... Patriotism cannot be abstract. In the parish where I serve as a spiritual pastor, we often organize pilgrimages. It does not matter that these pilgrimages often look like excursions and do not have a religious motivations. Still, among the pilgrims there are people who realize the spiritual and religious nature of the pilgrimages and serve as an example for the others. During the pilgrimage people learn about their Motherland, about their values and see the deserted and destroyed churches. Taking part in the pilgrimage they become more responsible for their heritage. Our intellectuals play a great role in the preservation of our heritage. However there are intellectuals who do not have Christian values. Let us recall the “Lamentations” of Saint Movses Khorenatsi and “General Epistle” of Nerses

Shnorhali. This disease comes from the past, from old times. Ruben Sevak says “When you are sick in the head, your body starts to move abnormally.” Hasn’t the intelligentsia always served as an example to the nation?

As concerns our parish and parish service it should be stated that it is first of all a work with families and individuals. Many children come to our church, I require that parents bring their children to Church so that they can participate in the Divine Liturgies and receive Holy Communion. But I also forbid parents to force their children to motionlessly follow the entire Liturgy. And no parent will force a child to participate in the Liturgy for 2 hours.

One cannot consider himself a Christian just by lighting a candle. Don’t lie to yourselves. Christianity cannot exist without Holy Communion, and the Liturgy is a Christian’s highest point of piety. Children come and they feel free, so the Church becomes a beloved place for them. I consider Holy Communion to be very important for the spiritual and physical well-being of children, which is a leading issue in Christian Education.

EDUCATION AND LEGISLATURE

Legal regulation of the Education System Opportunities and Issues

Education and teaching was developed parallel to the development of mankind. The spiritual, cultural and religious ideology has its essential influence on the development of education and teaching. Education, like other fields of life, was implemented and administered by the Church and the ecclesiastical class.

Throughout the history of mankind and demography, the educational and cultural manifestations were gradually developed along with different branches of crafts, art and science. Our ancestors, contributing their wisdom to the education and upbringing of generations, have shaped, accumulated, refined, preserved and conveyed to us the mission of educating the generations and educating the citizens.

Currently, the state policy of education, which is the main path of development for the third Armenian Republic and the basis of our national security, is being completely reformed. The principles and directions of the reforms are defined according to corresponding programs and legal acts. The joint activities of the Church, state institutions, employers, NGOs and private and international organizations; cooperative implementation of curricula and teaching programs; and financial reforms, may be significant in the realization of reforms as a guarantee of quality of education.

Unfortunately, the Church is not sufficiently involved in the activities of the educational field. She must try hard to find ways and methods to take part in the reinforcement of the national school, in the preservation of Armenian identity, in the development of a child's value system and especially in the relationships of social cooperation underlining the extracurricular and vocational education. Additionally, the Church must work with the at-risk members of society and disadvantaged persons, particularly children. The legislature provides sufficient conditions for its implementation.

Let us try to observe the legislature of social services and its possible cooperation with the Church.

Currently the education is secular in character but the role of the National Church is still significant.

Article 8.1 article of the Constitution of the Republic of Armenia affirms it:

“The church shall be separate from the state in the Republic of Armenia.
The Republic of Armenia recognizes the exceptional mission of the Holy

Apostolic Armenian Church in the spiritual life of the Armenian people, their national cultural development and preservation of their national identity.

Freedom of activities for all religious organizations in accordance with the law shall be guaranteed in the Republic of Armenia.

The relations of the Republic of Armenia and the Armenian Apostolic Holy Church may be regulated by the law.”

The adoption of this law was not late. In 2007, the National Assembly of the Republic of Armenia passed a law on “The Law of the Republic of Armenia Regarding the Relationship Between The Republic of Armenia and the Holy Apostolic Armenian Church”. This law reflects on the role of the National Church in the educational field and its possible participation, particularly in the implementation of public education. The law defines in part:

“1. The Holy Apostolic Armenian Church has the right to:

a) Establish or sponsor kindergarten (pre-school) institutions, elementary, secondary and high schools, specialty colleges and institutions of higher learning, within the framework of the legislation of the Republic of Armenia.

b) Participate in the preparation of the scholastic curriculum and textbooks for “Armenian Church History” courses within state educational institutions, the defining of minimum requirements of instructors of said subject, and to present prospective instructors to the schools.

c) To organize voluntary scholastic courses within state educational institutions, utilizing their buildings and resources, coordinating the issues regarding the realization of courses with said institutions.

d) Contribute to the spiritual education of society within educational institutions according to the scope of the law.

2. Scholastic institutions established by the Holy Apostolic Armenian Church shall receive the same assistance that the state provides to other private institutions.

3. The state guarantees the implementation of the right to a religious education on a voluntary basis.”

Referring to the last article, we would like to emphasize that it refers merely to religious education, which may become a part of an educational program, and not to religious activity, which refers to religious organizations carrying out preaching and the spread of different beliefs.

It is obvious that item “a” of the first part of the law misses the primary vocational educational institution and the term “secondary school” is used instead of “mid-level”, which may cause confusion. These are technical lapses in essence, and we hope that they will not interfere in the cooperation between the National Church and professional education, the most accessible and prevalent sphere of influence.

Regarding the participation of the Church in the development of the subject “Armenian Church History” we may say that the legislation is not properly defined

and the standards were not set for the teaching methods and curriculum, which resulted in the material not being produced properly.

Let us refer to the 3rd article of the law on “Education” (adopted in 1999).

“The education system of the Republic of Armenia aims to reinforce spiritual and intellectual potential of the Armenian nation and preservation and development of national and universal values. The Armenian Church contributes to it.”

The result is that the teaching of the subject “Armenian Church History” was introduced into the curriculum of the public schools. Due to a lack of controls, sectarian teaching also permeated into the schools. We hope that the Armenian Church will not limit her involvement, particularly when the legislature grants other legal opportunities.

To have a complete understating of the foundation of the public education system, let us try to describe in detail the primary and basic components of the educational programs. Generally, a teaching program is the base of any level of education despite the way it is organized, the specific teaching methods, where it is implemented or which organization implements it. The guarantee of professional, educational and curriculum standards is very essential. But any level of education that is compulsory may also be supplementary. According to article 10 of the law on “Education”, the main components of the educational system include,

1. preschool education
2. primary general education
3. basic general education
4. secondary (complete) general education
5. special general education

Supplementary educational programs, which provide professional and general education, aim to meet the additional educational needs of students and specialists and to increase their qualifications outside of main educational programs.

The law defines supplementary education in general terms, in reference to both general and professional education systems. General education is filled with extracurricular education, which aims to create conditions for developing students’ interest, ensure their spiritual, aesthetic, and physical development and provide patriotic, environmental and practical knowledge. From an early age, education and professional career choice creates the base for a child’s future independence and their self-evaluation.

In developing countries, the standards for all types of educational and teaching programs are generalized and in addition to providing knowledge they create a basis for discovering and developing the child’s skills and abilities; for the formation of their value system. It may also serve as a basis for the professional career choice in cases where the country has a market economic system. The state system of general education is structured according to the mentioned principles but

it only for the main programs. The principles of extracurricular education should be reviewed. For example,

1. The aim of extracurricular education is to provide education outside of the general school program. Its intention is to create conditions which; aid the student in developing their interests; ensure their spiritual, aesthetic and physical development; and provide environmental, patriotic and practical knowledge by managing their leisure time. A goal is to discover and strengthen a student's skills and abilities.

2. Extracurricular education is implemented in educational institutions, creative and aesthetic youth centers, musical schools and art schools, clubs and resort camps or in other organizations or institutions which provide programs of general education.

We have already touched upon the subject of how the Church can participate in the development and realization of main programs of general education. We think that there are also real opportunities of cooperation and separate activities in the field of supplementary and extracurricular education, where the Church can play an essential role in the development of an individual's value system.

Unfortunately, there exists in our society vulnerable people and children, whose rights or opportunities of education are restricted for various reasons. They are people living in difficult conditions: invalids, victims of violence, orphaned and abandoned children or children who exhibit anti-social behavior or limitations of freedom.

The law on "Social Support" adopted in 2005 defines the concepts "harsh living conditions" and "at-risk persons" and the methods of providing them assistance. But I do not wish to refer to those definitions. According to the law, the vocation of "social worker" was created. It is the profession of people who provide social and humanitarian services. A considerable number of Church related institutions profess to provide these services.

Let us make reference to other laws as well, which will complement the aforementioned law.

According to the law on "education for people with special needs" it is possible to implement inclusive, home or methods of vocational education for disabled people or for people with special needs for education. All the aforementioned ways of teaching are recognized by the state as a way of implementing a defined level of education.

Let us identify and clarify the methods of cooperation.

Inclusive education is a developmental approach to the learning needs of all children, youth and adults, especially those who are vulnerable to marginalization and exclusion. Inclusive education is implemented in public and professional educational institutions, ensuring special conditions required for education. According to the RA civil code a person who requires special conditions for their education has the right

to use the service of an assistant and is provided the opportunity to contract for this service, privately between individuals.

Home education is utilized when a person's health prohibits them from attending classes in an educational institution, either on a temporary or permanent basis. The education is implemented by the institution where the person originally studied or by the state and accredited educational institution located near the person's residence as well as by teacher who provides individualized teaching according to a trilateral contract and has the corresponding license.

The participation of Church institutions in the organization of extracurricular or primary vocational education for disabled children will contribute to the development of children's independence, professional career choice, and development of social skills. This can provide them with an opportunity to be useful both to society and their own families. It is necessary to consider all possibilities which will help to develop the skills and abilities of these vulnerable members of society, in order to involve them in future society.

The idea of being gainfully employed in the future gives children optimism and self-confidence. The thought of becoming contributing members of society and to their families instead of a burden, guards children against feelings of inferiority. Adding in religious education will provide incomparable results which are pleasing to God.

The primary vocational and mid-level education systems are known to be more flexible because it is possible to prepare specialists in a shorter period of time. It responds to the continually changing requirements of the labor market and is accessible to low-income people.

In the system of professional education and training, the state policy must have two main directions: first to develop services which will meet current needs, and second to create policy that will satisfy future needs.

The educational institutions and interested organizations must equally study public needs, including the state of the labor market, and the needs of at-risk groups.

When predicting the future, they must also consider state policy, international cooperation and opportunities offered by contracts, mid-term projects, business strategies, opportunities in the public sector, employer management and market and socio-economic advancements.

Educational services may be defined as a transformational process during which some resources are modified to become adequate to satisfy specific needs.

But this perception is not yet accepted among the partners. For example, the educational institutions are not primarily interested in the future and professional success of their graduates. They are lacking in feedback from the graduates. The institution providing professional knowledge does not make any attempts to understand the requirements of the labor market or the employer. They merely

provide teaching for education and are not driven by the need to prepare competitive specialists for the labor market or provide future employment.

On the subject of employment, state policy is created using social partnerships and principle requirement. Analysis on unemployment and employment are performed taking into account:

1. The orientation of the professional education system according to the requirements of the labor market.
2. Free (internal and external) movement in the labor force
3. Social partnerships

The institutions that provide professional education and training and prepare specialists for the labor market are supposed to consider these results.

According to the law on “Protection of the employed and unemployed” for those that are unemployed and lacking a professional education, it would be expected to be hired for a job after receiving a six-month primary vocational education. Educational centers belonging to the Church could organize short-term vocational education.

According to article 12 of the law on “primary vocational and mid-level education” “Vocational Education and training is implemented in vocational schools and colleges, in other institutions of professional education, in educational centers of organizations, in prisons, and with teachers who have a corresponding license and can provide individual tutoring.” All these institutions may be considered as competitors, but it is possible to achieve cooperation between them. In particular, the organization of vocational education in prisons is noteworthy. Its aim is to give the prison population an opportunity to have a profession and employment upon their release. Current law allows priests to visit prisons and this opportunity can lead to further cooperation.

Under these circumstances, the Church and the organizations functioning under her jurisdiction have a good opportunity to initiate and organize effective organizations. For example:

1. to get information from local employers (and in certain cases also from foreign employers) and employment agencies about vacancies as well as about upcoming structural and other changes, which may lead to dismissals
2. to study the types of activities of accreditation and attestation, their requirements and general attributes
3. to “send” people seeking jobs “on assignment” to employers when there are possible vacancies: The best way to implement this is through contractual cooperation between employers and educational institutions and centers
4. to implement projects which will contribute to the development of education, to ensure the participation of students in these projects
5. to implement programs on education and learning for adults
6. to provide students and graduates with practical communications

skills

7. to implement regulations on graduates and assist them in finding a job, to provide the employers with specialists who have the necessary professional and required qualifications.

8. to organize professional training for the unemployed

9. to organize professional training for the disabled

10. to support organization of paid social work activities and other events ensuring a sufficient labor force

11. to take measures for the implementation of inclusive education and training

The precedents of the Church's participation in such activities are still few in number and the tie between the Church, the employer and the educational institution, in other words social partnership and cooperation, are not yet established. It should be noted that the legislature provides for the opportunity for cooperation and international and local practice proves its practicability. It is simply necessary to take the initiative and be able to make a good use of the opportunity of cooperation.

PRIMARY AND MID-LEVEL EDUCATION

The System of Primary and Mid-Level Professional Education and its Reforms in the Republic of Armenia

Well qualified Primary and Mid-Level Professional education and teaching is very important to the socio-economic development of the Republic of Armenia. It is one of the most significant contributing factors for economic development, and reduction of poverty and social equality throughout the country. The Republic of Armenia “Strategy Program on Overcoming Poverty” lists this educational development as a priority to counteract future structural changes in the economy. Specifically the qualitative primary and supplementary curriculum standards must be raised to affect the socio-economic aims of the nation. The issues of professional education and teaching are elevated and their solutions will provide an opportunity to implement teaching methods based on the requirements of the labor market, with specific re-training programs for those that have been unemployed for long periods of time.

Currently there are many private, international, non-governmental and state organizations in Armenia which implement many projects. At least one component of each of these projects is linked to the organization and implementation of education. These educational programs, while contributing to the economic development of the country, lacks an overall strategy, reciprocal relationships and consideration of the requirements of the local labor market. Relying on the present experiences, we can conclude that only in some instances is it possible to achieve effective results for economic development in the Republic of Armenia. What may be considered of more importance are; collaborative implementation of learning and teaching programs, formation of projects based on socio-economic development of the regions, study and monitoring of the labor market, improvement in the quality of education, and diligence in use of financial contributions, which are based on mutually agreed upon activities of state institutions, employers, NGOs, and private and international organizations. To address the aforementioned educational conditions, activities based on the study and monitoring of the labor market should be implemented through vocational education and training (VET). This will result in a modern and stable system of professional education in the Republic of Armenia. With its current course of development and specifics, the system will completely correspond to the similar system of Western Europe in the future. The professional education system was formed in Armenia at the beginning of the 20th century. During

its existence it has graduated thousands of specialists who have played an invaluable role in the development and formation of the economy of Armenia. Created for the specifics of the planned economic development of the Soviet Union, the system of vocational education of the Republic of Armenia reached its culmination at the end of the 80s in the 20th century. As a result of the sudden socio-economic crisis in the mid 90s, the system lost its former importance. Currently, 27 vocational schools and 16 colleges function in Armenia, which were established or re-opened in 2004 and 2005. Approximately 7000 students study and 20 professions are taught in these establishments. The list of professions available in vocational education, as confirmed by the government of the Republic of Armenia, contains 217 professions and their corresponding graduate requirements.

Next is mid-level education which aims to prepare, increase and deepen general and professional knowledge. The education looks to shape and reinforce professional abilities and skills of specialists who have met the graduate requirements of a mid-level education. In Armenia mid-level professional education is implemented in colleges and in separate institutions of higher education as mid-level professional educational programs. Currently, 80 state and approximately 30 non-state mid-level educational institutions function in all regions of Armenia, except for the region of Aragatsotn. One third of educational institutions (27 state and 15 non-state colleges) function in Yerevan as well as in Gyumri and Vanadzor. The number of students is roughly 28000. In mid-level educational institutions more than 100 professions are taught (out of 450 confirmed professions). They include different spheres, such as economy, information technologies, agriculture, heavy and light industry, healthcare services, construction, technologies, pedagogy, culture, social service etc.

Currently, students studying in vocational schools and colleges have primary or secondary education. Students are both from Yerevan and from other regions and towns of Armenia. In special cases, re-training courses are organized for adults but they are not offered on a regular basis.

The aforementioned educational institutions often cooperate with regional governments, village communities, local enterprises and organizations which help shape the list of professions and number of students of these institutions, according to their needs. Institutions of professional education also cooperate with public schools by organizing activities for the career development of pupils. They also cooperate with non-governmental and international organizations, which sometimes implement grant projects in educational institutions. Today the development of the economic sector based upon knowledge is diminished. It impedes the implementation of VET system reforms. Aside from these obstacles, there are also favorable circumstances that contribute to the implementation of VET system reforms: one of them is the increase in demand for skilled labor. It proves that the economy is dependent on professional education. Currently young adults prefer to get higher education and do not attach importance to primary and mid-level education. To evaluate the present

VET system, special criteria was developed in the Republic of Armenia, which discovered four main issues of the VET system. The first one is the insufficient opportunity for vocational education and training for young people and adults throughout their lives. Professional education is not readily available to young adults; there is no special system of professional education for disadvantaged and vulnerable members of society, the correlation and interrelation of primary and mid-level education with other levels of education is weak.

The second issue of the VET system is its low quality implementation.

Currently there are relatively no standards for primary and mid-level education. The process of developing professional criteria based on abilities and implemented with the participation of employers, is limited to only a few professions. The employer is not interested in providing support to the institutions of professional education and in defining their criteria for obtaining a position as a highly-qualified specialist.

The third issue of VET is the weakness of organizational institutions and the absence of cooperation. The features of the VET system are not clearly defined and planned, and there are no sub-structural organizations to support the educational institutions. The educational institutions do not have autonomy; they cannot regulate their academic, financial or administrative issues. Public partnerships have not been created in the Republic of Armenia.

The next VET issue is the inefficiency of resources i.e. their involvement, distribution and use.

To resolve the aforementioned issues, strategic priorities were developed in Armenia aiming to improve the VET system, which are as follows:

1. introduction of VET standards based on abilities
2. modernization of mechanisms for monitoring of quality
3. creation of a structure to providing technical support and ensure quality
4. improvement in utilization of funds and educational outcomes
5. optimization of VET financing
6. modernization of VET and creation of national monitoring

These priorities correspond to the VET strategy of Armenia, approved by the RA government.

The first priority of the VET system is the introduction of standards based on the abilities of vocational education and training. In Armenia the VET system provides education without taking into consideration the current demands of the labor market. VET must provide education, considering all the changes in the labor market and rely on these standards. It must prepare well-qualified specialists with adequate knowledge and skills able to meet the requirements of modern employers. Standards or criteria should be developed to accomplish this. The standards or

criteria should be developed according to the requirements of educational and state administrative bodies as well as educational institutions and students. The VET standards based on abilities, defines the skills which are necessary for work. These standards may become a basis for the development of teaching programs, curriculum, methods and training. According to the RA law on “Education” the curriculum of primary and mid-level education must be established by the educational institutions. It is suggested that developing standards based on abilities will create a tie between the VET system and the economic sector, education and the labor market. It is also necessary to make the standards and structure of the VET system correspond to the requirements of the labor market. Since the Armenian labor market does not meet the standards of the international labor market, it is difficult to tie it to the education market and at the same time, meet international requirements. It is believed that the labor market should meet international requirements and develop standards corresponding to these requirements, which will then guide the education system.

The second priority of VET is the modernization of methods for monitoring quality. To improve the methods for monitoring quality, we suggest providing standard requirements of quality to oversight committees and institutions of vocational education and training. This will result in intensifying of the requirements for quality of educational institutions, introduction of standards for oversight committees and make the monitoring and evaluation factors of education more transparent and clearer.

An accurately defined system for monitoring quality should be developed for the educational institutions and governing bodies. We offer to establish special groups that will implement the accreditation of educational institutions, evaluate and verify the administrative and pedagogic staff, permanently monitor the use of accreditation criteria and evaluate student’s introductory and final skills and knowledge. The third VET priority is creation of a structure for providing technical support and guarantee of the quality of education. The suggestions regarding the guarantee of the VET quality of education are connected to the additional use of modern mechanisms and equipments. Armenia is one of those unique countries where the state does not sponsor or provide equipment or administrative support or guarantee the quality of professional education and training. To improve the situation, the VET strategy offers to create an organization that will provide administrative support to primary and mid-level education. This new organization should be included in projects on retraining the VET administrative and academic staff. We offer to create “national center for VET development”, define the factors of the center, organize the training of the staff on the subjects of methods for VET administrative support and guarantee of the quality, and to ensure the productivity of the center.

The fourth priority of VET is the improvement in utilization of funds and educational outcomes.

According to the experts, the present VET system in Armenia is not

efficient. It does not properly meet the requirements of its clients and consumers i.e. it prepares specialists with non-sufficient professional knowledge and skills. The reason is that the education does not take into consideration the present requirements of the labor market and uses old methods. We think that it is high time to forget the old methods and develop new and modern educational methods. To obtain good results and ensure high quality it is necessary to study the labor market in order to find out the needs and wishes of the clients. New courses must be organized and monitored, to be assured that the needs and wishes of the client are being completely satisfied, as well as to discover the abilities of employers and employees, and study their employment issues. In order to improve the quality of professional education, it is necessary to use all classrooms and workrooms, to shorten lecture courses, and improve textbooks, teaching methods and practices. Students should be given the opportunity for study on their own. This will help students become more independent. However, some resources are necessary to ensure the accessibility of literature, informational materials and computers. A negative side to this is that teachers are currently paid according to the number of lessons they teach. This method of payment must be replaced. It is also necessary to teach the VET administrators the organizational methods, using new standards and rules of payment, to establish new multi-profile colleges, and to modernize the monitoring of work in educational institutions.

The next VET priority is the optimization of VET financing. International practice shows that in the financing of VET systems the State may assume the role of sponsor (covering all expenses), customer (buying of services), or investor (investing funds in order to obtain certain socio-economic outcomes).

In Armenia the State takes the role of sponsor. But it would be more beneficial if the State assumed the role of customer for example to provide corresponding resources for creating qualified and needed specialists and utilize their services in future. It would be profitable not only for the State but also for the VET graduates who would have more job opportunities in the future. We think that this aspect can occur with an independent employer also. The State can implement this component through changes in “government mandates”. Each year, educational institutions present their “business plan” as a component of “government mandates”. The business plan includes the syllabus and number of students. These indices are matched with possible employers and other interested parties. It is the right of the State to decide whether to provide funds for the “business plan” based on the proposed outcomes. To modernize the VET budget financing, Armenian authorities may also provide educational credits, loans or direct financial aid to students and their parents. The autonomy of the VET institutions enables them to make use of private funds; sponsors and creditors, private resources of students and their parents, resources of adult citizens, enterprises and social organizations. However, studies showed that VET institutions use only one of these resources: private resources of

students and their parents. Consequently, VET institutions of Armenia have unused financial resources.

The last priority of the VET is the modernization of the system and creation of national monitoring.

Its enactment requires the enforcement of the RA Ministry of Education and Science and the National Institute of Education. It is necessary to retrain a group of Armenian specialists to conduct employer research and develop professional standards and curriculum and teaching materials. It is also necessary to develop a retraining program for VET headmasters, develop new curriculum based on abilities and create a VET national information center.

The implementation of the aforementioned priorities will contribute to the improvement of the VET system, to its significance and increase in quality. Additionally, the economic sector based on knowledge will be developed. VET students will have more opportunities to study and find a job in the future. At-risk groups which do not have the ability to receive an education will be supported. The realization of this project will result in a reduction in unemployment.

Educational Reforms

Professional Education and the Labor Market

The policy of educational development in Armenia is connected to the motivation of the development of international education, which in turn is conditioned by the irreversible changes in the world's developing economy.

At the beginning of the 21st century, the development pace of the world economy and sciences are faster than ever. The intensive contribution and use of higher technology in the economic, industrial, and scientific fields as well as in various social fields, results in changes not only in national economies but also in the world market structure. The labor force faces new requirements; the demand for specialists with low qualifications decreases and instead highly-qualified specialists are required. Thus an intensive displacement of specialists occurs.

The industrial economy of the 20th century turned into an “economy of knowledge”, while society changed into an informational society or “society of knowledge” at the beginning of the 21st century. The traditional expression “human potential” turned into “intellect potential”. Intellectual work ceases to be a monopoly of only a small segment of society. More and more people are becoming involved in creative work. Parallel to the quick tempo of society's development, some universally basic problems arise (ecological, social, ethnic, etc), which can only be solved through joint activities and collaboration by international society. Under these circumstances, the main aim of education is not only to provide profound knowledge and teaching but also to educate citizens who will have the ability to make decisions and actively communicate. To resolve the above-mentioned problems, it is necessary to make not only financial and administrative changes but also contextual reforms to the educational system of our country. Needed are; a review of the state criteria and educational programs, contributions to information technologies, the creation of conditions for the improvement of pedagogues, and an improvement of the material and physical conditions of educational institutions. Efficient operation of the educational system is one of the essential aspects in creating solutions to address various social problems and needs - demands of a growing economy, development of the economic system, improvement of the population's educational level, increase in work-opportunities, reduction in unemployment and development of methods to overcome poverty.

Currently, the sustainability of businesses primarily depends on a regular increase in labor productivity and competition, both which require the presence of a well-qualified labor force. Even with the latest technologies, businesses cannot

profitably function for long if they do not have a well-qualified labor force. For the continuous development of businesses, it is necessary to have young, well-qualified specialists, who will be able to quickly respond to internal changes and provide stability to the organization despite the influence of external factors. For a permanent pool of young specialists, it is necessary to have a flexible educational system, which can provide well-qualified specialists adequately prepared for the changing and developing requirements of the economy. The former educational system was created based on current needs and trends, there were defined principles and mechanisms of financing. The system anticipated not only the needed number of specialists, but also provided all specialists with a job. All financial expenses were covered by the state budget, and the education was general and free to all. In the past, educational institutions closely cooperated with businesses, who served as a base for the educational institutions, where students received practical instruction deepening their theoretical knowledge. Since 1999, radical changes have been made in the educational system as in all the branches of the economy. At the beginning of the 90s, the development of the educational system in Armenia functioned without planned state policy. It faced two challenges. The system had to overcome the unprecedented hardships of a transitional period, particularly in regards to reduced finances caused by; the economic crisis, the impoverishment and stratification of the population, and the abrupt demand reduction in the labor market. Additionally, in a very short period of time, it had to satisfy new social and economic demands, which was almost impossible to satisfy due to the above-mentioned factors.

Since the beginning of the 90s, the transitional period; the widespread unemployment of manufacturing firms; the absence of a labor market and new associations paralyzed the primary professional education system for 10 years. In 1990, 91 institutions were operating in Armenia, with a student population of 47,000 students. In 2006, 6,500 students studied in 44 institutions of primary professional education (of which 28 provide primary education and 16 provided middle-school education).

The growth became noticeable starting in 2004. This was not the result of an interest by social partners or a study of the labor market, it was the result of state interest, conditioned by their obligation to create a complete educational system and ensure the civil rights of citizens. Parallel to the development of the economy, craftsmen, (primary professional education) and specialists (middle professional education) are strongly required.

According to researched theories on the needs of specialists for the labor market and economy, the government of the Republic of Armenia confirmed a list of 102 primary specialized professions, with 393 qualifications. In 83 state middle school institutions and in 28 non-state educational institutions more than 100 professions are taught, out of a list of possible 315 professions, confirmed by the RA government. Nevertheless, the education in these institutions is provided through

the indifference of the past. There are two obvious omissions: the requirements of the labor market are not sufficiently considered or are almost ignored and the employers and social partners are not actively involved in the creation of activities in educational institutions.

The following circumstances are typical for the relations between educational institutions, the labor market and social partners:

1. Teacher's professional qualification do not meet the current industrial requirements
2. Marginal tie between teaching and practical application, and in the case of practical application there is a lack of interest on the part of the employers
3. Deficiency in retraining the unemployed, deficiency in realization of industrial projects, and teaching for new professions
4. Limitations in the development of careers

Generally the tie between professional education and the labor market is weak, and the participation by social partners and the employers in the development of professional education is negligible. There are no modern technologies, educational devices, information technologies, computers and means of communication in many educational institutions.

All educational institutions need to be modernized and strengthened.

There are no science laboratories or work rooms in many educational institutions. The existing equipment is outdated and it is impossible to organize useful and laboratory lessons properly. The libraries do not meet the requirements of modern libraries in the categories of their space, furniture or technical support (electronic libraries). The library publications are also old. There are 1.5 million books in educational institutions, the greater part of which are physically and realistically out of date and are out of use. In recent years, the number of new published professional literature has been few and the acquisition of foreign professional literature (except for the Russian) is impossible to acquire due to inadequate financial resources and lack of knowledge of the foreign languages. In the field of professional education, there are a number of issues: the system for preparation of teachers is deficient, the quality of specialists' decreases and the system becomes old. There is also a problem of gender disproportion and the depletion of well-qualified specialists. The age of the teacher work force is also a serious concern. The average age of teachers is of 55 years, with one out of six being of retirement age. Taking into account studies, trainings and some discussion, we can note that the current educational system does not participate in the preparation of competitive specialists. Moreover, many employers are certain that the current educational system "provides potential unemployment".

Employers rarely consider the graduates of such system to be highly-qualified and competitive specialists. Although they are being hired and integrated

into the labor market, employees often face serious problems, because they do not have work experience, appropriate skills and knowledge. Currently, employers prefer to hire specialists who can start their work duties immediately. Employers do not wish to contribute financial or human resources to the advancement of the professional skills of young graduates.

Any economy, whether developed or developing, always has a need for educated, advanced and intelligent specialists, who will be able to respond to the changes of the environment, ensuring the stability of the economy. In the current market economy, the success of many businesses is primarily contingent on a well-qualified labor force. Only highly qualified and regularly improving specialists can provide the increased competition and productivity to the businesses.

Considering the importance of well-qualified human resources in the future development of business, cooperative projects were developed between educational institutions and the business community in many European countries, the USA and in other countries.

The most well-known types of cooperation between educational institutions and business are:

- consultation (both formal and non-formal)
- teaching and improvement of educational projects (for example, jointly created projects; long-term, average term and short-term courses; staff exchange; etc)
- research work
- collaboration between specialists and professors
- joint organization of educational practices
- miscellaneous - regular visits, jointly organized meetings, round tables, seminars, joint publications, participation in exhibitions, job fairs, and support by businesses for exceptional students

The cooperation between educational institutions and businesses may create new projects on modular teaching or other types of programs, which will be focused on finding solutions for specific problems in certain fields of the economy. Another aspect of cooperation is that the students in the educational institutions will have an opportunity to utilize their learned practical skills in partner-enterprises and gain work experience.

The work of students in different businesses is organized for the benefit of students. However, well organized projects may be beneficial for the students, businesses and educational institutions.

There is a high unemployment rate for specialists with vocational and higher education. The number of unemployed persons with a higher education is 18.1%, and the number of unemployed persons with a middle school education is 28.3 %. In contrast, many employers insist that they cannot find well-qualified specialists and workers.

One of the main reasons for the divide between the skills of the professional work force and the reality of occupational requirements is that in many educational institutions there are no “Career centers” or organizations conducting research on the changing needs of the labor market. Therefore, without learning about the changes and possible trends in the labor market, the educational institutions cannot create projects which will enable them to properly educate specialists to meet the requirements of modern employers. Inquiries made to employment agencies revealed that none of them cooperate with educational institutions and they do not communicate with the educational institutions regarding changes in the labor market or requirements of employers.

A substandard quality of professors also has a negative influence on the development of students’ professional skills. Professors who last received training during the Soviet Years (mainly due to lack of financial resources) currently work in many educational institutions and are unaware of or able to implement newer teaching methods. On the other hand, there are many well-qualified specialists in our country who have studied abroad but prefer to work in other professions for higher salaries. As a result, they do not convey their knowledge and experiences to young specialists.

In the Armenian educational field great attention should be paid to the human factor, as our country has limited natural resources. In 2004, the population of the Republic of Armenia was 3,210,000 people; with 840,000 in the 16 to 30 years old age group (26%). As such, this age group demonstrates the most significant potential.

Economic crises, social inequality, deterioration of traditional values and high unemployment worsen the living conditions across all layers of society including the youth.

According to official data, at present the unemployment rate in Armenia is 8%, while non-official data reports the rate at 30%.

22 % of the youth in our country are jobless and 56 % do not work within their chosen profession.

However, within the current job market, employers prefer to hire experienced specialists rather than novice employees, who are less competitive due to a lack of work experience. Currently, the requirements of the labor market are not stable or predictable. Today’s marketplace does not offer lifelong guarantees or consistent work. This results in employers preferring a flexible labor force, ready to upgrade their skills and knowledge to meet the demands of changeable economic requirements.

Businessmen consider the following three groups of personal qualifications when considering a potential employee:

1. personal attributes

2. common knowledge and general skills
3. professional knowledge and skills

Employers place emphasis on having positive mannerisms of the following **personal attributes**:

1. Self-discipline
2. Accuracy
3. Honesty
4. Respectful attitude towards colleagues and customers
5. Confidentiality
6. Good hygiene

Most specialists are required to have the following knowledge and skills:

1. Foreign language knowledge (English is compulsory)
2. Computer skills
3. Effective communication skills
4. Ability to work in group
5. Adherence to basic moral and ethical standards
6. Motivation and ability for self-improvement and supplemental education

The next important feature for employers is professional knowledge, which differs depending on the specific profession.

Employers often note in speeches that they prefer to hire specialists who have good knowledge and skills without adequate work experience, over those who have broad work experience but lack in the aforementioned characteristics.

Professional Career Development Issues in Public School

In a free market economy a students' professional career development is a focal point of secondary education. In the previous management system of the public schools the labor force supply and demand was not determined by the trends of a free labor market, but by the rules of administrators. A citizen was guaranteed employment and schools did not focus on training skills to meet the labor market. It mainly provided general and theoretical (at an elementary level) knowledge. Practical training was non-existent and graduates were not prepared with skills for the labor market. A students' professional career development was generally accomplished within the "Employment Education" program. This provided some practical skills applicable to everyday life and different career professions. In general, this type of education can sometimes reveal the personal preferences of students but it can only be called "career development" with a proviso. Additionally, we should note that with changes the "Employment Education" program can become a good tool for student career development.

In the past "Educational Enterprises" operated in conjunction with secondary education and select students received vocational training in trade professions such as; drivers, carpenters, locksmiths, and mechanics. But this too can only be called "career development" with a proviso, as the number of schools and scope of the training had strict limitations.

We think that by expanding the "Educational Enterprises" they can be used for professional career education and development, especially if they are combined with local educational complexes of varying economic levels. Educational Enterprises can partner with private enterprises and small and middle economists; for example mountain based metallurgical plants, agricultural "Arzni" complex or dairy companies. This approach may be useful both for the primary school and middle school education.

The transition to a free market economy demands great efforts from the public, to familiarize themselves with the labor market. The market economy provides for new approaches to professional career education and influences the standards of the development of a student's personal abilities, preferences and practical knowledge and capabilities.

The development and formation of students' own **ambitions** and **career** planning has become an important issue. These concepts had a negative meaning in

the past, but today it is recognized as important to develop a student's own abilities, capabilities, and positive self-evaluation skills which will greatly help the student choose the right profession and find his place in society.

We think that the 12-year secondary educational system provides ample time for students to consider these issues and allows for them to mature. When children mature they are more prepared and informed to choose a professional career.

We realize that it is necessary to change the approaches regarding the professional career development of students', but the situation today remains unchanged. No state policy exists in the public schools for promotion of a student's professional career development. Unfortunately, state policy on public education, the educational system, including criteria on secondary education and educational projects contain almost no references to policy on career development.

Today a few institutions, on their own initiative, conduct professional career development projects. The Mkhitar Sebastatsi Educational Complex has a history of such programs. Yerevan School #177 has also made attempts to implement these types of programs during the last two years. This refers to middle school education. However, private attempts are not sufficient to solve the problem.

The absence of projects or policy to form a distinct system for professional career development has a direct influence on the personality traits of school-dropouts.

Very often the student does not realize what kind of personal qualities and skills are necessary for his future career and chooses a profession without realizing its specifics and aspects. This can lead to disappointment, agonizing hard work and failure.

Many of the *teachers* are not well-informed on professional career development issues. They do not fully appreciate the role they can play in the solution of the matter. Many of the teachers and officials of the educational system state that "the criteria and program of any subject as well as the demands, themes and materials of all textbooks include professional career development." In essence, if the student chooses the profession of physicist, attending classes on "Physics" gives him an opportunity to develop his career.

Any subject taught at public school aims to assist the general education of future specialists but it cannot be confused with a planned and focused professional career development program that has specific standards.

Naturally, *parents*, the advisers of children, also have a great role in the professional career development of their children. But the increase of new professions in today's labor market reduces parent's understanding and it becomes difficult for them to advise their children.

As you see, the perceptions on "professional career development" are not yet clarified in our country.

In professional career development we fully understand that the following

skills and abilities must be developed in the student:

- To evaluate the capabilities of the students' personal abilities and inclinations
- Knowledge of the general requirements concerning the practical and personal qualities of different professions
- Awareness and knowledge of various professions and the specifics of that work, within the limitations of the school knowledge level and presented in a way that is easy and accessible for the student
- To realize the importance of students' qualified education to ensure the freedom and flexibility of their activities in the labor market
- Expansion of their awareness about the labor market

The aim of student's professional career development

The aim of professional career development in secondary education is to develop qualities during the career selection process, which will help graduates discover and clarify their personal preferences, and plan a career according to their abilities and the opportunities made available by society.

Issues and Challenges Today

- Formulate a state policy on professional career development programs for students
- Develop the principles of professional career development for the different levels of secondary education (primary, middle and high schools)
- Create various projects on organization of professional orientation for different levels of secondary education (primary, middle and high)
- Organize retraining of teachers, educators and social tutors on issues of professional career development. Much attention should be drawn to these issues
- Develop teacher's professional skills to aid students with problems in professional career development
- Raise awareness of the issues of professional career development among specialty groups who are engaged in program and curriculum development of different subjects, to ensure the inclusion of these issues
- Create educational project-programs for professional career development with joint cooperation between schools and business enterprises.
- Organize various events (exhibitions, competitions) devoted to the attainment of students' professional career development
- Raise awareness among parents on the issues of professional career development

Suggested Professional Career Development Guidelines

1. Provide children with easy to understand general information on different professions and trades, and their importance (for example what the specialist creates and how important his work is for the country and mankind)

Such lessons are already included in existing textbooks but they are few in number and sporadic (good examples of such lessons can be found in the course “Life Skills”). Procedural manuals and guidebooks do not focus teachers’ attention on the professional career development of a student. This issue needs a conceptual approach, which will enable the creation of a modern policy for the students’ professional career development and turn the issue into one of importance at all levels of educational system.

2. Continue clarifying the necessary knowledge and skills for all professions for use at the middle school level. This will greatly contribute to the development of a student’s personal skills. We think that it is the teacher’s duty to explain to students how the knowledge of chemistry, physics or language will aid the future physician, pilot, hairdresser, etc. We do not accept the theory of many experts who insist that it will lead to pragmatism by urging students to focus their studies on specific subjects. We do not speak of the motto “Learn because you’ll need it”. A student must know what knowledge and skills are needed for a good specialist, and what the specialist does.

In modern textbooks the sciences are broadly represented but often don’t relate to modern life and are not practical. The student should know how today’s class lesson relates to the science, technique, and modern directions of industry such as high technologies, communications, biotechnology, nanotechnology etc. Additionally, students must be aware of how they can participate in the advancement of life with their personal knowledge, talent and skills, upon their graduation.

Recently, in the journal “Pedagogy” (“Round Table” 2006, 3-4) S. Galoyan has noted “Textbooks are still made within the frameworks of developing educational norms, and provide the students with ready-made knowledge. They are presented as universal truths because the history of their development, their advantages and disadvantages and their limitations of use, are not questioned. It is clear that these facts create a complex of intellectual debility. All truths have already been discovered and the student has only to grasp it.” Instead it is necessary to instill in the student the self-evaluating skill of “I can...”

3. In high school the issue of students’ professional career development is unique and varied. Here the characterization of professions and the discovery of the ties between them become more important. It is necessary for the students to know the relationship of different sciences and professions with subjects taught at school.

Young adults, who are on the eve of their adult life, must give serious consideration to self-affirmation, effective involvement in social life, and the value of their chosen profession and its demand in the labor market. The student

must differentiate ability, talent and gifts from capability and skills. The students must evaluate themselves, and must be able to plan for their future, career and advancement.

The system of professional education prepares the students for economic and social work. As a rule, graduates of these institutions receive a degree. Secondary education must ensure the student's professional career development i.e. development of general skills and qualifications necessary for any profession within the limits and means of the schools. Professional career development has a more board social scope. It is a problem of many state administrations and this report is merely a reflection on some issues of general education.

EDUCATION AND NGOs

The Role of Social Service Organizations and Social Organizations in the Development of Extracurricular Education

The system of extracurricular education that existed during the period of the Soviet Union was effective, accessible, organized and of good quality. However through the pressure of some factors (mainly social) the system was completely destroyed. Since the start of the transitional period of independence, social work organizations have entered the field of extracurricular education. But during that phase, social field activities were focused on solving the vital problems of at-risk children (homeless, invalid, emigrant, and orphaned). Additionally, school education lost its former vital insight, and extracurricular education was deemed unnecessary. Today, many sociologists explain that young people, who grew up during the transitional period, are less interested in classical music because extracurricular education was discontinued. However, in the mid 1990s, a shift occurred in the field of extracurricular education.

Extracurricular education was re-organized and remained exclusively within the framework of public, social work, religious and international organization activities, mainly because of their success rates. The social work field was more flexible and corresponded to the expectations and demands of society, as state institutions yielded to the social work field because of their human resources and accomplishments. The transfer of extracurricular education to public institutions and social service organizations is a trend in the world. In some countries this field is initially given to religious organizations. In Armenia both approaches are in use. This occurrence introduced new elements to the extracurricular education, for example Bible study or development of such social skills as tolerance, multi-cultural acceptance, conflict resolution, communications and responsibility. These skills supplement what is lacking in secondary and even higher education with the purpose of shaping an individual.

According to studies, students spend a considerable part of their day outside of school. When asked “How do you spend your leisure time?” many answers of senior level students are cause for concern and we may conclude that schoolchildren do not plan their day and spend it spontaneously. This time should be used in a productive manner, directed towards the further development of students’ creative abilities. The distinction of modern times is the unprecedented development of science and information technology. The moral values have changed and are more difficult and varying. The student is not interested in subjects that don’t provide

spiritual nourishment or subjects that don't allow for active participation or self-initiative. Educational institutions cannot keep current with changing needs. Social service and community organizations as well as public organizations resolve issues such as proper housing for children and young adults. As a result, crimes committed by children is decreased, students begin to make scholastic achievements, the skills and abilities of young adults are developed, they receive an education and are able to gain employment.

There are some omissions in this field. It lacks methods for working with children and investigative and domestic research. Specialists who work with children and even legislative children's rights activists are not familiar with the guidelines of "Convention on Children's Rights" which Armenia signed in 1992. The "program of activities of the RA government from 2004 to 2015" was formulated based on the Convention, and includes steps which aim to organize extracurricular education. According to the provisions of the Convention, each year the government is obliged to add provisions to the governmental budget for implementation of such projects.

Another demonstration of government support is the "Doctrine on Non-formal education" accepted by the RA government in 2006. It increases the practical opportunities of the field by turning extracurricular education into vocational training, a very popular field world-wide.

The activities of social service organizations and public organizations contribute to the development of extracurricular education. Their projects utilize modern teaching methods which are based on computer technologies. These methods cannot be implemented in public educational institutions due to a lack of computer technologies.

Social service organizations and public organizations that provide extracurricular education demonstrate that with comparatively limited teaching intervals and financial resources, it is possible to achieve positive results in a short period of time.

However, educational and teaching projects of public organizations often function separately and without coordination. In order to maximize the results of activities of social service organizations and public organizations and to increase their role in the development of extracurricular education, the following suggestions should be considered:

- Utilize the experience of public organizations (which practice new methods, respond quickly to the labor market, work out educational materials and cooperate with social service organizations) and collaborate with institutions providing formal education
- Develop one joint center to systemize and guide the educational and teaching projects implemented by international organizations.

The role of the Pubic Sector in the Development of Vocational Education

In Armenia the development of vocational education is connected with the solution of some issues, which may be divided into groups.

Issue # 1

Vocational education is only based on low quality work experience and on-the-job training.

Issue # 2

The new generations of tradesmen are not able to start their own businesses, and are engaged in low-paid and low-grade work

Issue # 3

Tradesmen are unable to use new technologies and modern methods

Issue # 4

There is no forward development of trade-work or increase in its appeal

Issue # 5

The pace of profit-increase is considerably less than the existing profit-increases of other spheres of the economy

Issue # 6

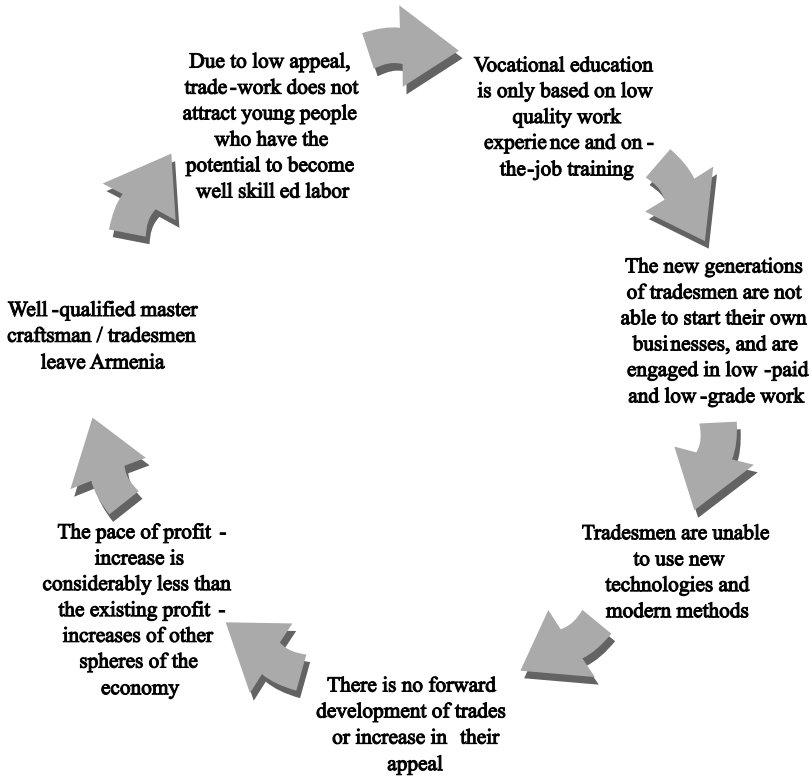
Well-qualified master craftsman / tradesmen leave Armenia

Issue # 7

Due to low appeal, trade-work does not attract young people who have the potential to become well skilled labor

If we observe all these issues as one, we can see that they are elements of one complete organism. Their existence is interdependent and by its conduct (behavior), any area of the system influences the stability of elements of the complete organism.

In the following diagram we describe the issues in their entirety.

Possibility of breaking the “vicious cycle”

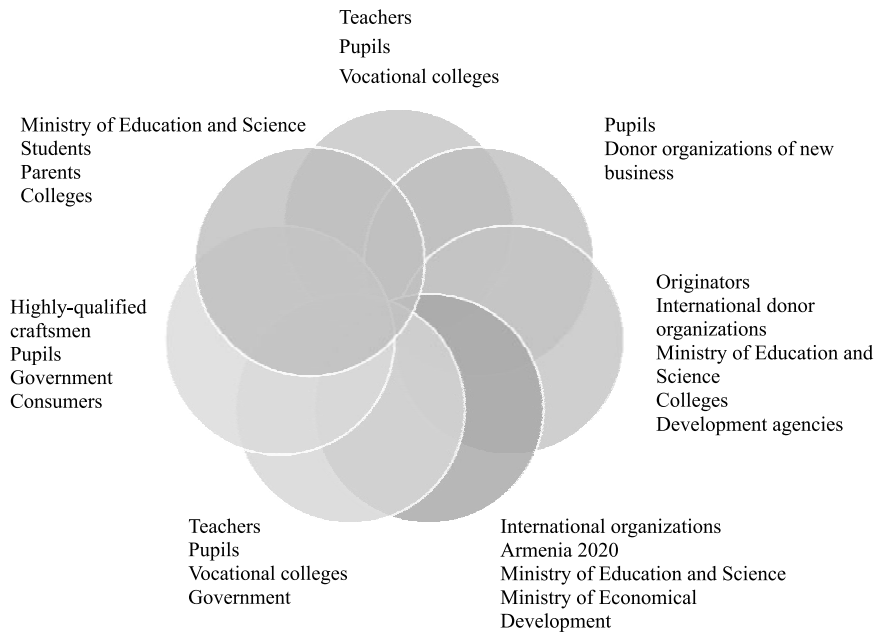
It is obvious that the system is part of one large “vicious cycle”. The cycle can be described by different viewpoints. Each time we will have a new cycle. In fact, a separate issue can be a part of different cycles.

The well-known and main conditions of splitting the vicious cycle are:

- With efficacious use of inner resources it is possible to break the cycle only from inside the system
- At least 60% of the active participants of the cycle are apt to change the existing order
- Cycle is visible to all participants of the cycle
- The participants in the cycle are able to identify the roles needed for breaking the cycle, and everyone is ready to take the adequate responsibility of his role

Let us see the groups that are included in the aforementioned cycle.

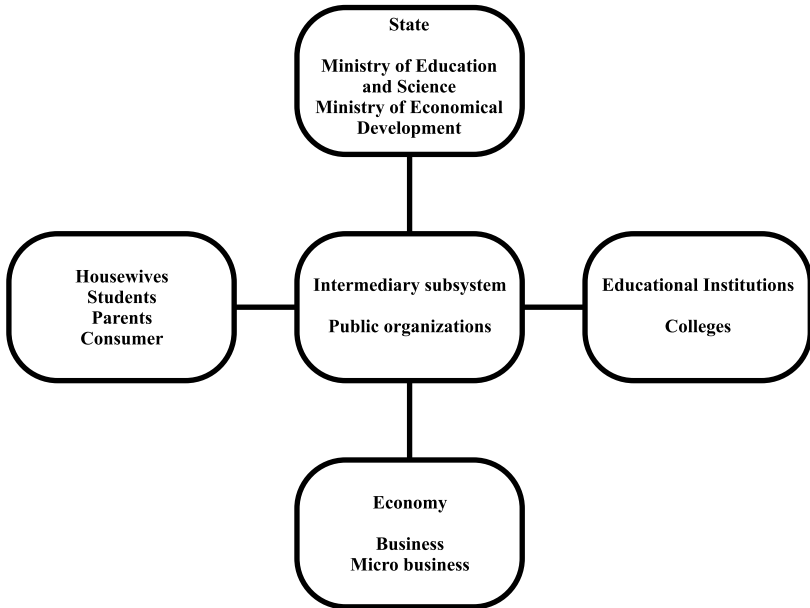
Issue Participants

It is essential to discover the role of public organizations in the breaking of the cycle.

The system may be described by the following way

The Role of Public Organizations Diagram

The role of public organizations

- Discovery of a general image of the field of vocational education
- Presentation of a general image to the participants
- Development of dialogue between the participants
- Initiative to create new roles in the general image.

**“Lifelong learning: development of vocational education
Role and Perspectives of Cooperation between International Organizations”**

The aim of this report is to briefly present the issues existing in the field of elementary and mid-level Vocational Education and Training (VET) as well as the role of international organizations in finding solutions.

According to the Memorandum on “Lifelong learning” accepted by the Commission of the European Communities, learning starts at preschool age and continues up to pension age and includes three basic categories of learning activity; formal, non-formal and informal.

Formal learning takes place in educational and training institutions, leading to recognized diplomas and credentials.

Non-formal learning takes place alongside the mainstream systems of education and training and does not typically lead to formal certificates. Non-formal learning may be provided in the workplace and through the activities of civil society organizations and groups (such as in youth organizations, trades unions and political parties). It can also be provided through organizations or services that have been set up to complement formal systems (such as arts, music and sports classes or private tutoring to prepare for examinations).

Informal learning is a natural accompaniment to everyday life. Unlike formal and non-formal learning, informal learning is not necessarily intentional learning, and may not be well recognized by the individuals themselves as contributing to their knowledge and skills.

The main principles of modern learning should be:

- To place focus on the student
- To ensure equal opportunities for everyone
- To ensure quality of education and its modernity

Let us examine the challenges existing in the fields of elementary and mid-level Vocational Education and Training.

Private educational organizations/NGO partners do not participate in the development of educational curriculum or teaching programs, except for a few cases which, however, do not have an influence on the situation as a whole. It should be stated that educational curriculum and teaching programs are not based on

“fundamental skills”. In order to solve problems it is necessary to address the issue of involving social partners in the management and reforms of VET. It is required to create stable mechanisms of cooperation at all levels (local, regional and national).

To ensure the continuity of education it is mandatory to include the class credit accumulation and class credit transfer schemes in the system of primary and mid-level education.

The state and very often the society do not consider the non-formal and informal educations as complete education. During recent years many specialists changed their professions by participating in various trainings, but the certificates from these trainings are not recognized by the state. As such, we should create mechanisms for the formalization of non-formal and informal education.

In order to instill confidence in society and in Private educational organizations/NGO partners on the system of VET, the accreditation of teaching programs must be implemented by an independent body.

To increase the efficiency of learning it is necessary to introduce new methods into VET institutions which will ensure more productive learning. The practice of modern educational technologies is very essential.

The tie between education and the labor market is very weak in Armenia. As a result, the graduates of the elementary, middle and higher educational institutions join the ranks of the unemployed despite the fact that the developing economy of Armenia has a strong need for highly-qualified professionals. The issue of gathering and analyzing the information (at local, regional and national levels) on the labor market is an important factor for increasing education efficiency.

Unfortunately, the elementary vocational and middle professional education is rated low in Armenia. In order to raise its rating, it is necessary to implement certain policy at all levels. It is necessary to raise the awareness of the society by organizing publicity. Every VET institution must implement an active marketing policy. Professional education should be regarded as a service offered to the educational market, which can be “sold” as other products.

Another important issue is the professional qualifications of staff at VET institutions (administrators, professors, masters etc) and their attitude towards their work. New economic opportunities require new professional abilities and new attitude towards work. The physical condition of buildings at many VET institutions and the material and technical resources are physically and realistically out of date and cannot guarantee modern and qualified professional education.

Drop-outs are considered to be a main target group for VET institutions. Adults are not considered to be part of a target group but they can also be offered educational services directed to their professional, cultural, civic and individual development. VET institutions must be more actively involved in civic, social and cultural projects. By broadening their field of services, professional educational institutions can also expand their financial resources.

The main part of VET institutions as well as other educational institutions is not accessible to individuals who require special conditions for education. Ensuring equal conditions for everyone is one of the most important issues for any society. Making the VET institutions accessible for individuals who have marginal abilities will enable them to get a professional education adequate to their abilities, thus becoming a full member of society.

To resolve the aforementioned issues, projects must be implemented with the participation of all interested parties (the government of the Republic of Armenia, Private educational organizations/NGO partners, local government, international organizations etc). For many years, international organizations have actively supported the development of the VET system in Armenia.

With the financial support of the German government, GTZ implemented an investment project in middle school education for the banking sector. Within the frameworks of this project, the Finance and Banking College was opened in Yerevan.

In 2003, within the frameworks of the EU TACIS program, the European Union supported the development of VET. Within the structure of the project, the strategy and concept of VET institutions was determined and the law on “Elementary and middle school vocational education” was adopted. A large program aimed at the development of VET was implemented.

UNDP (United Nations Development Program) also carried out a project on the development of the VET. Educational criteria of many professions was developed, and structural conditions and material and technical resources of some VET institutions were improved.

In addition to the aforementioned, other international organizations (DVV international, USAID-CHF, Anushavan Abrahamian Foundation etc) have also supported the development of VET. The support of international organizations is very important to the development of the VET in Armenia.

The development of the VET is one of the program components of activities of the European Union “neighborhood policy” in Armenia, which means that the EU will continue supporting the development of vocational education in Armenia. The programs of European cooperation such as “Leonardo da Vinci” or “Grundtvig” may play an important role in the development of the professional education in Armenia.

These programs enable the forming of consortiums between VET institutions of different countries and allow them to conduct joint projects, offering the opportunity for an exchange of experiences in raising the qualification of specialists, and for international cooperation.

Unfortunately, Armenian institutions cannot participate in the “Leonardo da Vinci” or “Grundtvig” programs. But the participation of Armenian institutions in these programs will provide new opportunities.

EDUCATIONAL REFORMS AND EXPERIENCES OF CIS COUNTRIES

TBILISI YOUTH HOUSE FOUNDATION PRESENTATION PAPER

Due to global economic, socio-cultural and technological changes many countries face the necessity to initiate and implement new substantial educational reforms. Like many other countries, Georgia accepted the challenges of a new decade and started the introduction and implementation of new reforms in various fields of life including education.

The new Education Reform – Project Ilia Chavchavadze – aims to reform the primary, general secondary and higher education system in Georgia. The Ministry of Education and Science of Georgia is responsible for carrying out the reforms. Through its implementation, Georgia aims to give young people a modern qualified education, thus giving them a unique chance to fully compete in the international labor and educational markets.

The Education Reform Project is managed by a Project Coordination Center. The Coordination Center, which was established by public law, assists the Ministry of Education and Science in implementing the education reforms. The Coordination Center ensures the effective cooperation between the different subcomponents of the project and coordinates their activities. It assists the team leaders of the Project subcomponents in organizing trainings and study tours, and participates in making decisions.

The Project Coordination Center carries out its activities according to the regulations and requirements of the World Bank and Georgian government statutes. The Center provides administrative support to the project, and assists with procurement, financial management, project evaluation and preparation of relative reports.

The center is staffed by local personnel who are competitively selected. It is headed by a director whose candidacy must be approved by the president of Georgia upon the proposal of the Minister of Education and Science.

The Education Reform Project comprises the following subcomponents:

- Teachers Professional Development
- Unified National Examinations
- National Curriculum and Textbooks
- Education System Policy and Strategy
- Education Management Information System
- Public Relations

Professional Development of Teachers (PDT)

The primary aims of the subcomponent is to; create a durable and flexible professional development system for teachers; raise professional qualifications of the educational staff; and enhance individual skills and knowledge. This will provide an education system with adequate personnel to successfully implement the education reforms, and improve teaching practices and student learning.

Here are the main objectives to be achieved in order to ensure the teachers professional development:

1. Raise awareness among the educational community on the necessary changes in teaching practices and overall implementation of the reform.
2. Elaboration of the Educational Staff Professional Development Program, which aims to encourage the involvement of educational staff in the reform process, improve their professional mastery, and promote cooperation among each other. The program will incorporate:
 - School Grant Program
 - School Networks
 - School Based Professional Development
 - Nationwide Teachers Forum
 - Subject-specific professional development corresponding to the new national curricula for primary and general secondary school teachers
3. Quality assurance system for teaching practices
4. Development of accreditation mechanisms and professional standards for teachers

National Curriculum and Textbooks subcomponent

National Curriculum and Textbooks subcomponent will develop:

1. National Curriculum for secondary schools in Georgia
2. Methods and techniques for introducing National Curriculum
3. A system of evaluating performances according to the National Curriculum
4. Recommendations for improving the study process at secondary schools
5. Major directions for writing textbooks and designing supplementary materials
6. Mechanisms for textbooks and supplementary materials provision
7. Plan of activities concerning inclusive education

National Curriculum includes the following elements of the study process: standards for each subject, key principles and methods of learning and teaching, recommendations for organizing school life, priority methods and approaches and so on

Six expert groups, divided according to subject, are working on the National Curriculum:

1. Georgian Language and Literature
2. Georgian History and Social Sciences
3. Natural Sciences
4. Foreign languages
5. Aesthetics/Handicraft/Physical education
6. Mathematics

The group on Georgian History and Social Sciences is working on the curricula for History, Geography, Religion and Civic Education courses. The group on Natural Sciences is working on the curricula for Chemistry, Physics and Biology (both integrated and cooperative versions). The group on Foreign Languages is designing the curricula for Russian, French, German and English language courses. The experts comprise not only the staff from the Education Reform Project but also Consultative Councils.

Consultative Councils include teachers, parents, students, representatives of academic circles from higher education and scientific institutions as well as authors of previously published textbooks.

Simultaneously, workshops for Georgian publishers are being organized regarding new standards for publishing relevant textbooks. Also, seminars are conducted for authors that have been proposed by the publishers, editors and marketing specialists in consideration of modern textbooks and modern market requirements.

Education System Policy and Strategy (subcomponent)

Creation of the Education System Policy and Strategy subcomponent was preconditioned by the absence of an education policy. During the time of Soviet rule, the Ministry of Education and Science of Georgia was not required to develop education policy since it was largely regarded as a body which merely executed directions from the Center (Moscow). Since Georgian independence, the Ministry faced the necessity to design and implement national educational policy. Because the Ministry did not have the personnel with appropriate experience to implement such policy, the subcomponent assigned to work on this issue was incorporated into the Education Reform Project. The group working on this subcomponent is regarded as a technical advisory group to the Minister. They develop several possible versions (models) of solutions and propose them to the Ministry officials for a final decision. Thus it can be regarded as a “think tank” at the Ministry working on management issues:

Currently the group is working on the following issues:

1. Reorganization of educational system management structures
2. Optimization of human resources
3. Optimization of physical resources
4. Optimization of financial resources

Harvard University provides consultative services to this group.

Education Management Information System (EMIS)

The purpose of the Education Management Information System (EMIS) is to provide necessary, relevant and reliable information to the education system units and stakeholders in a timely and appropriate manner on their proper functioning: appropriate management, planning and decision taking.

In more general terms, EMIS aims to create conditions for providing:

WHAT Correct/reliable/content-oriented/adequate information

WHO Stakeholders (persons/departments/structural units/agencies etc.)

WHEN Timely

HOW In a relevant form

WHY For proper management, planning and to make adequate/correct decisions

The group is working on the following issues:

1. National Census of K12 schools
2. Intranet of the Ministry of Education and Science
3. Education Geographic Information System (GIS)
4. Information web portal of the education management system

Public Relations (subcomponent)

The Public Relations Subcomponent provides exhaustive information with regards to the implementation of education reform in Georgia. The sociological research has a systematic character to study public opinion, so that the views of interested persons are fully considered while implementing the reform. This provides a constant links between the public and the reform group:

The subcomponent:

1. Holds press-conferences
2. Provides information to the press regarding reforms
3. Creates video clips on the reforms and shows them on public TV
4. Organizes regional presentations and discussions on the project
5. Issues periodic informational bulletins on the activities within the framework of the reforms

6. Conducts public opinion polls, the results of which will be appropriately disseminated while carrying out the reforms

Most educational programs implemented by the Tbilisi Youth House Foundation (TYHF) are developed taking into consideration the Educational Reform elements and principles. In addition to their educational objectives, the programs promote social integration of children and youth of different social groups. Involvement in the programs helps form their personalities and raises their awareness of basic human values.

The Tbilisi Youth House Foundation (TYHF) is a Georgian non-governmental organization that improves the livelihood of socially unprotected and disadvantaged people throughout Georgia through programs that promote self-reliance, physical and mental well-being, community development, and emergency response. It is the mission of the TYHF to provide a safe, loving and life-enhancing environment for all.

During the years of its activities the TYHF has created and implemented many different educational and rehabilitation programs and activities. Most of them considered work with children and youth, young people and adults- giving them additional access to quality education and marketable skills, which they could not afford due to their vulnerability. Quality learning is not a subject of luxury which should be given to people only after basic needs are satisfied: education should be given high priority in any life circumstances. How far a country develops is greatly dependent on the performance of its education system and quality of learning. “Learning” is a way to freedom - in a very broad sense of the word. The following objectives are targeted to attain the organizational mission:

Educational/vocational training: The TYHF offers classes in foreign languages, computer skills, art, media/journalism, dance, music, drama, video and photo production, small business development, organizational development of non-governmental organizations (NGO) and youth program development. Classes are supplemented with recreational activities and special events, such as visits to concerts, dramatic performances and art exhibitions.

Media/journalism program: Under the guidance of experienced journalists, participants obtain skills in media/journalism and publish their own newspaper. The newspaper features youth success stories, personal commentaries by youth on issues of concern, their life and activities. Media equipment and software also enable students to learn ***video/photo production***.

A special course is given on ***conflict transformation***. Through participatory problem solving, education for peace, non-violent communication, peer negotiation,

and mediation, the course encourages positive attitudes in participants towards other ethnic and religious groups, and develops leadership skills which enhance community service and small business development.

Psychological Counseling: Participants are vulnerable youth - internally displaced persons (IDPs), orphans, and public school students lacking access to after-school enrichment programs. Qualified psychologists work in close cooperation with classroom teachers to identify youths problems, provide counseling where needed on an individual or family basis, and track youth progress while dealing with these problems.

Inclusive learning: Specially developed programs aimed at social integration of normal, and handicapped children, at-risk-children, and orphans through a learning process and various joint activities.

Involvement of both ***local and international volunteers*** plays an essential role in the success and sustainability of the TYHF. Local and foreign volunteers provide instruction and educational classes, conduct seminars and workshops on various topics, and assist with activities and events on a year round basis.

Life-long Learning: Programs involve the adult population (especially women) and offer quality vocational training programs and different courses in professional skills improvement.

Clubs activities: In following established traditions, the TYHF has raised a new generation of Georgian youth-volunteers, who have initiated numerous clubs at its foundation. A Cinema Club, Debate Club, Ecology Club, TV/Video Club, Tour-Guides and Interpreters Group - these are not a complete list of the groups established by youth-volunteers in the framework of different programs and activities. At present they are actively involved in the TYHF everyday life through decision making and active participation. This practice grew from a positive tradition of involving youth in peer-to-peer education, teaching them tolerance and charity. Regardless of gender, class or age many of them have the opportunity to receive additional access to quality education, participate in organizational trainings and special programs, and receive scholarships for their successful studies and work.

Report: Reform in the Educational System of Ukraine

At the end of 2006, through the initiative of the Ministry of Education, an inter-disciplinary conference was convened dedicated to the issues of improving the field of Science in higher educational institutions. The purpose of the conference was to discuss the transition of the higher education system to a new level of standards, an agreed upon condition of the Bologna process, which the Ukraine joined in May 2005.

It is planned that the Ukraine schools will completely convert to the Bologna system of education by 2010. Time frames were agreed on by a working group of the Bologna process and outlined in the Bologna declaration: 2007 - monitoring of activities of the Ministry towards realization of the objectives of the creation of the European Higher Education Area; 2010 - a complete adaptation of the higher education system to meet the requirements and principles of the Bologna process.

For implementing the conceptual principles in the Ukraine, it is mandatory:

- To improve the two-cycle structure of higher education
- To adopt transparent and comprehensible grading systems for diplomas, academic degrees and standards
- To utilize the unified system of unit credits and diploma appendixes
- To consider the European organization method for accreditation and quality assurance control of education
- To support and develop European standards of quality
- To remove all obstacles for transference of students, teachers and researchers
- To introduce modern approaches of integration of higher education and science for preparing master's and postgraduate students
- To guarantee further development of autonomy and self-governance in the higher education system and science departments

It should be noted that the Bologna process is an important mechanism for the optimization and mutual understanding of relations between countries and their educational systems. However, reform and modernization of the national higher education should be realized at two levels. As it is known, the two-cycle system of

training provides for the adoption of the European system with clear and comparable academic degrees. In the Ukrainian higher educational institutions, its introduction is frequently a change from the currently used training program of “specialist” to a system of bachelor’s and master’s degrees. During the conversion process, the problem that frequently occurs is that the replacement of the entire program with a two-cycle system happens systematically. Therefore, no attention is given to the impact of the introduction of essential changes to the program.

Introduction of the two-cycle educational system provides that the baccalaureate, the academic degree given after the first cycle of education, is an acceptable level of qualification for the European market.

After analyzing the modern changes of the legislation in the sphere of education, we can confirm that currently university structures are being intensively reorganized, and administrative reforms and some reorganization are being made in the educational system.

The semester-based system, which divides the academic process into separate parts, has already been introduced in the majority of higher educational institutions. Additionally, the student is now evaluated on a 100-point scale instead of the traditional 5-point scale.

According to a decision made by the board of the Ministry of Education on April 24, 2003, the introduction of the European Credit Transfer and Accumulation System is considered progressive, taking into account a series of disadvantages of the former grading system.

The Ministry of Education is making reforms to the system of higher education with the aim of regulating the system of higher educational institutions and improving their efficiency. However, there are a number of problems which hamper the process of joining the European Higher Education area for Science. Specifically, since 2000, the number of young scientists has increased from 13,000 to 17,600 in 2006. The number of defended thesis has also increased: in 2000 by 9 % and in 2006 by 25 %. On the average there are more than 3,000 post-graduate students and 150 doctoral candidates. But a question emerges: why is the average age of Doctor of Science candidates in the range of 50 of 60 years?

The Minister of Education proposes to create a strategy for encouraging and attracting students to scientific work: for example, to award a grant to the best research worker for a study tour abroad. The Ministry of Education started to develop the concept of a state program called “Science in the University - from 2008 to 2010 years”.

Although the transition to the Bologna process is proving to be long and difficult, its introduction has already yielded positive results. Completion of the reformation of education enables the creation of a unified labor market of highly qualified applicants, and guarantees transference of academics and students through the standardization of academic degrees and diplomas of higher education. At the

same time, competition is broadened in the educational services market, which compels Universities to enhance their status by improving the quality of education and ensuring a level of knowledge which guarantees the student's ability to get a job in the European labor market in the future.

The Council of Ministers has confirmed that from 2007 to 2010 the reform of the school educational system, and the creation of the program 'Future School' will be implemented.

In accordance with agreed upon concepts, a system for general education will be developed with a high level of technology and teaching methods, increased information distribution, and with skilled personnel for the educational institutions.

The main aim of the project is to improve the delivery of educational services and to implement innovative models of modern institutions, the activities of which lead to the advanced development of the educational system.

The program will be implemented in two phases. During the first phase (from 2007 to 2008) it is planned to ensure the improvement of legislation; to corroborate technical specifications for construction of new or reconstruction of existing school buildings; to develop the teaching staff and define the conditions of payment for labor; to organize the operations of the newer institutions; to introduce advanced innovative technologies; to prepare and publish educational literature; and to set up informational and library centers.

During the second phase (from 2009 to 2010) some of the planned initiatives are; to involve the students of modern institutions to participate in Olympiads, contests and tournaments; to research the system of vocational education; to prepare and print publications on issues regarding the functioning of modern institution; to establish good relations with international organizations and educational institutions; to participate in the implementation of international educational programs; and to participate in the activities of youth organizations.

There is an additional aspect to the reform of the educational system. This year, 30 percent of the students in Ukraine (in Kiev it as high as 95 percent) were tested on the subjects "Ukrainian language", "Mathematics" and "History of the Ukraine". It is the option of the students to have the results of the tests considered as entrance exams for institutions of higher education.

Development is the Only Reliable Base for the Stability of an Organization

The plan of the presentation

- Factors Inhibiting the Development of Social Work
- Stability Factors
 - Primary possibilities and risks
- Priorities and Main Tasks
- Activities of the Mission
 - Programs and Projects

Factors Inhibiting the Development of Social Work in Belarus

1. Shortage of financial resources for social work caused by the necessity of the restoration of ecclesiastical life. Excessive church resources are spent on the construction and reconstruction of destroyed churches; restoration of the activities of spiritual schools; and the renewal of existing ecclesiastical institutions including parishes and communities.

2. Deficiency of laws on charitable activities of different organizations and churches (in Belarus, there are currently no laws on charity)

3. Lack of prepared specialists for the social service works of the church as well as the difficulties in keeping specialists given the churches financial limitations

4. Absence of close cooperation between religious, social and state organizations

Sometimes the church and State have a desire to cooperate, with an aim to revive spiritual life in society, but this process is not carried out as efficiently as desired.

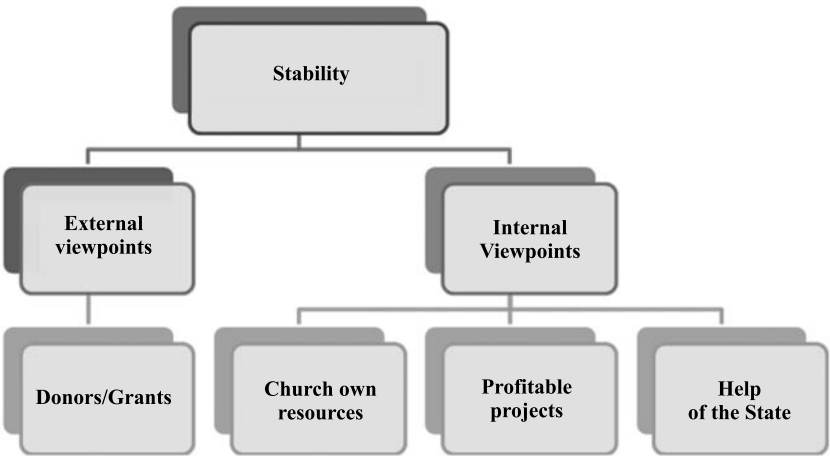
In 2003 for instance, a Cooperation Agreement was signed between the Republic of Belarus and the Belarusian Orthodox Church. The agreement outlines guidelines of interaction and defines the main principles and objectives of cooperation.

During the signing ceremony of this important document Metropolitan Philaret noted that “in our country” spiritual life gradually and consistently revives

itself, and the moral and spiritual traditions have been restored in different spheres of life over the last several years. It finds its reflection in the free development of the Church, in the joint events at different levels between the church and the State, in the recognition of important church holidays by the state, in the assistance by the state, in the construction and restoration of ecclesiastical buildings and cultural monuments and in the expansion of church education and socially important activities.

The law on “Freedom of Conscience and Religious Organizations” was passed in 2002 and demonstrates the growing attention by political leaders on the spiritual and moral condition of society and the education of the upcoming generation. However, on a local level, neither the existence of laws, or the signed Agreements provide any hope for real and effective support on the part of the State.

Uniformity Issues for Faith Based Organizations:

Donors/Grants

Advantages:

- Through the preparation of applications and subsequently required reporting, encourages the organization to adopt modern standards and procedures
- Analysis by the donor organizations provides an external viewpoint on internal problems, helping the organization to define their vision using another perspective
- Activities of donor agency representatives demonstrate that they are deeply interested in the state of affairs of the receiving organization, with a desire to

help and share in the challenges

- Donors and grants will provide support for our activities for many years.

Risks:

- The support of donors is **temporary** in nature, i.e. initially, it is necessary to recognize that help from the outside has time limits
- Much depends on the **human factor**, and sometimes we encounter that while the representative of the partner agency understands the specificity of the country and the work of the organization, that knowledge can influence the size and shape of the assistance
- Occasionally we experience “politicization” of external partners, who impose agendas and programs which have political rather than charitable motivations. This has a greater effect on secular international organizations than the church
- Periodically the forms of cooperation are defined by difficult internal procedures mandated by law, (for example, customs clearance of humanitarian cargoes, etc) and a **misunderstanding** of these challenging internal procedures may cause conflicts in the cooperation with the donor organizations about the forms and methods of social aid.

Internal Church Resources

Advantages:

- The church enjoys the **highest trust** by the countries population
- Centuries-old **experience** with a tradition of charity
- **Ubiquity**, among the non-governmental structures, Church has the widest network of organizations in the country
- Recognition of **Moral authority** of the Church by the State and the support of some church initiatives

Risks:

- Shortage of own financial resources for the social work; even if there are such resources, certain **stereotypes** prevail over redistribution of means, which are normally directed to the completion and finishing ornamentation of churches, than for the development of social services
- During the decision making process, the church is “closely” involved; the prerequisite of receiving the blessings of the priest and hierarch is an important factor (this phenomenon is still not understood in the secular world)
- **Personal preferences of the priest**; social work is of vital importance, still there are servants of the church servants who prefer missionary and educative work more than social services.

Profitable projects

Advantages:

- In the case of well-organized work and professionally prepared projects, it is possible to achieve significant financial independence from external donors
- With the freedom of financial independence it is possible to provide more long-term continuation of social organizations, based on religion.

Risks:

- There is a constant dependence and focus on profits, competition and market opportunities, etc
- Shortage of prepared church servants for these kinds of activities.

State Support

Advantages:

- With constant state support, it is possible to create **long-term planning for programs and projects**
- Permanent monetary support by the State offers an opportunity to **involve new workers** in social-church activities and finance their place of work.

Risks:

- Existing bureaucracy may fundamentally influence the dynamics and self-dependency of church activities
- By signing binding agreements with the State, we become involved in **the imperfect legislative field** with the increased possible risk of law violation.

Conclusion on Stability

- We should be guided by all factors of stability (both internal and external)
- It is necessary to use each possibility at its maximum and learn to minimize the influence of risks
- Consider growing the potential of projects of as one of the conditions of stability
- Use all the state support offered
- Prepare the local partners for the implementation of projects from large international organizations.

Priorities and Main Tasks

- Perfect and develop international cooperation in the social field
- Provide further teaching and professional training
- Prepare and implement projects and programs through the support of large international agencies and representatives

- Develop regional cooperation (Belarus, Ukraine, Russia, Moldova, Armenia, Georgia etc).

Main programs and projects Missions 2006-2007

The projects were implemented within the frameworks of 6 programs:

	2006	2007	Applications:
“Capacity building”	11	4	5
"Development"	8	9	17
Problems of HIV/AIDS and drug abuse	5	6	7
"Advocacy and human rights	5	8	11
“Social assistance”	7	7	17
“Charity”	10		

In 2006, 46 projects and 9 mini-projects were completed. -

In 2007, 34 projects were completed and 57 applications were submitted.

Programs and Projects of 2006 (quantity of projects)

Education	-11
Development	- 8
HIV/AIDS	- 5
Protection	- 5
Social help	- 7
Charity	- 10

Specific Significance of each program in 2006

Education	- 18%
Development	- 12%
HIV/AIDS	- 36%
Protection	- 7%
Social help	- 10%
Charity	- 17%

Conclusion of programs 2006-2007

HIV/AIDS and work with Drug Abusers

- The number of projects has not increased. There are 5 projects, which utilize the largest portion of the financial resources
- Each year, local partners operating in the country increase their interest in HIV/AIDS issues and additional numbers of applications are submitted to the office of Inter-Denominational Mission "Christian Social Service".

“Education”, “Development”, “Protection”:

- We receive a great number of projects applications pertaining to this area, but due to a lack of donor resources, only 30% of the applications received can be funded
- It is important to note that expediency and priority of these projects increases each year.

“Charity”, “Social assistance”

- There is a great amount of charitable assistance in Belarus. But at the same time there are some essential restrictions on the Agencies which implement charitable help
- As a result, it becomes very pertinent to search for private church resources for this kind of work
- It is very important to note that since 2007, within the frameworks of these programs, projects on “Ecology” and “Health” have developed. These issues will become a key focus for the work of the Mission within the next five years.
- Since 2007 there have been no projects on charity.

Summary of Educational Youth Forum “Education as a Precondition of Development”

The “Education as a Precondition of Development” Youth Forum was held in Tsaghkadzor, Armenia from June 8 through 10. The forum was organized by the Armenia Round Table Interchurch Charitable Foundation of the World Council of Churches. Among the 80 young participants of the forum were: representatives of the National Assembly, Ministry of Education and Science, and National Institute of Education of the Republic of Armenia; representatives of the Christian Education Center of the Mother See of Holy Etchmiadzin; Youth Unions and different Diocesan organizations of the Armenian Holy Apostolic Church, partner NGOs and Churches of the Armenia Round Table; guests from the non-governmental and interchurch organizations of Georgia, Belarus and the Ukraine.

The main topics of discussion of the three-day forum were “Educational Reforms: the present and future of the education system, prospects of cooperation between the State, Church and civil society” (mainly emphasizing after-school educational programs) and “Education and the value system in the development of an individual”.

Five working-groups led the following discussions “Issues of professional education and the ways of their solution”, “Relations between NGOs and the State, and opportunities for cooperation”, “The Church and supplementary education: issues and solutions”, “Issues of a modern value system and the role of education in the process of overcoming challenges”, “The Church and the State: prospects of educational cooperation and partnership in the social field”.

During the course of discussions many issues were highlighted with proposals for possible solutions.

Results of the work group discussions

Group	Topic of Discussion	Highlighted Issues	Suggested solutions, proposals	Substantiation
1	“Issues of professional education and the solution methods”	1. Reduced salary levels for professorial staff in primary and mid-level education or training	1. Proportionally increase salary budgets 2. Provide salaries directly from the educational institution 3. Target investments, provided by consumers or other partners, for the preparation of specialists	Teachers working in primary and mid-level education are not in the “pedagogue” classification. Consequently their salaries do not correspond to the wage rate earned by teachers in general education. However, they implement public education programs on the basis of basic education and in essence, implement equal types of activities, despite the type of educational institution. Legislation on market relations takes into account direct cooperation between the employer and the educational institution, including financial considerations. Educational activities may be considered a major public service. Consequently, the State must define a unified system for teacher certification. In the case of retraining, the teacher should have an opportunity to choose who he should be retrained by. The concept of “Governmental mandate” must be substantiated. In educational institutions the main and supplementary programs with modern standards should meet present and future needs. If this is not met, the State should finance the education and re-training of the specialist. The State must lead the realization of education for example according to “similar” professions. It is necessary because every educational institution, by its own decision, may license and implement teaching of any profession. In this case relying merely on competition may not be a sufficient guarantee.
		2. Inconsistencies in staff policy	Review staff policy according to the following guidelines: 1.introduce a unified system of certification with an alternative chance of	

			certification 2. retrain the staff 3. systemize retraining and re-qualification (according to distribution) 4. Coordinate projects of international and local organizations within the frameworks of activities of an authorized body.	
		3. Artificial criteria applied to continuation of professional education.	1. Ensure successive levels of educational programs 2. Adopt rules on mutual recognition and acceptance of graduation certificates 3. Adopt new definition of a high school to recognize and accept vocational school education.	Successive and consecutive levels are considered to be the main principles of education; consequently, every level of education should be continued based on the previous one. For example, a graduate who has a mid-level education may continue his learning in an institution of higher education. However, putting legal issues aside, institutions of higher education apply artificial reasons to not accept credits of prior education of applicants. The teaching standard between each level of education is not regulated, even from subject to subject. The existing occurrences are very subjective. Perhaps the introduction of a credit system in public education and though out all levels of education will gradually regulate this issue.
		4. Curriculum doesn't meet appropriate levels to ensure properly trained professionals.	1. Review curriculum and subject programs, redistribution of subjects according to professions	See substantiation #3
		5. Graduates deficient in knowledge levels.	1. Undertake project to raise of the quality of education 2. Add controls for quality monitoring 3. Provide standards for assessment of quality	The reason for a decrease in the knowledge levels may be due to the use of experimental programs and methods, the changing methods and the gradual decrease in the school's role.
		6. Partnerships and levels of mutual cooperation need improvement	1. Require mandatory participation in the following areas: • development of standards and criteria for subjects and professions • development of all kinds of experiences • participation in administrative councils	The principle of partnerships in social services is acceptable according to the articles of the Labor code and the law on "Primary Vocational and Mid-Level Education". They both are focused on cooperation with an aim to improve the field of education.

		7. Educational and scientific-educational resources do not meet the requirements of modern education, current material and teaching methods are outdated	1. Improve the ties with employers, increase the interest in making investments 2. Utilize grants and other resources according to the results of a comprehensive analysis.	The employer must be viewed as the “customer” of higher education and specialist training.
		8. Lack of analysis on supply and demand of the labor market.	Create a government mandate on the use of statistics and other sources of information.	The state statistics service and the employment agencies implement an analysis on the supply and demand of the labor market. These may be regarded as a source of information
		9. Insufficient guarantees of employment	This is a personal issue with no suggestions	For example, in Civil Service jobs, openings are allocated based on corresponding competitions.
		10. Lack of feedback on the relations between the educational institution, graduate, and employer.	1. State must contribute support according to market results 2. Provide opportunities for educational institutions to retrain their graduates 3. Establish career centers 4. Establish graduates' associations (database)	The educational institution is responsible for its graduates and for the guarantee of their employment
2	Relations between NGOs and the State, opportunities of cooperations	1. Insufficient quality level of social service institutions	Reinforce and impart concepts of democratic principles and freedom of speech (information must exclude offense or slander) and provide courses directed at raising awareness	It is necessary to reach the independence of institutions of civil society and ensure their proficiency (competence, specialization, independence)
		2. Lack of cooperation between NGOs and state institutions (due to: incredibility, lack of initiative in the development and implementation of policies (mainly in the public field))	1. Ensure the participation of local NGOs in the process of development and implementation of state, regional and local programs (on a competitive basis) 2. Expand the cooperation between the State and NGOs through the following means: • State policy procedures • state grants • direct cooperation with local self-governing bodies • involvement of NGOs in large scale international projects • Participation of NGOs in the development of certain policies.	More than 400 NGOs are registered in the Republic of Armenia, but their role in the solution of social issues is either underestimated or ignored by state bodies. The instances of cooperation are few in number and are mainly financed by foreign resources. The state is gradually implementing new methods of governing. This is reflected in the implementation of annual and targeted projects, which are approved through the budget process and divided into financial and non-financial components.

		3. Lack of mutual confidence between the state institutions and NGOs; the State is not motivated to implement certain projects through the NGOs	Create a non-governmental body where all factions of society will be represented to express their opinions about any urgent issue needing resolution.	
		4. Legislative omissions in the tax code, laws on charity and voluntarism and in other laws which result in unfavorable conditions to implement charitable activities	Review the legislation and develop a package of suggestions on changes and additions for presentation to the National Assembly and government	The State does not encourage or compel industry to distribute charity and or support volunteerism.
3	“Church and supplementary education: issues and solutions”	1. lack of a unified policy for organizing and implementing supplementary education	1. Develop a draft law on “Supplementary Education” 2. Advocate for the passing of the bill 3. Contribute to the regulation of supplementary education	The standards of supplementary education are not clarified. It is supposed to include: adult education, re-training and refresher courses, leadership schools, political and economic research, short-term learning including vocational learning, training centers for the unemployed, fee-based supplementary services offered by educational institutions, and even after-school programs, and youth and other centers.
		2. Insufficient level of cooperation between Church and State, and inadequate “recognition” of the church and her activities	Take measures to create a basis for cooperation, in accordance with the articles of the RA Constitution on relationships between the Church and the State and other acts in consideration of the importance of the Church’s role	The Church in partnership with the State can initiate the implementation of supplementary education
		3. the “isolation” of the Church from the processes of supplementary education and after-school training, which require the implementation of a targeted and unified policy in the following areas: 1. spiritual education and training 2. development of creative skills 3. work and professional education 4. development of spiritual and cultural values 5. implementation of various educational projects, driven by the requirements of society 6. effective and meaningful leisure	Operating within the articles of the “Law on Education” and the “Law on the Relationship between the Republic of Armenian and the Armenian Holy Apostolic Church” to ensure: 1. a unified policy of education with a basis for cooperation 2. state support of education, financing and provision of grants regardless of the type of ownership or jurisdiction, 3. participation of the Church in the standards development of educational programs and subjects including the “Armenian Church History.” 4. Active participation of	1. The Church participates in supplementary education through: a. Christian Education Centers b. Youth Centers c. Sunday Schools d. Parish Schools e. Youth unions f. Women’s unions, etc 2. The Church supports institutions which implement supplementary education (schools, kindergartens, cultural centers, etc)

		- activities - professional career choice	the Church in cultural and public events.	
4	“The issues of a modern value system and the role of education in addressing these issues”	“The State definition and standards” of a national and universal modern value system is not clarified “insufficient involvement of participants” in the development of a value system for individuals and society, and the subordination of the role of education considering: - education is of primary significance for the family - families attach great importance to education - schools are responsible for education - the role of society in the life of an individual - the influence of Mass Media and its role in the development of an individual	- Create religious educational centers (Sunday schools, youth unions, women’s union, union of arts and crafts) - Mass Media and the Church “directly” participate in the life of an individual by Producing religious, cultural and other constructive programs - In accordance with the articles of the “Law on TV and Radio”, suggest to the TV and radio national staff: - implement more controls on the protection of children in radio and TV programs - prevent antisocial manifestations which may influence the formation of a child’s value system - resolve social issues through: - active participation of NGOs - state care - support of charitable organizations - a special approach by the community	In public life, values should be an outcome of the benefits received from the State. They are shaped over time, which is most valuable. In modern public life wasted time is a large problem, which creates deficiencies in the life of an individual. The solutions supplement the issue related to the effective use of time and may raise the individual’s informative level and shape universal and national values. As a result, we will have an educated society and promote healthy thinking.
5	“Church and the State: prospects of social and educational cooperation ”	- issues of educational programs: - education and faith /necessity of Sunday schools/ - inadequacy of educational programs - lack of motivation from principals regarding the teaching of the subject “Armenian Church History” - issues of social projects are as follows: - the State does not recognize church related extracurricular institutions	Field of education: - Provide regular re-training of teachers - Jointly develop educational programs and coordination of standards - Free students from lessons on Sundays and on Feast Days of the Lord - Establish Church related institutions in villages Social services: - Provide state and public licensing of extracurricular and vocational institutions - Review state tax policy	Church is not yet sufficiently involved in the development processes of the field of education. Still, the Church should find the way of her participation in the success and development of National school, in preservation of the Armenian identity, in the development of the child’s value system and particularly in the relations of partnership in social field, stressing the extracurricular or supplementary learning and vocational education as well as the work with at-risk and vulnerable members of the society, especially the children.

		b.the State does not provide financial support to church related social service institutions.	on the implementation of social projects c. Involve church representatives in the corresponding state body in order to coordinate efforts.	
		3. Uncertainty of scope of socially at-risk groups, limited opportunities to work with them.	1. Actively work with people who are in difficult conditions within the limits of the corresponding laws on "Social Support", "Education for People with Special Needs", "Primary Vocational and Mid-level Education" and other laws, as well as the UN convention on "Protection of the Rights of Disabled Persons".	There are still people in different social classes or at-risk groups in society, including children, whose rights or opportunities are limited due to various reasons. They are disabled people, victims of violence, orphaned and abandoned children or children (and others) who exhibit anti-social behavior or have limitations of freedom.
			2. Implement activities in the following areas: • home teaching • vocational teaching • vocational education of prisoners • re-training of the unemployed, ensuring their employment • Liturgical Celebrations accessible to the deaf and blind • organization of cultural events and tours for disabled people who need special conditions (people who have difficulties with eyesight, movement, hearing etc).	

At the conclusion of the discussions, the participants of the forum expressed their appreciation to the Armenia Interchurch Charitable Round Table Foundation of the World Council of Churches for organizing discussions related to these important issues and for involving representatives of state, church and public institutions. Highly rating the initiative of the Round Table Foundation, the participants asked the Round Table to continue organizing such useful discussions and to use all their means for highlighting the issues in the field of education and contribute to their solutions as much as possible.

To realize effective solutions to the issues identified, the participants placed importance on the involvement of NGOs and different church related institutions with the activities implemented by the State. After generalizing the suggested solutions on the topic issues discussed, the participants of the forum entrusted the Round Table Foundation to pursue the proposals in joint cooperation with the state, church and non-governmental organizations. They expressed their confidence that joint endeavors, with organized and persistent work, would lead to overcoming educational issues and the creation of a more civilized society.

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ
(Կրթական երիտասարդական համագումարի նյութերի ժողովածու)

EDUCATION AS A PRECONDITION
OF DEVELOPMENT
Educational Youth Forum Reports

Հրատարակության պատրաստեց
Տ. Վահրամ քին. Մելիքյանը
խորհրդատու՝
Մելանյա Դավթյան
խմբագիրներ՝
Հեղինե Սկրտչյան
Մարինե Հակոբյան
սրբագրիչներ՝
Հեղինե Հարությունյան
Փոլա Դենջյան
շապիկի ձևավորումը և էջադրումը՝
Ստեփան Ազարյանի

Prepared for publication by
Fr. Vahram Melikian
advisor
Melanya Davtian
editors
Heghine Mkrtchian
Marine Hakobian
copyreaders
Heghine Harutyunian
Paula Devejian
cover page and design by
Stepan Azarian

Գիրքը տպագրվել է տպարանում
Published in the printing house